

О. В. Саленко

**ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

Навчальний посібник

Харків – 2018

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ**

О. В. Саленко

**ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

Навчальний посібник

Харків – 2018

УДК 385
С 161

*Рекомендовано вченою радою Українського державного
університету залізничного транспорту як навчальний посібник
(витяг з протоколу № 6 від 26 червня 2018 р.)*

Рецензенти:

професори Н. І. Богомолова (ДЕТУТ),
Ю. С. Бараш (ДНУЗТ)

Навчальний посібник

Саленко Олена Володимирівна

С 161 Саленко О. В. Фінансовий аналіз діяльності
підприємств залізничного транспорту: Навч. посібник.
– Харків: УкрДУЗТ, 2018. – 220 с., рис. 41, табл. 32.

ISBN 978-617-654-089-2

**ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

Навчальний посібник підготовлено відповідно до програми вибіркової дисципліни «Фінансовий аналіз діяльності підприємств залізничного транспорту», яка входить до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра з економіки і підприємництва напряму 6.030508 «Фінанси і кредит».

Навчальний курс сформовано в системі модульно-рейтингового поетапного контролю знань. До кожної теми передбачено комплекс самостійних і практичних робіт. Використання сучасного методичного забезпечення у викладанні змісту дисципліни «Фінансовий аналіз діяльності підприємств залізничного транспорту» дозволяє студентам більш усвідомлено підійти до її вивчення, активізувати процес пізнання, а викладачам – відпрацювати ефективний інструмент управління навчальною діяльністю студентів і контролем одержаних знань.

Призначено для студентів економічних спеціальностей, може бути використаний викладачами та спеціалістами різних галузей фінансово-господарської діяльності.

УДК 385

ISBN 978-617-654-089-2

© Український державний університет
залізничного транспорту, 2018.

Відповідальний за випуск Саленко О. В.

Редактор Ібрагімова Н. В.

Підписано до друку 13.09.17 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 10,0. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейербаха, 7.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. Сутність, методи і способи проведення фінансового аналізу	6
1.1. Фінансовий аналіз діяльності підприємств залізничної галузі: сутність, види, завдання.....	6
1.2. Методи, прийоми і способи фінансового аналізу.....	14
1.3. Матричний метод аналізу діяльності декількох систем...	26
1.4. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу.....	32
1.5. Специфіка діяльності та класифікація підприємств залізничного транспорту.....	54
Розділ 2. Порядок аналізу майна та капіталу підприємства	62
2.1. Порядок аналізу динаміки і структури активів підприємства.....	62
2.2. Аналіз необоротних активів підприємства.....	70
2.3. Аналіз оборотних активів підприємства.....	79
2.4. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей..	82
2.5. Порядок аналізу динаміки і структури капіталу підприємства.....	89
Розділ 3. Аналіз фінансового потенціалу підприємства ...	94
3.1. Поняття і складові фінансового стану підприємства.....	94
3.2. Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства.	100
3.3. Фінансова стійкість підприємства: сутність і порядок визначення.....	109
Розділ 4. Аналіз ефективності діяльності підприємства ...	117
4.1. Аналіз ділової активності підприємства.....	117
4.2. Сутність прибутку підприємства, аналіз його формування і структури. Комплексний аналіз рентабельності підприємства.....	120
4.3. Аналіз грошових потоків.....	129
4.4. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства. Порядок діагностики ймовірності банкрутства.....	138
Розділ 5. Самостійна робота студентів	147
5.1. Контрольні питання.....	147
5.2. Приклади контрольних задач.....	160

Бібліографічний список.....	163
Глосарій основних термінів.....	167
Додаток 1. Методика заповнення балансу підприємства.....	193
Додаток 2. Методика заповнення звіту про фінансові результати підприємства.....	198
Додаток 3. Методика заповнення звіту про рух грошових коштів.....	201
Додаток 4. Методика заповнення звіту про власний капітал.	207
Додаток 5. Примітки до річної фінансової звітності.....	210

ВСТУП

Становлення та розвиток ринкових відносин в Україні підсилили зацікавленість їх учасників у певних знаннях щодо методики та методології аналітичної фінансової роботи. Практика доводить, що якість рішень фінансового характеру, які приймаються стосовно суб'єкта господарювання, залежить від якості їхнього аналітичного обґрунтування. Саме фінансовий аналіз створює міцну основу для раціонального застосування ділової інтуїції та практичного досвіду фінансистів. Знання основ фінансового аналізу має важливе значення для виваженого вибору ділового партнера, визначення ступеня фінансової стійкості, ділової активності та ефективності діяльності підприємства.

Підприємства залізничного комплексу України не є виключенням – кожне з них потребує оцінки свого становища та ефективності діяльності. Однак їх розмаїття обумовлює специфічні умови функціонування, що у свою чергу вимагає окремого підходу до аналітичних процедур для кожного з підприємств.

Цей навчальний посібник присвячено методичним підходам до визначення показників фінансового стану та ефективності діяльності підприємств залізничного транспорту незалежно від ступеня їхньої самостійності та порядку підпорядкованості. Посібник спрямовано на чітке викладення навчального матеріалу відповідно до вимог кредитно-модульної системи.

Питання та задачі, запропоновані для контролю знань студентів денної форми навчання шляхом проведення поточного тестового контролю і студентів заочної форми навчання шляхом складання підсумкового іспиту, охоплюють матеріали кожної теми і дозволяють перевірити і закріпити рівень отриманих теоретичних знань.

Навчальний посібник рекомендований для студентів економічних спеціальностей, може бути використаний викладачами та спеціалістами різних галузей фінансово-господарської діяльності.

Розділ 1

СУТНІСТЬ, МЕТОДИ І СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

1.1. Фінансовий аналіз діяльності підприємств залізничної галузі: сутність, види, завдання

Аналіз (від грец. *analysis*) – розкладання об’єкта, що вивчається, на складові частини, елементи, з яких він складається. Аналіз є однією з загальних функцій управління економічними системами. Різною мірою аналізом займаються всі, хто має відношення до діяльності господарюючих суб’єктів, особливо особи, які повинні приймати управлінські рішення з відношення до цих суб’єктів.

За умов невизначеності, які існують у ринковій економіці, обґрунтованість управлінських рішень значною мірою визначається якістю фінансово-економічних розрахунків, тобто якістю аналізу стосовно фінансової діяльності підприємства, а саме фінансового аналізу.

Фінансовим аналізом у широкому сенсі називають сукупність аналітичних процедур, які дозволяють приймати обґрунтовані рішення фінансового характеру відносно суб’єкта господарювання. У вузькому сенсі під **фінансовим аналізом** розуміють метод оцінювання й прогнозування фінансового стану та результативності діяльності підприємства.

Таким чином, об’єктом вивчення фінансового аналізу є фінансовий стан підприємства та ефективність (результативність) його діяльності.

Фінансовий аналіз є складовою частиною загального аналізу господарчої діяльності (АГД). Його виділення обумовлено розподілом бухгалтерського обліку на фінансовий і управлінський. У класичній моделі АГД виділяють три блоки (див. рис. 1.1).

1 блок – «Аналіз виробничо-технологічного процесу». Цей блок наближений до внутрішньовиробничого аналізу. Метою проведення розрахунків у цьому блоці аналізу є виявлення та оцінка значущості факторів, які впливають на розмір прибутку, а саме зміни доходів і зміни витрат.

Рис. 1.1. Модель комплексного аналізу фінансово-господарчої діяльності підприємства (АГД)

2 блок – «Аналіз ресурсів та ефективності їх використання» – рівною мірою розглядається як у фінансовому, так і у внутрішньому аналізі. Ресурси підприємства можуть бути класифіковані з різних боків (див. рис. 1.2):

– з точки зору можливості та реальності кількісної оцінки ресурси поділяють на матеріальні, нематеріальні, фінансові, трудові;

– з точки зору забезпечення виробничого процесу оцінки ресурси поділяють на матеріально-технічну базу, до якої входять довгострокові ресурси, обумовлені сутністю технологічного процесу; оборотні активи – активи, що забезпечують виконання технологічного процесу; трудові ресурси.

Напрямки класифікації ресурсів підприємства		Для забезпечення виробничого процесу		
		матеріально-технічна база	оборотні активи	трудові ресурси
Для кількісної оцінки	матеріальні	основні фонди, незавершене будівництво	виробничі запаси	–
	нематеріальні	нематеріальні активи	–	–
	фінансові	довгострокові фінансові вкладення, дебіторська заборгованість	короткострокові фінансові вкладення, дебіторська заборгованість	–
	трудові	–	–	виробничий персонал

Рис. 1.2. Класифікація ресурсів підприємства

Всі види ресурсів підприємств, крім трудових, мають однозначну вартісну оцінку, за якої вони наведені в балансі підприємства. У їхньому аналізі існують такі напрямки, як аналіз наявності та стану, аналіз залучення та вибуття (руху), аналіз ефективності використання. Трудові ресурси, на відміну від інших, додатково потребують винагородження, тому при їх аналізі потрібно розглядати ще один напрямок – стимулювання. Саме аналіз трудових ресурсів входить до складу лише внутрішнього аналізу.

Обидва розглянуті блоки мають ретроспективний характер і не призначені для зовнішніх користувачів, тобто мають певний рівень конфіденційності.

3 блок – «Аналіз результатів фінансово-господарчої діяльності». Він найбільш повно виражений у системі зовнішнього (фінансового) аналізу. Цей блок аналізу є відкритим для широкого кола зацікавлених осіб, тому що базується на публічній звітності. У його рамках досліджуються ступінь фінансової стійкості підприємства; структура активів, у які вкладено капітал підприємства; оптимальність структури джерел фінансування; порівняльна динаміка капіталу, доходу, прибутку тощо.

У ході аналізу господарчої діяльності підприємства виконують:

- попередній огляд узагальнюючих показників;
- розрахунок показників окремих блоків аналізу;
- узагальнення результатів аналізу за блоками;
- інтегральну оцінку результатів діяльності підприємства.

Класифікація *видів* аналізу діяльності підприємства за основними ознаками наведена на рис. 1.3. Ці види аналізу дуже тісно пов'язані між собою, а іноді й перетинаються один з одним. На практиці найважливішими серед них є розподіл залежно від мети аналізу, його суб'єктів і напрямків використання. Порівняльна характеристика зовнішнього та внутрішнього аналізу наведена в табл. 1.1.

Основними *функціями* фінансового аналізу є:

- об'єктивна оцінка фінансового стану, фінансових результатів та ефективності діяльності підприємства – об'єкта аналізу;
- виявлення факторів і причин досягнення стану й отриманих результатів;
- виявлення і мобілізація резервів покращення фінансового стану і фінансових результатів, підвищення ефективності всієї господарської діяльності підприємства;
- підготовка й обґрунтування управлінських рішень, які приймаються у сфері фінансів.

Види фінансового аналізу	за напрямками використання (за формою проведення)	— зовнішній; — внутрішній
	за змістом у процесі управління (за періодом проведення)	— ретроспективний (наступний – аналіз діяльності за минулі періоди); — перспективний (попередній – спрямований на очікувану оцінку результатів діяльності); — оперативний (поточний – виконується у процесі регулювання діяльності)
	за об'єктом аналізу	— аналіз фінансової діяльності в цілому; — аналіз фінансової діяльності окремих структурних одиниць; — аналіз окремих фінансових операцій
	за повнотою питань, що вивчаються (за обсягом дослідження)	— повний (комплексний); — локальний (окремих видів діяльності); — тематичний (окремих питань)
	за методами вивчення об'єкта	— системний; — порівняльний; — факторний; — діагностичний; — стохастичний
	за періодичністю	— періодичний (циклічний): річний, кварталний тощо; — разовий
	за ступенем механізації розрахунків	— ручний; — механізований; — автоматизований

Рис. 1.3. Класифікація видів фінансового аналізу

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика зовнішнього та внутрішнього аналізу

Класифікаційна ознака	Вид аналізу	
	зовнішній (фінансовий)	внутрішній
1	2	3
Призначення	загальна оцінка майнового і фінансового стану підприємства	виявлення резервів зниження витрат і збільшення ефективності поточної діяльності

1	2	3
Виконавці та користувачі	підприємство та його партнери (власники, кредитори, інвестори, податкові служби тощо)	підприємство (управлінський персонал: лінійні та функціональні керівники та спеціалісти)
Базове інформаційне забезпечення	фінансова звітність (публічна)	дані бухгалтерського управлінського обліку, звітність всіх видів тощо
Характер інформації, що надається	загальнодоступна аналітична інформація	деталізована аналітична інформація конфіденційного характеру
Рівень регламентації правил виконання	держава	підприємство
Ступінь уніфікації методики	досить висока можливість уніфікації процедур й алгоритмів	індивідуальні розробки
Домінуючий часовий аспект	ретроспективний і перспективний	оперативний

Оскільки **основною метою** проведення зовнішнього фінансового аналізу є інформаційне забезпечення рішень управлінського характеру, що приймаються, для її забезпечення необхідно отримати невелику кількість ключових параметрів, які дозволять надати об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства (його платоспроможність, фінансова стійкість, прибуток і збиток, зміни в структурі активів і пасивів, у розрахунках з кредиторами і дебіторами тощо).

Головним завданням фінансового аналізу є своєчасне виявлення та усунення недоліків у фінансовій діяльності, пошук управлінських рішень для поліпшення фінансового стану підприємства та його платоспроможності. Конкретні цілі й завдання фінансового аналізу залежать від його **суб'єктів**, тобто осіб, які збираються цей аналіз проводити, і їхніх цілей. Класифікація суб'єктів фінансового аналізу залежно від їх

відношення до підприємства на внутрішніх і зовнішніх детально наведена на рис. 1.4.

Суб'єкти фінансового аналізу	внутрішні		<ul style="list-style-type: none"> – правління; – учасники (власники підприємства); – рада директорів; – менеджери; – керівники підрозділів; – працівники (службовці тощо)
	зовнішні	з прямим фінансовим зацікавленням	<ul style="list-style-type: none"> – діючі інвестори; – потенційні інвестори; – банки, які надали кредит; – потенційні кредитори
		з непрямим фінансовим зацікавленням	<ul style="list-style-type: none"> – замовники; – обслуговуючі банки; – страхові компаній; – профспілки; – фінансові, податкові, урядові органи
		без фінансового зацікавлення	<ul style="list-style-type: none"> – органи статистики; – аудиторські фірми; – господарчий суд

Рис. 1.4. Класифікація суб'єктів фінансового аналізу за ступенем зацікавленості

У кожного аналітика своя мета (див. табл. 1.2). Інвестори насамперед цікавляться рівнем і стабільністю доходів по акціях, тобто прибутковістю (рентабельністю) підприємства, кредитори – його ліквідністю, менеджери – дохідністю різних видів активів та ефективністю управління ними. Для якісного планування та контролю вони мають реально оцінювати стан фінансів підприємства й можливості впливу на нього.

Внутрішні суб'єкти фінансового аналізу мають змогу проводити так званий «внутрішній» аналіз з метою забезпечення планомірного надходження грошових коштів та оптимального розміщення власних і залучених коштів, яке призведе до отримання максимального прибутку та виключення ймовірності банкрутства підприємства. Зовнішні суб'єкти проводять «зовнішній» аналіз, метою якого є встановлення можливості вигідно вкласти кошти в підприємство для отримання

максимального прибутку самих аналітиків, виключення їхніх втрат, встановлення ділових відносин з підприємством.

Таблиця 1.2

Мета фінансового аналізу для основних партнерських груп

Партнерська група	Внесок партнерської групи	Компенсація, яку вимагають	Мета фінансового аналізу
Власники	Власний капітал	Дивіденди	Фінансові результати і фінансова стійкість підприємства
Кредитори	Позиковий капітал	Відсотки	Ліквідність (платоспроможність), спроможність підприємства мобілізувати грошові кошти для сплати боргів
Керівники (адміністрація)	Знання справи та вміння управляти	Оплата праці й частина прибутку понад оклад	Уся інформація, корисна для управління
Персонал (службовці)	Виконання робіт згідно з розподілом праці	Заробітна плата, премії та соціальні умови	Фінансові результати підприємства та його ліквідність
Постачальники	Постачання засобів і предметів праці	Договірна ціна	Фінансовий стан, ліквідність
Покупці (клієнти)	Збут продукції, товарів, робіт, послуг	Договірна ціна	Фінансовий стан і стан запасів готової продукції і товарів
Податкова адміністрація	Послуги держави	Сплата податків повністю і в строк	Фінансові результати підприємства

Питання для самоперевірки

1. Надати визначення фінансового аналізу.
2. Що виступає об'єктом фінансового аналізу?

3. Назвати групи суб'єктів фінансового аналізу.
4. Назвати складові аналізу виробничо-технологічного процесу.
5. Назвати складові аналізу ресурсів та ефективності їх використання.
6. Назвати види ресурсів підприємства.
7. Назвати напрямки аналізу ресурсів підприємства.
8. Назвати складові аналізу результатів фінансово-господарської діяльності.
9. Надати порівняльну характеристику внутрішнього та зовнішнього аналізу.
10. Навести класифікацію видів аналізу.
11. Навести основні функції фінансового аналізу.

1.2. Методи, прийоми і способи фінансового аналізу

Метод – це спосіб підходу до вивчення реальної дійсності. Загальним методом досліджень є діалектика, бо всі явища повинні вивчатися у взаємозв'язку та взаємообумовленості, у русі, змінах, розвитку. Методика фінансового аналізу базується на перехресті трьох сфер знань – статистики, математики та економіки. Тому серед методів вивчення зв'язків між економічними показниками виділяють загальноекономічні, статистичні та математичні методи (рис. 1.5).

Методи фінансового аналізу		
загальноекономічні	статистичні	математичні
<ul style="list-style-type: none"> – метод порівняння; – балансовий; – графічний; – табличний тощо 	<ul style="list-style-type: none"> – традиційні (відносні та середні величини, індексний, динамічних рядів тощо); – математико-статистичні (кореляційний аналіз, регресійний аналіз, дисперсійний аналіз) 	<ul style="list-style-type: none"> – методи економічної кібернетики; – методи досліджень операцій тощо

Рис. 1.5. Класифікація методів фінансового аналізу

До основних **прийомів** економічного, зокрема фінансового, аналізу відносять:

1. *Горизонтальний (часовий) аналіз*, який передбачає порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом. Його метою є виявлення абсолютних і відносних змін окремих показників (абсолютних приростів ΔY , темпів зростання T_p і темпів приросту $T_{пр}$):

$$\Delta Y = Y_1 - Y_0; \quad (1.1)$$

$$T_p = Y_1 / Y_0 \times 100; \quad (1.2)$$

$$T_{пр} = \Delta Y / Y_0 \times 100 = T_p - 100. \quad (1.3)$$

2. *Вертикальний (структурний) аналіз*, у рамках якого відбувається визначення структури підсумкових фінансових показників (d_i) з виявленням впливу кожної позиції на результат у цілому:

$$d_i = \text{частина} / \text{ціле} \quad \text{або} \quad d_i = \text{частина} / \text{ціле} \times 100. \quad (1.4)$$

3. *Трендовий аналіз* передбачає порівняння кожної позиції з рядом попередніх періодів і визначення тренда, тобто основної тенденції розвитку (динаміки) показника без урахування впливу випадкових факторів та особливостей функціонування підприємства в конкретному періоді. Трендовий аналіз є варіантом горизонтального аналізу. Він носить перспективний, прогностичний характер, оскільки використовується для прогнозування значень показника, які можна очікувати в майбутньому, за допомогою рівняння регресії.

4. *Аналіз відносних показників* – розрахунок і аналіз коефіцієнтів. Фінансові коефіцієнти, як відносні показники, дозволяють порівнювати результати діяльності підприємств, незалежно від масштабів абсолютних показників, а також у часовому розрізі.

5. *Порівняльний (просторовий) аналіз* – внутрішньо- та зовнішньовідомче порівняння показників. Може включати порівняння:

– з середніми рівнями показників по галузі – для виявлення конкурентного становища підприємства;

- фактичними рівнями відповідних показників підприємств-конкурентів (для визначення рівня конкурентоспроможності підприємства);
- фінансовими показниками внутрішніх структурних одиниць;
- плановими рівнями показників (результатом порівняння виступає відносна величина виконання плану);
- нормативними рівнями показників.

6. *Факторний аналіз* – аналіз впливу окремих факторів на результативний показник. Під факторним аналізом розуміють методику комплексного і системного вивчення та виміру впливу факторів на величину результативного показника.

Факторами називають рушійні сили, умови і причини, які визначають рівень того чи іншого (результативного) показника. Як і економічні показники, фактори, що їх визначають, поділяються:

- на кількісні (первісні), які безпосередньо стосуються явища, що вивчається; характеризують його кількісний бік; виражені абсолютними величинами; можуть бути підсумовані в просторі та часі. Наприклад, обсяг валових доходів, обсяг продажу продукції, сума фінансових ресурсів тощо. Аналіз кількісних факторів провадять у першу чергу;

- якісні (вторинні) – показники, які мають до явища, що вивчається, опосередковане відношення (через один або декілька інших показників); характеризують його якісний бік; виражені відносними або середніми показниками; їх не можна підсумовувати в просторі та часі. Серед них – рівень продуктивності праці працівників, ціна одиниці продукції, рентабельність виробів, які випускає підприємство, тощо. Аналіз якісних факторів провадять після вивчення впливу кількісних.

Одними з важливих якісних факторів є фактори структурні. До них належать такі показники, як питома вага власних фінансових ресурсів у капіталі підприємства, частка активної частини основних засобів у загальній вартості основних фондів, працівників у всьому персоналі підприємства, питома вага вкладень капіталу в основні чи оборотні засоби, питома вага трудових витрат у загальній сумі затрат тощо. Вплив структурних факторів аналізується в першу чергу поміж інших якісних.

Вид фактора враховується при визначенні його впливу на показник. Крім того, при обиранні прийомів і методів вирішення тієї чи іншої аналітичної проблеми завжди необхідно обов'язково враховувати наявність чи відсутність функціональної (прямої або оберненої) залежності між факторами і результативним показником, тобто її характер і напрямок. Відповідно до виду взаємозв'язку між факторами і результативним показником розрізняють факторний аналіз *детермінований* і *стохастичний* (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика видів аналізу

Ознака	Вид аналізу	
	детермінований (ДФА)	стохастичний (СФА)
Вид зв'язку	Існує функція відповідності результативного показника значенню фактора, тобто зв'язок функціональний	Існує статистичний розподіл, тобто кожному значенню фактора може відповідати декілька значень результативного показника
Якість впливу	Тільки безпосередній	Загальний (як безпосередній, так і через треті показники)
Методи аналізу	Традиційні методи детермінованого факторного аналізу	Математично-статистичні методи

Предметом *детермінованого аналізу* є виявлення факторів, які впливають на кінцевий результат, у разі якщо між ними (кінцевим результатом і факторами) існує функціональна залежність, що може бути подана у вигляді певної формули (моделі). Наприклад, фонд заробітної плати (ФЗП) працівників підприємства залежить від середньомісячної заробітної плати одного працівника (ЗПс) і кількості працівників підприємства (N):

$$\text{ФЗП} = \text{ЗПс} \times \text{N}.$$

Коло таких факторів порівняно невелике. Їх значно менше, ніж факторів, які хоч і впливають на кінцевий результат, але не перебувають з ним у функціональній залежності.

Предметом *стохастичного аналізу* є вивчення зв'язків і взаємозалежностей факторів, які між собою не пов'язані суворо функціонально. Вплив таких факторів проявляється не прямо, а у вигляді тенденцій, напрямків, які існують в об'єктивній реальності і мають бути виявлені за допомогою певних аналітичних прийомів. Наприклад, немає можливості функціонально (через формулу) показати зв'язок між рентабельністю роботи підприємства та середнім рівнем освіти членів його правління тощо. Але неможливість навести причинно-наслідкову залежність у функціональному вигляді не означає, що її не варто вивчати. Звичайно, для стохастичного аналізу характерний складніший апарат прийомів і методів, ніж для детермінованого, у тому числі й економіко-математичних.

Представлення зв'язку як жорстко детермінованого є умовним, тому що більшість соціально-економічних явищ пов'язано між собою кореляційно. Недоліком детермінованого аналізу є те, що він вивчає прямий (безпосередній) вплив факторів на показник, але, крім того, фактори на той самий показник можуть впливати і через треті показники. А стохастичний аналіз оцінює загальний вплив, незалежно від його характеру: як безпосередній, так і опосередкований.

Для проведення стохастичного факторного аналізу необхідно побудувати модель за допомогою кореляційного та регресійного аналізу, чому присвячені окремі теми в курсі інших дисциплін, зокрема «Економетрика».

Розглянемо сутність, порядок побудови та аналізу детермінованих факторних моделей. Детермінована факторна модель – це математична функція будь-якого виду, яка пов'язує між собою фактори і результативний показник:

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_n). \quad (1.5)$$

Залежно від виду зв'язку між факторами розрізняють такі види факторних моделей:

– адитивні – результативний показник являє собою алгебраїчну суму факторів:

$$y = \sum_i x_i = x_1 + x_2 + \dots + x_n. \quad (1.6)$$

Наприклад, вартість майна підприємства (А) складається з вартості оборотних (ОА) і необоротних (НА) активів:
 $A = OA + NA$;

– мультиплікативні – результативний показник є добутком факторів:

$$y = \prod_i x_i = x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n. \quad (1.7)$$

Наприклад, кількість виготовленої продукції (Q) залежить від кількості основних фондів (ОФ), використаних у ході її виготовлення та якості використання цих фондів – фондівіддачі ($\Phi_{\text{від}}$): $Q = OF \times \Phi_{\text{від}}$;

– кратні – відношення показників:

$$y = \frac{x_1}{x_2}. \quad (1.8)$$

Наприклад, термін оборотності матеріалів у днях ($t_{об}$) дорівнює відношенню середнього запасу матеріалів (М) до одноденного обсягу реалізації (q): $t_{об} = M / q$;

– змішані (комбіновані), які поєднують у собі будь-які інші види моделей:

$$y = \frac{x_1 + x_2}{x_3}, y = \frac{x_1}{x_2 + x_3}, y = \frac{x_1 \cdot x_2}{x_3}, y = (x_1 + x_2) \cdot x_3 \text{ тощо.} \quad (1.9)$$

Найчастіше моделювання адитивних і мультиплікативних факторних систем здійснюється шляхом послідовного розкладання факторів вихідної моделі (зазвичай – якісних) на фактори-складові або фактори-множники. Але найчастіше побудова факторної моделі починається з кратної залежності. До основних способів побудови факторних моделей на базі кратної залежності належать:

1) подовження факторної системи:

$$y = \frac{x_1}{x_2} = \frac{x_{11} + x_{12} + \dots + x_{1n}}{x_2} = \frac{x_{11}}{x_2} + \frac{x_{12}}{x_2} + \dots + \frac{x_{1n}}{x_2} = x_{31} + x_{32} + \dots + x_{3n}; \quad (1.10)$$

2) формальне розкладення факторної системи:

$$y = \frac{x_1}{x_2} = \frac{x_1}{x_{21} + x_{22} + \dots + x_{2n}}; \quad (1.11)$$

3) розширення факторної системи:

$$y = \frac{x_1}{x_2} = \frac{x_1 \cdot a \cdot b \cdot c}{x_2 \cdot a \cdot b \cdot c} = \frac{x_1}{a} \cdot \frac{b}{b} \cdot \frac{c}{c} \cdot \frac{c}{x_2} = x_{31} \cdot x_{32} \cdot x_{33} \cdot x_{34}; \quad (1.12)$$

4) скорочення факторної системи:

$$y = \frac{x_1}{x_2} = \frac{x_1/a}{x_2/a} = \frac{x_{11}}{x_{21}}. \quad (1.13)$$

Завдання детермінованого факторного аналізу полягає у визначенні (кількісній оцінці) впливу кожного з факторів (x_i) на кінцевий результат – результативний показник Y . До найпоширеніших способів детермінованого факторного аналізу відносять спосіб ланцюгових підстановок, спосіб абсолютних різниць, спосіб відносних різниць, індексний спосіб, логарифмічний спосіб, інтегральний спосіб тощо.

У більшості способів детермінованого факторного аналізу використовують прийом *елімінування* – усунення впливу на величину результативного показника всіх факторів, крім одного, який вивчається, тобто вивчення впливу одного фактора незалежно від інших. Цей прийом є штучним, бо більшість факторів не є незалежними один від одного. Насправді всі фактори змінюються спільно, взаємопов'язано і від цієї взаємодії утворюється додатковий приріст результативного показника, який у процесі застосування окремих факторів автоматично додається до впливу фактора, який аналізується останнім. У зв'язку з цим величина впливу факторів на зміну результативного показника змінюється залежно від місця, на якому стоїть фактор у детермінованій моделі, тобто від порядку аналізу факторів.

Розходження між результатами факторного аналізу з різним порядком підстановки факторів має назву нерозкладного залишку. У методах, результати яких залежать від порядку підстановки (див. рис. 1.6), нерозкладний залишок додається до впливу фактора, який аналізується останнім, посилюючи його

значущість. У методах, результати яких не залежать від порядку підстановки факторів, нерозкладний залишок відсутній, бо розподіляється між всіма факторами: у логарифмічному методі – пропорційно ступеню впливу кожного фактора, в інтегральному – порівну.

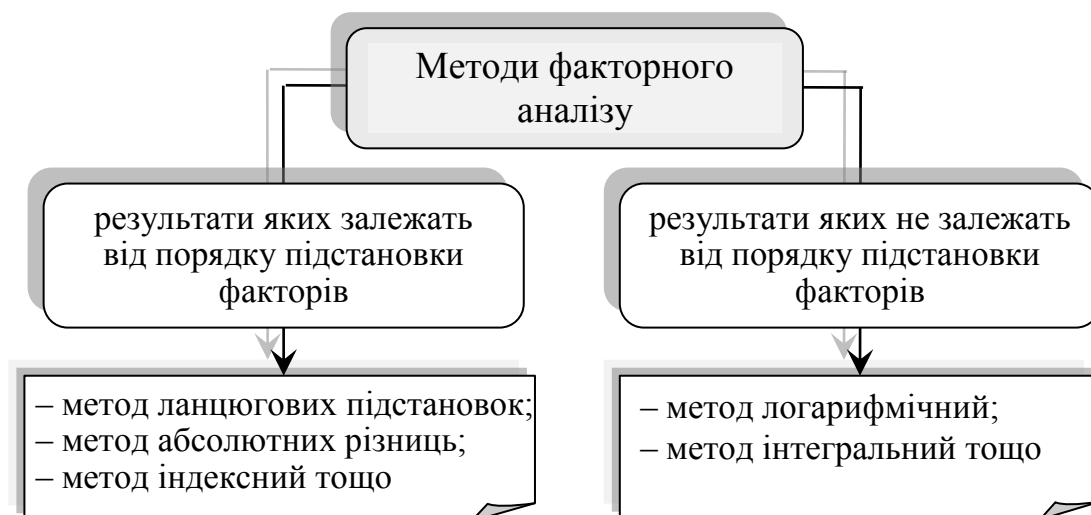

Рис. 1.6. Класифікація методів факторного аналізу

Характеристика найбільш поширених методів наведена в табл. 1.4, основні розрахункові формули – у табл. 1.5.

Таблиця 1.4

Порівняльна характеристика способів ДФА

Спосіб аналізу	Переваги	Недоліки	Сфера застосування (тип моделі)
1	2	3	4
ланцюгових підстановок	універсальність (може бути застосований до моделей будь-якого виду)	– наявність нерозкладного залишку; – громіздкість розрахунків	А, М, К, З (всі типи)
абсолютних різниць	нескладні (порівняно з методом ланцюгових підстановок) одноманітні розрахунки	– наявність нерозкладного залишку; – застосовується лише до мультиплікативних моделей	М, З ($y = x_1(x_2-x_3)$)

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4
індексний	– врахування відносних змін факторів без використання їхніх абсолютних значень; – може бути модифікований для врахування структури явища, що вивчається	– наявність нерозкладного залишку; – застосовується лише до мультиплікативних (кратних) моделей	М, К
логарифмічний	відсутність нерозкладного залишку	– необхідність використання логарифмів; – застосовується лише до мультиплікативних моделей	М
інтегральний	– відсутність нерозкладного залишку; – можливість аналізування моделей декількох видів, зокрема змішаного типу	– різноманітність розрахункових формул залежно від виду факторної моделі	М, К, З $y = x_1 / \sum x_i$

Кореляційний (стохастичний) зв'язок – це неповна, імовірнісна залежність між показниками, що виявляється лише в сукупності спостережень. Стохастичні моделі використовуються в якості доповнення та поглиблення детермінованого факторного аналізу для визначення впливу факторів, яким притаманна невизначеність, приблизність, тобто:

– за якими неможливо створити жорстко детерміновану модель;

– які неможливо об'єднати в одній і тій самій детермінованій моделі;

– які не можуть бути виражені одним кількісним показником, тобто є складними (наприклад, рівень платіжної дисципліни або рівень науково-технічного прогресу).

Таблиця 1.5

Розрахункові формули основних способів факторного аналізу

Метод	Двофакторна модель $Y = X1 \cdot X2$	Трифакторна модель $Y = X1 \cdot X2 \cdot X3$
ланцюгових підстановок	$\Delta Y_{x_1} = Y' - Y_0;$ $\Delta Y_{x_2} = Y_1 - Y';$ де $Y_0 = X1_0 \cdot X2_0;$ $Y' = X1_1 \cdot X2_0;$ $Y_1 = X1_1 \cdot X2_1$	$\Delta Y_{x_1} = Y'_1 - Y_0;$ $\Delta Y_{x_2} = Y'_2 - Y'_1;$ $\Delta Y_{x_3} = Y_1 - Y'_2;$ де $Y_0 = X1_0 \cdot X2_0 \cdot X3_0;$ $Y'_1 = X1_1 \cdot X2_0 \cdot X3_0;$ $Y'_2 = X1_1 \cdot X2_1 \cdot X3_0;$ $Y_1 = X1_1 \cdot X2_1 \cdot X3_1$
абсолютних різниць	$\Delta Y_{x_1} = \Delta X1 \cdot X2_0;$ $\Delta Y_{x_2} = X1_1 \cdot \Delta X2.$	$\Delta Y_{x_1} = \Delta X1 \cdot X2_0 \cdot X3_0;$ $\Delta Y_{x_2} = X1_1 \cdot \Delta X2 \cdot X3_0;$ $\Delta Y_{x_3} = X1_1 \cdot X2_1 \cdot \Delta X3$
індексний ($I_A = A_1 / A_0$)	$\Delta Y_{x_1} = Y_0 \cdot (I_{X1} - 1);$ $\Delta Y_{x_2} = Y_0 \cdot I_{X1} \cdot (I_{X2} - 1)$	$\Delta Y_{x_1} = Y_0 \cdot (I_{X1} - 1);$ $\Delta Y_{x_2} = Y_0 \cdot I_{X1} \cdot (I_{X2} - 1);$ $\Delta Y_{x_3} = Y_0 \cdot I_{X1} \cdot I_{X2} \cdot (I_{X3} - 1)$
логарифмічний	$\Delta Y_{x_1} = \Delta Y \cdot ((\lg X1_1 - \lg X1_0) / (\lg Y_1 - \lg Y_0));$ $\Delta Y_{x_2} = \Delta Y \cdot ((\lg X2_1 - \lg X2_0) / (\lg Y_1 - \lg Y_0))$	$\Delta Y_{x_1} = \Delta Y \cdot ((\lg X1_1 - \lg X1_0) / (\lg Y_1 - \lg Y_0));$ $\Delta Y_{x_2} = \Delta Y \cdot ((\lg X2_1 - \lg X2_0) / (\lg Y_1 - \lg Y_0));$ $\Delta Y_{x_3} = \Delta Y \cdot ((\lg X3_1 - \lg X3_0) / (\lg Y_1 - \lg Y_0))$
інтегральний	$\Delta Y_{x_1} = \Delta X1 \cdot X2_0 + 1/2 \cdot \Delta X1 \cdot \Delta X2;$ $\Delta Y_{x_2} = X1_0 \cdot \Delta X2 + 1/2 \cdot \Delta X1 \cdot \Delta X2$	$\Delta Y_{x_1} = 1/2 \cdot \Delta X1 \cdot (X2_0 \cdot X3_1 + X2_1 \cdot X3_0) +$ $+ 1/3 \cdot \Delta X1 \cdot \Delta X2 \cdot \Delta X3;$ $\Delta Y_{x_2} = 1/2 \cdot \Delta X2 \cdot (X1_0 \cdot X3_1 + X1_1 \cdot X3_0) +$ $+ 1/3 \cdot \Delta X1 \cdot \Delta X2 \cdot \Delta X3;$ $\Delta Y_{x_3} = 1/2 \cdot \Delta X3 \cdot (X1_0 \cdot X2_1 + X1_1 \cdot X2_0) +$ $+ 1/3 \cdot \Delta X1 \cdot \Delta X2 \cdot \Delta X3$

Для проведення стохастичного факторного аналізу необхідно виконати такі дії:

- 1) визначити сукупність, яку необхідно дослідити;
- 2) отримати достатній обсяг спостережень – кількість спостережень у 6-8 разів повинна перевищувати кількість факторів майбутньої моделі;
- 3) за допомогою спеціальних статистичних методів перевірити випадковість і незалежність спостережень;
- 4) визначити ступінь однорідності сукупності. Однорідність досягається логічним шляхом, критерій однорідності – коефіцієнт варіації менше 33 %;
- 5) розподіл ознак повинен наближатися до нормального.

Розрахунки вимагають володіння спеціальним математичним апаратом: знання дисперсійного аналізу, регресійного аналізу, коваріаційного аналізу тощо.

Дисперсійний аналіз – статистичний метод, який дозволяє підтвердити або спростувати гіпотезу про те, що дві вибірки даних належать до однієї генеральної сукупності. Стосовно аналізу діяльності підприємства дисперсійний аналіз дозволяє визначити, чи належать групи різних спостережень до однієї і тієї самої сукупності даних чи ні. Його основне завдання зводиться до оцінки істотності відмінностей між групами. Задля цього використовують групові дисперсії та критерії Стюдента і Фішера.

Кореляційний аналіз – це метод встановлення зв'язку та виміру його тісноти між спостереженнями, які можна вважати випадковими та обраними із сукупності, розподіленої за багатовимірним нормальним законом. Кореляційним називають такий статистичний зв'язок, коли різним значенням однієї змінної відповідають різні середні значення іншої. Основною особливістю кореляційного аналізу можна вважати те, що він лише встановлює ступінь тісноти зв'язку, не вказуючи на її причини. Для визначення тісноти зв'язку використовують коефіцієнти Пірсона, Фехнера тощо, найчастіше – лінійний коефіцієнт кореляції.

Регресійний аналіз – метод встановлення аналітичного виразу стохастичної залежності між ознаками, що досліджуються. Рівняння регресії показує, як у середньому змінюється результативний показник (залежний) Y під впливом зміни будь-

якого з незалежних показників (факторів) X_i . У ході регресійного аналізу розв'язуються 2 задачі:

– побудова рівняння регресії, тобто знаходження виду залежності між незалежними факторами і результативним показником;

– оцінка значущості отриманого рівняння, тобто визначення ступеня впливу факторних ознак на варіацію Y .

Зазвичай в економічних дослідженнях ці два види аналізу поєднуються в один – кореляційно-регресійний, у результаті якого будується регресійна модель і визначаються коефіцієнти тісноти і значущості зв'язку.

Побудова стохастичної моделі здійснюється в декілька етапів:

1) якісний аналіз: постановка цілей аналізу, визначення сукупності, визначення результативних і факторних ознак, вибір періоду, за який проводиться аналіз, вибір методу аналізу;

2) попередній аналіз сукупності, що моделюється: перевірка її однорідності, виключення аномальних спостережень, уточнення необхідної кількості вибірки, встановлення законів розподілу показників, які вивчаються;

3) побудова стохастичної (регресійної) моделі: уточнення переліку факторів, розрахунок оцінок параметрів рівнянь регресії, перебір альтернативних моделей;

4) оцінка адекватності моделі: перевірка статистичної суттєвості рівняння взагалі та його окремих параметрів, перевірка відповідності формальних властивостей оцінок завданням дослідження;

5) економічна інтерпретація та практичне використання моделі: визначення просторово-часової сталості побудованої залежності, оцінка практичних властивостей моделі.

Питання для самоперевірки

1. Назвати основні методи фінансового аналізу.
2. Надати характеристику основних методів фінансового аналізу.
3. Назвати методи виявлення тенденції зміни явища.
4. Навести класифікацію економічних факторів.
5. Надати характеристику кількісним факторам, навести приклади.

6. Надати характеристику якісним факторам, навести приклади.
7. Пояснити сутність детермінованого факторного аналізу.
8. Пояснити сутність стохастичного факторного аналізу.
9. Назвати основні способи детермінованого факторного аналізу.
10. Надати характеристику способів факторного аналізу, результати яких залежать від порядку підстановки факторів.
11. Надати характеристику способів факторного аналізу, результати яких не залежать від порядку підстановки факторів.
12. Охарактеризувати основні типи детермінованих моделей.
13. Назвати основні методи побудови нової факторної моделі на базі кратної залежності.
14. Пояснити термін «елімінування».
15. Пояснити сутність поняття «нерозкладний залишок».
16. Навести порядок визначення нерозкладного залишку для мультиплікативних моделей.
17. Пояснити місце нерозкладного залишку при застосуванні різних моделей факторного аналізу.

1.3. Матричний метод аналізу діяльності декількох систем

Періодично перед керівництвом компанії, інвесторами або банками виникають питання щодо порівняльного аналізу діяльності декількох структурних підрозділів одного підприємства або декількох різних підприємств у цілому.

Існує багато підходів до вирішення цього завдання, всі вони значно розрізняються за ступенем складності розрахунків і точністю отриманих результатів. Але початок аналізу у всіх випадках однаковий: обґрунтування переліку показників, за якими буде проведена комплексна оцінка діяльності підприємств як складних систем. Існує стандартний перелік показників, рекомендованих для включення в матричний аналіз для оцінки фінансового стану підприємств, але його можна змінювати з урахуванням зацікавленості аналітиків. Однак при відборі необхідно враховувати два аспекти:

– обрані показники повинні створювати незалежну систему. Наприклад, недоречним є одночасне включення в аналіз

показника фондівіддачі та фондоємності, які є зворотними один відносно одного і надають однакову характеристику якості використання фондів підприємства;

– направленість бажаних змін відібраних показників – покращення фінансового стану підприємств повинно здійснюватися при збільшенні показників (або їхніх темпів зростання) або навпаки, при зниженні рівнів всіх показників (або їхніх темпів зростання). Наприклад, небажаним є одночасне використання показників продуктивності праці (чим вище, тим краще) і собівартості одиниці продукції (чим нижче, тим краще).

Після збору даних для розрахунку обраних показників проводиться формування матриці вихідних даних a_{ij} , де i – номер показника (рядка), j – номер оцінюваної системи (стовпця). Саме вид подання вихідної інформації дав загальну назву цьому методу – **матричний метод аналізу**. Таким чином, призначенням матричного аналізу є ранжування складних систем.

У випадках, коли значущість показників, що включені до аналізу, відповідно до потреб користувачів різна, кожному з них можуть бути присвоєні вагові коефіцієнти k_i , рівень яких найчастіше визначається експертним шляхом. Якщо всі показники вважаються рівнозначними, вагові коефіцієнти прирівнюються до одиниці.

Методів ранжування існує декілька. Першим, найпростішим підходом є ранжування об'єктів аналізу *за сумою місць*. Для цього підприємствам присвоюються місця відповідно до рівня кожного з показників (m_{ij}), а потім ці місця підсумовуються по кожному підприємству, тобто визначається рейтинг кожного (j -го) підприємства:

$$R_j^1 = \sum_i k_i m_{ij}. \quad (1.14)$$

Найкращим можна вважати підприємство, яке отримало найменшу суму місць, тобто є найкращим за більшістю показників, що розглядаються.

Цей порядок аналізу можна вважати експрес-методом, бо він потребує мінімальної кількості часу та математичних розрахунків. На жаль, він є найменш точним, бо не враховує ані значущість кожного з показників, ані відстань між рівнями

показників, а тільки їхню послідовність. Іноді це може призвести до неможливості проведення точного ранжування підприємств (у випадках, коли декілька підприємств отримують однаковий рейтинг).

Задля подолання вказаних недоліків найбільш перспективним підходом є використання багатовимірною порівняльного аналізу (матричного аналізу), заснованого на методі евклідових відстаней: другий підхід до ранжування підприємств враховує їх відхилення від початку координат, тобто від підприємства, яке має тільки нульові показники. Задля цього використовують другий рейтинг, розрахований так:

$$R_j^2 = \sqrt{\sum_i k_i a_{ij}^2}. \quad (1.15)$$

При такому розрахунку найбільший рейтинг отримає підприємство, яке має найкращі показники, тобто найбільше віддалилось від «нуль»-підприємства.

Недоліком такого підходу є непорівняність рівнів величин різних показників. Так, наприклад, якщо більшість відносних показників зазвичай коливається в межах 0-1, то абсолютні показники можуть сягати будь-якого рівня і значно перевищувати коефіцієнти (у декілька разів). Це може призвести до ситуації, коли найкраще значення одного з показників, який перевищує за масштабом і розміром інші, погасить негативний вплив рівнів усіх інших показників. У результаті отриманий рейтинг не виправдано покращиться, і на високе місце вийде зовсім не краще підприємство. Задля подолання цього недоліку вихідні дані *стандартизують (нормалізують)* – приводять до одиниці:

– у випадку, коли для покращення фінансового стану всі показники повинні зростати, стандартизовані (нормалізовані) коефіцієнти дорівнюють:

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max_i \{a_{ij}\}}, \quad (1.16)$$

де a_{ij} – вихідні значення показника i для підприємства j ;

$\max\{a_{ij}\}$ – найбільше (найкраще) значення показника i серед всіх підприємств;

– в іншому випадку стандартизовані значення розраховуються так:

$$x_{ij} = \frac{\min\{a_{ij}\}}{a_{ij}}, \quad (1.17)$$

де $\min\{a_{ij}\}$ – найменше (найкраще) значення показника i серед всіх підприємств.

Таким чином, найбільший (найкращий) елемент дорівнюється одиниці, а інші виражаються в її частках.

За даними стандартизованих показників ранжування може проводитись за допомогою двох протилежних підходів:

– третій рейтинг – за відхиленням від «нуль»-підприємства (аналогічно рейтингу 2). Підприємства ранжують у порядку зменшення рейтингу, найкращим вважається підприємство з максимальним рейтингом, тобто найбільш віддалене від початку координат:

$$R_j^3 = \sqrt{\sum_i k_i x_{ij}^2}; \quad (1.18)$$

– четвертий рейтинг – за відхиленням кожного підприємства від підприємства-«еталона» (умовного підприємства, показники якого є найкращими з наданих). Ранжуються підприємства в порядку збільшення рейтингу. Найкращим є підприємство з меншим рейтингом, тобто найбільш наближене до «еталона»:

$$R_j^4 = \sqrt{\sum_i k_i (1 - x_{ij})^2}. \quad (1.19)$$

На відміну від попередніх розрахунків, крім місця окремого підприємства, можна побачити ще й відстань, яка відділяє кожне підприємство від найкращих показників у групі, тобто перспективи розвитку підприємств.

Узагальнення методичних підходів до ранжування наведено в табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Основні методи ранжування систем

Метод ранжування	Розрахункова формула	Пояснення	Порядок ранжування
Рейтинг 1 за сумою місць	$R_j^1 = \sum_i k_i m_{ij}$	<ul style="list-style-type: none"> – k_i – вагові коефіцієнти, які можуть бути присвоєні кожному з показників залежно від рівня значущості показника; – m_{ij} – місце, яке присвоюється підприємству відповідно до рівня кожного з показників 	Найкращим можна вважати підприємство, яке отримало найменшу суму місць, тобто є найкращим за більшістю показників, що розглядаються
Рейтинг 2 за відхиленням від «нуль»-підприємства	$R_j^2 = \sqrt{\sum_i k_i a_{ij}^2}$	<ul style="list-style-type: none"> – a_{ij} – початкове значення i-го показника для j-го підприємства 	Найкращим вважається підприємство з максимальним рейтингом, тобто найбільш віддалене від початку координат
Рейтинг 3 за відхиленням від «нуль»-підприємства стандартизованих (нормалізованих) значень	$R_j^3 = \sqrt{\sum_i k_i x_{ij}^2}$	<ul style="list-style-type: none"> – x_{ij} – стандартизоване (нормалізоване) значення i-го показника для j-го підприємства. Розраховується як: $x_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max_i \{a_{ij}\}}$, якщо в 	Найкращим вважається підприємство з меншим рейтингом, тобто найбільш наближене до «еталона»
Рейтинг 4 за відхиленнями від підприємства-«еталона» (за допомогою стандартизованих (нормалізованих) значень)	$R_j^4 = \sqrt{\sum_i k_i (1 - x_{ij})^2}$	<ul style="list-style-type: none"> розрахунках використовуються показники, покращення яких пов'язане з їхнім зростанням; – $x_{ij} = \frac{\min_i \{a_{ij}\}}{a_{ij}}$ – в іншому випадку 	Найкращим вважається підприємство з меншим рейтингом, тобто найбільш наближене до «еталона»

Викладені алгоритми можуть застосовуватись для порівняння:

1) показників декількох підприємств за один і той самий період часу (або на дату складення балансу). У цьому випадку вихідними даними є фактичні значення показників, які характеризують звітний період або момент часу, а отриманий рейтинг дає порівняльну оцінку фінансового стану підприємств;

2) динаміки показників одного підприємства за декілька періодів часу. У цьому випадку, як і в першому, до розрахунку включають тільки фактичні величини показників, але тільки одного підприємства. Тому в результаті можна побачити тенденцію підприємства щодо покращення або погіршення свого фінансового стану;

3) динаміки показників декількох підприємств. У якості вихідних даних використовують коефіцієнти зростання показників, що аналізуються. У результаті можна отримати оцінку зусиль і можливостей підприємств щодо зміни свого фінансового стану, що опосередковано може свідчити про зміну їх конкурентоспроможності.

Цей розрахунок можна використовувати як окремо, так і для доповнення результатів, отриманих у першому випадку. У разі потреби в аналізі можна одночасно використовувати як самі показники, так і їхні коефіцієнти зростання, тобто подвоювати кількість вихідних даних. Це дозволяє отримати узагальнену рейтингову оцінку, яка одночасно характеризує як фінансовий стан порівнюваних підприємств, так і його динаміку.

Питання для самоперевірки

1. Навести призначення та сфери застосування матричного аналізу.
2. Надати характеристику порядку ранжування систем за сумою місць.
3. Надати характеристику порядку ранжування систем за відхиленням від «нуль»-підприємства.
4. Надати пояснення сутності операції стандартизації (нормалізації) вихідних даних.

5. Пояснити призначення стандартизації (нормалізації) вихідних даних.

6. Надати характеристику порядку ранжування систем за відхиленням від підприємства-«еталона».

1.4. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу

Інформаційною базою для проведення фінансового аналізу є дані бухгалтерського управлінського обліку та звітність всіх видів. Однак дані бухгалтерського обліку є конфіденційними, тому найбільш розповсюдженим є фінансовий аналіз, який базується на даних публічної фінансової звітності.

Фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, які містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності і рух грошових коштів підприємства за звітний період, складання якої є завершальним етапом бухгалтерського обліку.

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності і рух коштів підприємства для прийняття відповідних рішень. Для задоволення потреб всіх користувачів фінансова звітність повинна базуватись на **принципах**, які викладені в ст. 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р., наведених у табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Принципи побудови фінансової звітності за НП(С)БО

Принцип побудови	Зміст принципу
1	2
1. Автономність підприємства	Кожне підприємство повинне розглядатися як окрема юридична особа, відокремлена від своїх власників. Тому особове майно й зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства
2. Безперервність діяльності	Під час оцінки активів і зобов'язань підприємства необхідно виходити з припущення, що його діяльність повинна продовжуватись

1	2
3. Періодичність	Передбачається розподіл діяльності підприємства на окремі періоди часу з метою складання фінансової звітності
4. Історична (фактична) собівартість	Пріоритет при оцінці активів повинен віддаватися витратам на їхнє виробництво або придбання
5. Нарахування та відповідність доходів і витрат	Для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно зіставляти доходи звітного періоду з витратами, яких зазнали для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображуються в обліку та звітності в момент їх виникнення, незалежно від часу надходження та сплати грошей
6. Повне висвітлення	Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій або подій, яка може впливати на рішення, що повинні прийматися на її базі
7. Послідовність	Передбачається постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, які використовує підприємство для складання й надання фінансової звітності. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована та відображена у фінансовій звітності
8. Обачність	Методи оцінки, які застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства
9. Превалювання змісту над формою	Всі операції повинні обліковуватися відповідно до їхньої сутності, а не тільки виходячи з їхньої юридичної форми
10. Єдиний грошовий вимірник	Передбачається вимірювання й узагальнення всіх операцій підприємства в його бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в єдиному грошовому вимірнику

Крім принципів побудови, Закон оговорює *якісні характеристики* фінансової звітності, до яких належать:

– зрозумілість. Інформація, яка міститься у фінансовій звітності, повинна бути дохідливою та розрахованою на однозначне розуміння користувачами, які мають відповідний досвід, знання та зацікавленість;

– доречність. Звіти повинні містити інформацію, яка впливає на рішення, що приймаються користувачами, надавати можливість своєчасно оцінити події, які трапились, трапляються та будуть траплятися, підтвердити й скоригувати їх оцінки, які зроблені в минулому;

– достовірність. Інформація, яка наведена у звітності, не повинна містити в собі помилок і спотворень, які можуть впливати на рішення, що приймають користувачі на базі цієї звітності;

– порівнянність. Дані звітності повинні надавати змогу зіставляти між собою фінансові звіти підприємства за декілька періодів і фінансові звіти різних підприємств. Передумовою порівнянності є приведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику та її зміну.

Загальні вимоги до фінансової звітності викладено в Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) 1, який затверджений наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (див. табл. 1.8). Це положення відмінило дію П(С)БО 1-5, які були покладені в його основу. Крім того, НП(С)БО 1 встановлює форми фінансової звітності і склад статей, які наводяться у додатках 1 і 2 до цього Національного положення (стандарту).

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна (місячна, квартальна) звітність, яка охоплює визначений період, складається нарощувальним підсумком з початку звітного року і містить лише баланс і звіт про фінансові результати.

Фінансові звіти складаються з елементів, до яких належать активи, зобов'язання, власний капітал, доходи, витрати (див. табл. 1.9).

Таблиця 1.8

Загальна характеристика форм фінансової звітності підприємства

Номер форми	Номер П(С)БО (що втратили силу)	Назва форми (П(С)БО)	Номер НП(С)БО	Зміст	Призначення
1	2	Баланс	1	Наявність економічних ресурсів, які контролює підприємство для забезпечення отримання економічних вигод у майбутньому та джерела їхнього формування (власний капітал і зобов'язання) на дату складання балансу	Оцінка структури активів і джерел їхнього фінансування. Оцінка ліквідності та фінансової стійкості підприємства. Оцінка й прогнозування змін економічних ресурсів і їхніх джерел
2	3	Звіт про фінансові результати	1	Доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за звітний період. Структура операційних витрат. Показники прибутковості акцій	Оцінка структури доходів і витрат. Оцінка та прогнозування прибутковості та інвестиційної привабливості
3	4	Звіт про рух грошових коштів	1	Генерування та використання грошових коштів протягом звітного періоду	Оцінка грошових потоків за видами діяльності та аналіз їхньої ефективності. Прогнозування грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності
4	5	Звіт про власний капітал	1	Зміни в складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз змін у складі власного капіталу
5		Примітки до річної фінансової звітності		Розшифрування змісту окремих статей звітності, необхідне для забезпечення її зрозумілості	Оцінка і прогноз облікової політики; ризиків, які впливають на підприємство, його ресурси та зобов'язання; деталізація статей фінансової звітності

Характеристика елементів фінансової звітності в Україні

Елемент		Сутність елемента (зміст)	Умови відображення у звітності
1		2	3
Баланс	Активи (А)	ресурси, які контролює підприємство в результаті подій, що відбулися, використання яких (ресурсів), як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Необхідно враховувати, що економічні вигоди можуть бути отримані як прямим шляхом (через надходження додаткових грошових коштів), так і опосередковано, непрямим шляхом (через економію ресурсів)	за умови, що оцінка його може бути достовірно визначена та очікується отримання в майбутньому економічних вигод, що пов'язані з їх використанням. Витрати на придбання або створення активу, які не можуть бути відображені в балансі, включаються до складу витрат звітного періоду й відображуються у звіті про фінансові результати
	Зобов'язання (Зб)	заборгованість підприємства, яка виникла в результаті подій, що відбулися, і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, які втілюють у собі економічні вигоди	за умови, що їх оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому, що пов'язано з їх погашенням
	Власний капітал (ВК)	частина активів підприємства, яка залишиться після вирахування його зобов'язань: $ВК = А - Зб$	відображується одночасно з відображенням активів або зобов'язань, які призвели до його зміни

1		2	3
Звіт про фінансові результати	Доходи (Д)	це збільшення економічних вигод у вигляді активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу. Зростання власного капіталу внаслідок внесків власників доходом не вважається	визнається при збільшенні активу або зменшенні зобов'язання, які обумовлюють зростання власного капіталу за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена. Критерії визначення доходу визначаються окремо до кожної операції. Однак ці критерії необхідно використовувати до окремих елементів однієї операції
	Витрати (В)	зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу. Зменшення власного капіталу за рахунок вилучення або розподілу між власниками витратами не вважаються	витрати визнаються в бухгалтерському обліку одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язань, визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені. Якщо ж витрати неможливо прямо зв'язати з доходами певного періоду, то вони відображаються в складі витрат того звітного періоду, у якому вони були здійснені

Елементи фінансових звітів у свою чергу складаються зі статей. Стаття може наводитися в складі звітності, якщо вона відповідає даним критеріям (див. рис. 1.7, 1.8):

– інформація є суттєвою, тобто відсутність її може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності;

– оцінка статті може бути достовірно визначена.

Підприємства можуть не наводити статті, за якими відсутня інформація до розкриття (крім випадків, якщо така інформація була в попередньому звітному періоді), або додавати статті зі збереженням їхньої назви і коду рядка з переліку додаткових статей фінансової звітності, наведених у додатку 3 Національного положення (стандарту).

Основні шляхи отримання економічних вигод відображено на рис. 1.9.

Розглянемо характеристику окремих форм звітності.

Баланс (форма 1) – звіт про фінансовий стан підприємства, складений на певну дату. Зміст, форма балансу й загальні вимоги до розкриття його статей визначаються Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1.

Баланс містить інформацію про такі елементи, як активи, зобов'язання та власний капітал. Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату. Тому всі показники балансу є моментними, тобто характеризують його фінансовий стан за активами і зобов'язаннями на певний момент часу, як правило, останнього дня місяця, кварталу, року.

За формою баланс є таблицею, яка складається з двох частин – активу і пасиву. В активі балансу відображують дані, які характеризують наявність, розміщення і стан майна, а в пасиві – показники, які характеризують джерела утворення цього майна і його цільове призначення.

Групи економічно однорідних активів і їхніх джерел, об'єднаних під однією назвою і виражених однією загальною сумою, показують відповідно в активі або пасиві балансу на одному рядку. Їх називають **статтями балансу**. Однорідні за економічним змістом статті об'єднуються в **розділи** активу та пасиву.

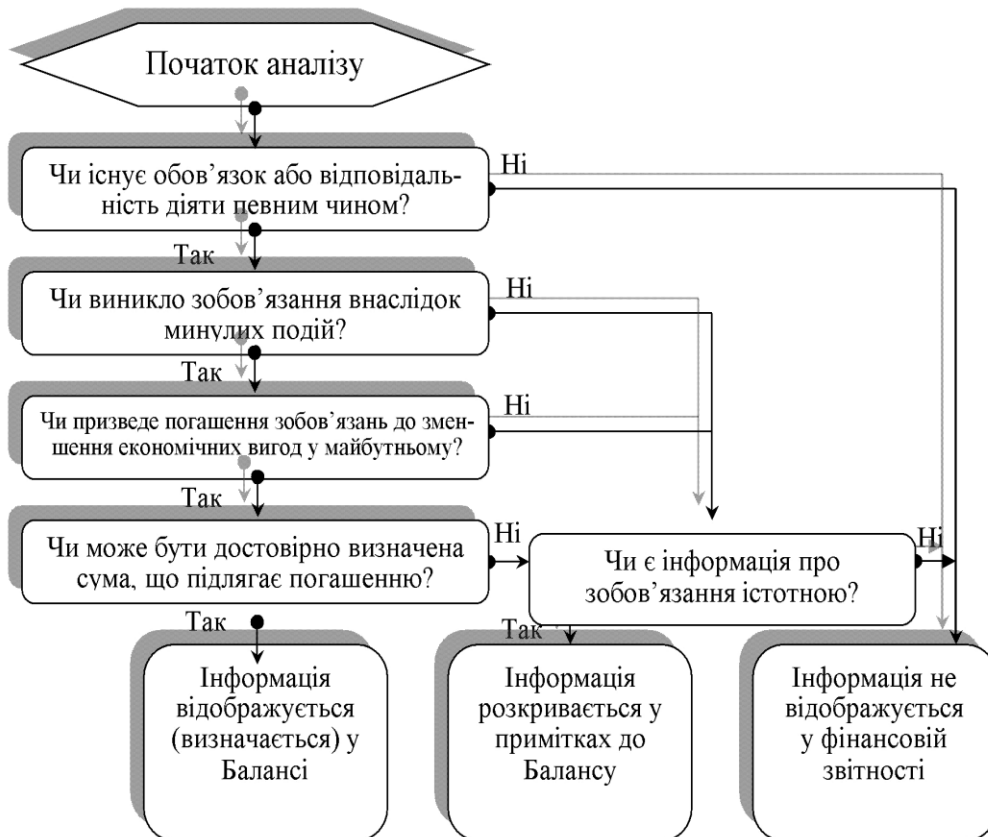
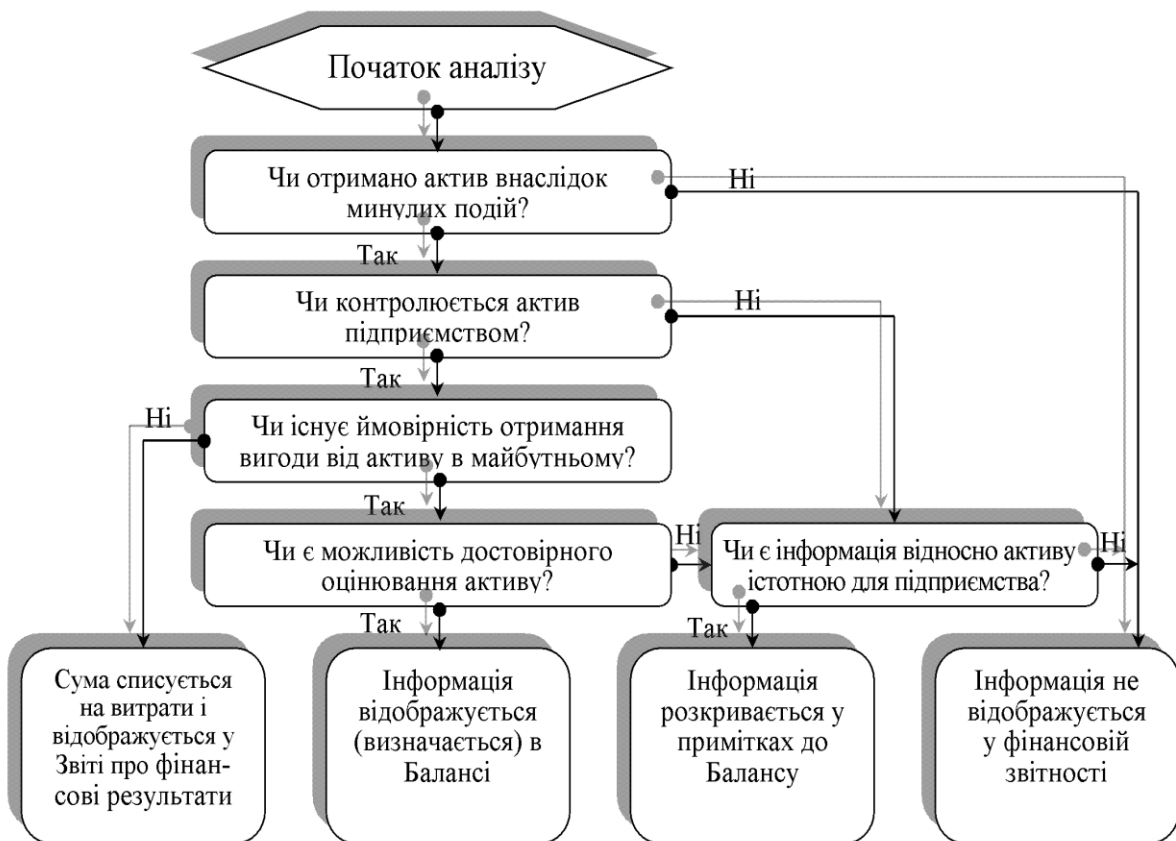

Рис. 1.7. Алгоритм визнання інформації про активи та зобов'язання

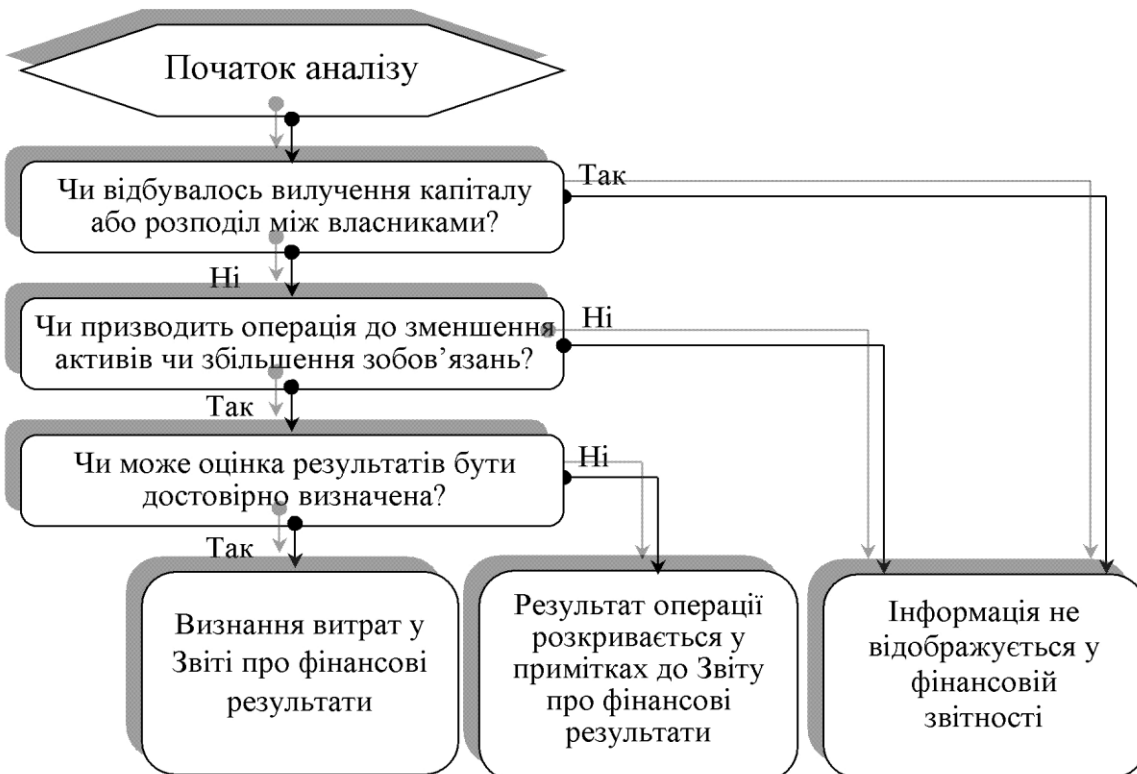
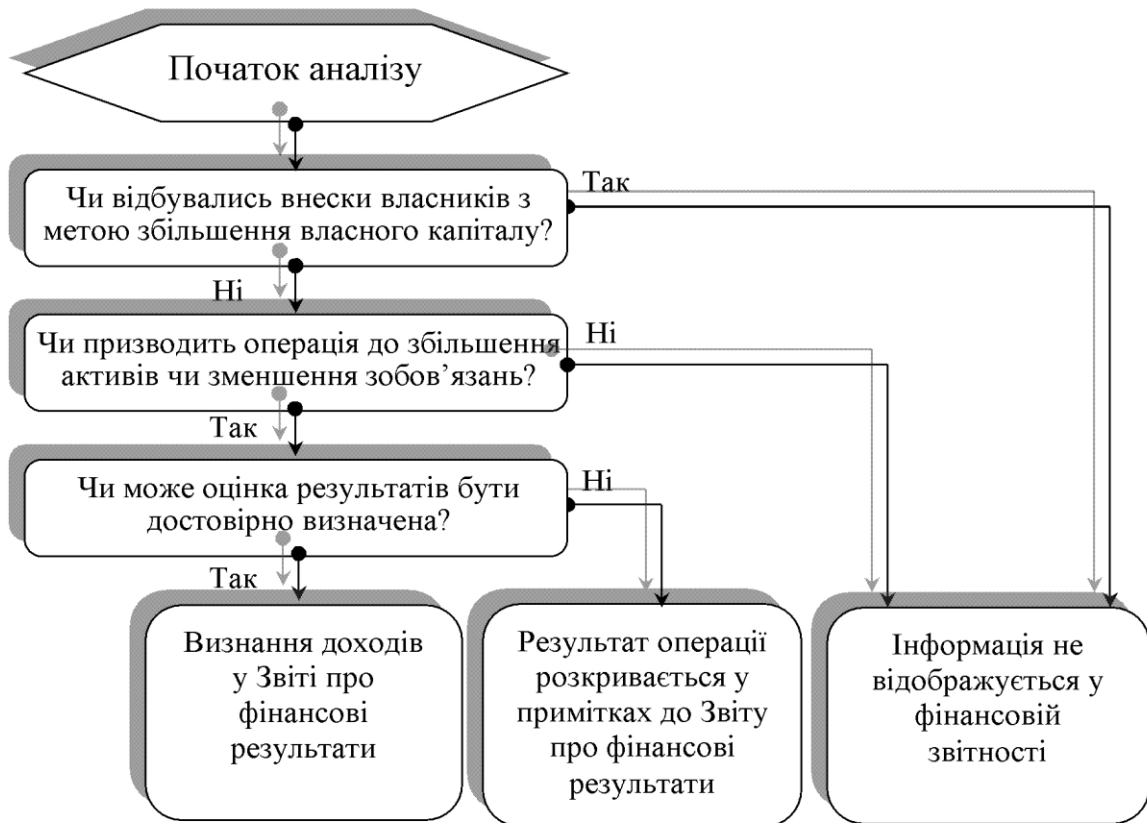

Рис. 1.8. Алгоритм визнання інформації про доходи і витрати

МАЙБУТНЯ ЕКОНОМІЧНА ВИГОДА	
ПРЯМЕ ЗБІЛЬШЕННЯ ГРОШОВИХ КОШТІВ І ЇХНІХ ЕКВІВАЛЕНТІВ	НЕПРЯМЕ ЗБІЛЬШЕННЯ ГРОШОВИХ КОШТІВ І ЇХНІХ ЕКВІВАЛЕНТІВ
– використання активів у виробництві продукції, наданні послуг чи придбанні товарів з метою подальшої реалізації їх за грошові кошти	– зменшення витрат грошових коштів завдяки впровадженню нової технології виробництва
– обмін на інші активи	– оптимізація податкової політики підприємства
– використання активів для погашення кредиторської заборгованості	– інші заходи
– розподіл активів між власниками підприємства	

Рис. 1.9. Шляхи отримання економічної вигоди підприємств

У діючій формі балансу всі статті згруповано за їхнім економічним змістом у трьох розділах активу та чотирьох розділах пасиву, які мають відповідну назву (див. рис. 1.10 і дод. 1).

Загальні підсумки активу і пасиву балансу повинні дорівнювати один одному. Це зумовлено тим, що в обох його частинах показано одне й те саме майно, але згруповане за різними ознаками: в активі – за складом і розміщенням, у пасиві – за джерелами його утворення та цільовим призначенням.

Звіт про фінансові результати (форма 2) – це звіт про доходи, витрати, прибутки і збитки підприємства за звітний період. Крім того, у звіті відображуються інший сукупний дохід і сукупний дохід підприємства. Зміст, форма та загальні вимоги до розкриття статей Звіту про фінансові результати визначається Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1. Складається звіт з таких елементів, як доходи і витрати (див. табл. 1.9).

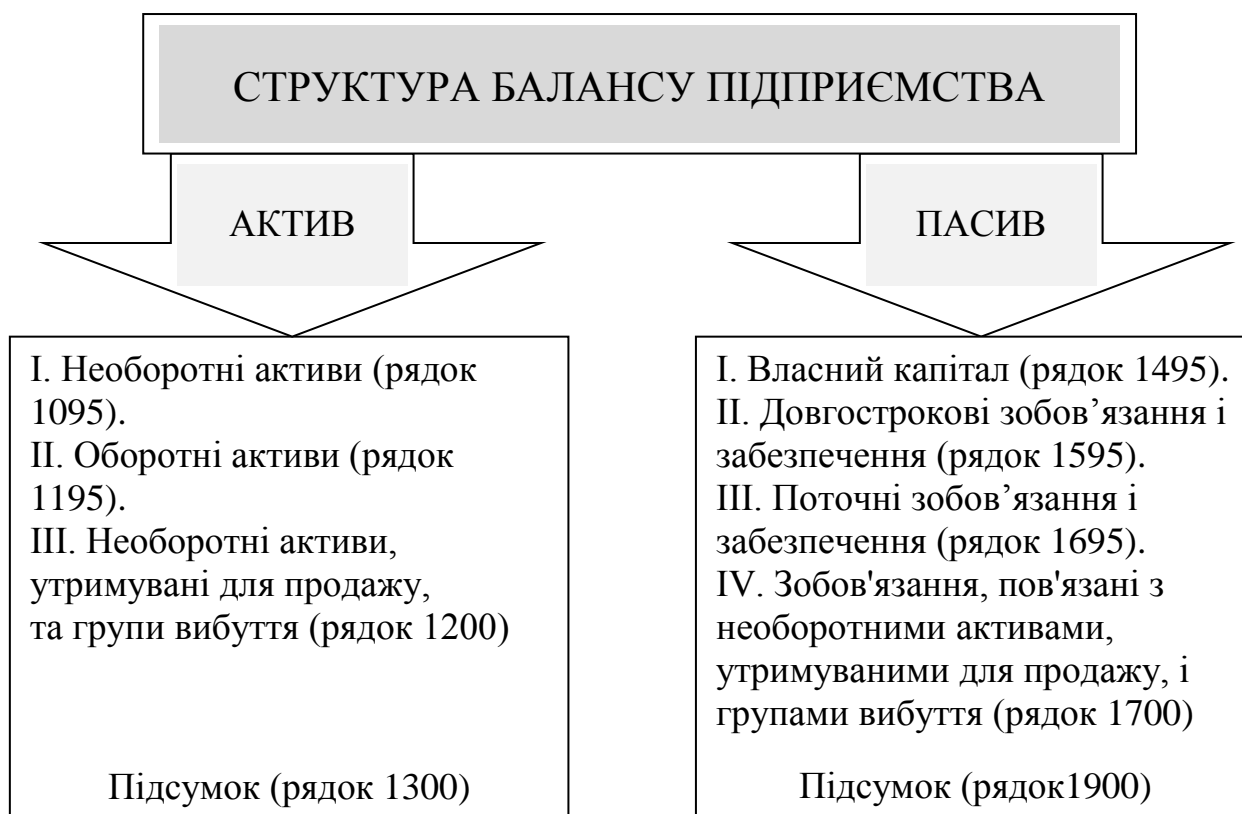

Рис. 1.10. Будова балансу підприємства за НП(С)БО 1

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи і витрати від звичайної діяльності підприємства та її розкриття у фінансовій звітності визначають Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Доход» і Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».

Найбільш вживаною є класифікація доходів і витрат підприємства за видами діяльності. Класифікацію видів діяльності підприємства у Звіті про фінансові результати наведено на рис. 1.11.

У рамках господарської діяльності підприємства виділяють діяльність операційну та іншу. У свою чергу операційна діяльність включає основну та іншу операційну; інша діяльність містить у собі фінансову та інвестиційну. До **інвестиційної діяльності** відносять операції з придбання і продажу довгострокових активів, а також інших інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів. **Фінансова** – це діяльність, яка призводить до змін розміру та складу власного і запозиченого капіталу підприємства.

Звичайна		
Операційна		Інша
Види діяльності, які не є фінансовою та інвестиційною		Інвестиційна та фінансова діяльність
Основна	Інша операційна	
Виробництво та реалізація продукції, товарів, робіт, послуг	Продаж, оренда основних засобів, нематеріальних активів, виробничих запасів, доходів від операційних курсових різниць	

Рис. 1.11. Схема видів діяльності підприємства

Операційна діяльність підприємства – це основна діяльність підприємства та інша, яка не є фінансовою та інвестиційною. До **основної діяльності** відносять операції, що пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства, і забезпечують основну частку його доходу; до іншої операційної – операції з продажу та оренди активів підприємства.

Звіт про фінансові результати складається з чотирьох розділів:

- I. Фінансові результати.
- II. Сукупний дохід.
- III. Елементи операційних витрат.
- IV. Розрахунок показників прибутковості акцій.

Розділ I – «Фінансові результати» – складається на основі визначення фінансових результатів від усіх видів діяльності. Фінансовий результат діяльності підприємства визначається як різниця між доходами та витратами. Склад доходів і витрат за видами діяльності підприємства наведено в табл. 1.10.

Фінансовим результатом діяльності підприємства може бути прибуток – додатний фінансовий результат, тобто сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ним витрати; або збиток – від'ємний фінансовий результат, тобто перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого вони були здійснені.

Таблиця 1.10

Класифікація доходів і витрат підприємства за видами діяльності

Вид діяльності	Доходи	Витрати
1	2	3
основна	Доходи від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг	Собівартість реалізованої продукції
інша операційна	<p>Дохід від первісного визнання та зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю.</p> <p>Дохід від реалізації іноземної валюти.</p> <p>Дохід від реалізації інших оборотних активів.</p> <p>Дохід від операційної оренди.</p> <p>Дохід від операційної курсової різниці.</p> <p>Одержані пені, штрафи, неустойки.</p> <p>Відшкодування раніше списаних активів.</p> <p>Дохід від списання кредиторської заборгованості.</p> <p>Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів.</p> <p>Інші доходи від операційної діяльності</p>	<p>Адміністративні витрати</p> <p>Загальні та корпоративні витрати.</p> <p>Витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу тощо.</p> <p>Витрати на збут</p> <p>Витрати на пакувальні матеріали.</p> <p>Витрати на ремонт тари.</p> <p>Оплата праці та комісійні продавцям тощо.</p> <p>Інші операційні витрати</p> <p>Витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю.</p> <p>Собівартість реалізованої іноземної валюти.</p> <p>Собівартість реалізованих виробничих запасів.</p> <p>Втрати від операційної курсової різниці.</p> <p>Визнані штрафи, пені, неустойки.</p> <p>Нестачі і втрати від псування цінностей.</p> <p>Сумнівні та безнадійні борги.</p> <p>Витрати на дослідження і розробки.</p> <p>Інші витрати операційної діяльності</p>

Продовження табл. 1.10

1	2	3
Інша (фінансово-інвестиційна)	<p>Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства.</p> <p>Дохід від спільної діяльності.</p> <p>Дохід від інвестицій у дочірні підприємства</p> <p>Дивіденди одержані.</p> <p>Відсотки одержані.</p> <p>Інші доходи від фінансових операцій</p> <p>Дохід від реалізації фінансових інвестицій.</p> <p>Дохід від відновлення корисності активів.</p> <p>Дохід від неопераційної курсової різниці.</p> <p>Дохід від безоплатно одержаних необоротних активів.</p> <p>Інші доходи від звичайної діяльності</p>	<p>Витрати від інвестицій в асоційовані підприємства.</p> <p>Витрати від спільної діяльності.</p> <p>Витрати від інвестицій у дочірні підприємства</p> <p>Відсотки за кредит.</p> <p>Інші фінансові витрати</p> <p>Собівартість реалізованих фінансових інвестицій.</p> <p>Втрати від зменшення корисності активів.</p> <p>Втрати від неопераційних курсових різниць.</p> <p>Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій.</p> <p>Списання необоротних активів.</p> <p>Інші витрати звичайної діяльності</p>

Розрахунок фінансових результатів підприємства за звітний період у першому розділі Звіту про фінансові результати проводиться поступово за видами діяльності накопиченим підсумком: з основної, операційної та загальної діяльності (див. рис. 1.12 і дод. 2).

Стаття	Код рядка	Дія з показником	Вид діяльності			
			Основна діяльність	Інша операційна	Інша діяльність	Припинена
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	+	Основна діяльність	Інша операційна	Інша діяльність	Звичайна діяльність
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	—				
Валовий:						
прибуток	2090	= (+)				
збиток	2095	= (-)				
Інші операційні доходи	2120	+				
Адміністративні витрати	2130	—				
Витрати на збут	2150	—				
Інші операційні витрати	2180	—				
Фінансовий результат від операційної діяльності:						
прибуток	2190	= (+)				
збиток	2195	= (-)				
Дохід від участі в капіталі	2200	+	Інша діяльність			
Інші фінансові доходи	2220	+				
Інші доходи	2240	+				
Фінансові витрати	2250	—				
Втрати від участі в капіталі	2255	—				
Інші витрати	2270	—				
Фінансовий результат до оподаткування:						
прибуток	2290	= (+)				
збиток	2295	= (-)				
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	—				Припинена
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	+ або -				
Чистий фінансовий результат:						
прибуток	2350	= (+)				
збиток	2355	= (-)				

Рис. 1.12. Структура розділу I «Фінансові результати» (форма 2)

Розділ II – «Сукупний дохід» – містить інформацію:

– про зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками): дооцінки (уцінки необоротних активів і фінансових інструментів, накопичені курсові різниці, інший сукупний дохід);

– порядок розподілу чистого прибутку та сукупного доходу між власниками материнської компанії та неконтрольованою часткою.

У розділі III – «Елементи операційних витрат» – відображуються витрати операційної діяльності: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші операційні витрати (див. рис. 1.13). Ці дані необхідні для складання звіту про рух грошових коштів (при коригуванні сум нерозподіленого доходу на негрошові статті, наприклад на суму амортизації).

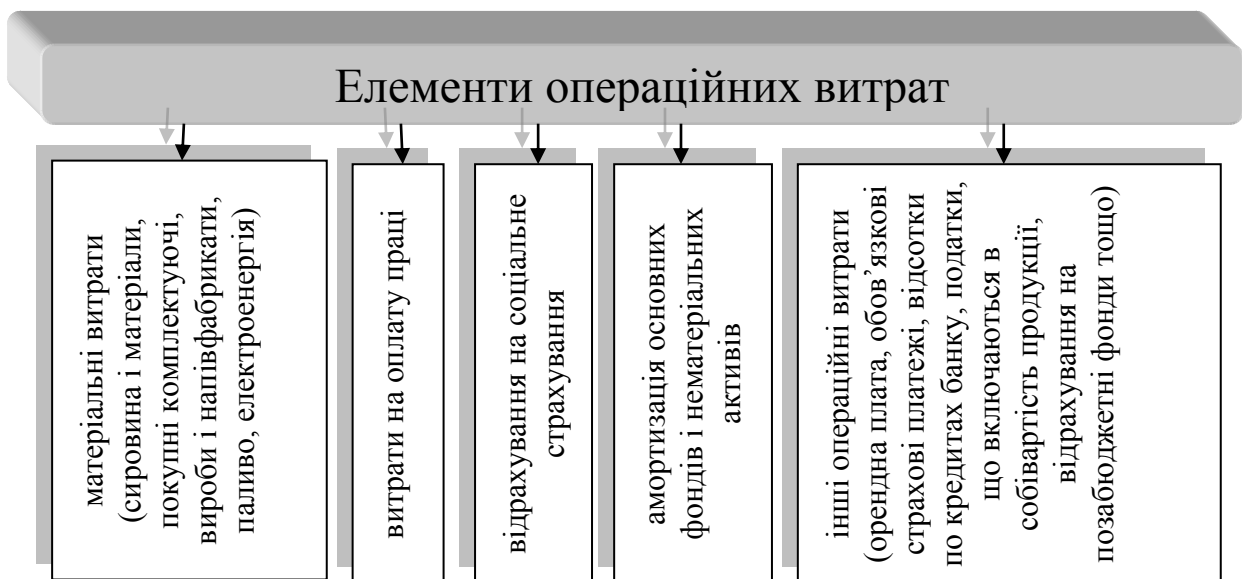

Рис. 1.13. Розподіл витрат за економічними елементами

Розділ IV – «Розрахунок показників прибутковості акцій» – містить такі статті, як середньорічна кількість простих акцій; скоригована середньорічна кількість простих акцій; чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію; скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію; дивіденди на одну просту акцію. Розділ заповнюється лише акціонерними товариствами.

Господарська діяльність суб'єктів підприємництва здійснюється через відносини купівлі-продажу з постачальниками ресурсів (іншими суб'єктами господарювання, працівниками, власниками та державою) і покупцями товарів (іншими суб'єктами господарювання, працівниками, власниками та державою). Грошові розрахунки підприємств можуть набувати як готівкової, так і безготівкової форми. Надходження та вибуття грошових коштів і їхніх еквівалентів у процесі господарської діяльності носить назву **рух грошових коштів**.

Звіт про рух грошових коштів (форма 3) – звіт, який відображує надходження й видатки грошових коштів у результаті діяльності підприємства звітного періоду. Зміст, форма та загальні вимоги до розкриття статей Звіту про рух грошових коштів визначається Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1. Метою складання цього звіту є надання користувачам фінансової звітності інформації щодо змін, які відбулися в грошових коштах підприємства та їхніх еквівалентах протягом звітного періоду.

До грошових коштів належить готівка в касі підприємства, кошти на поточних рахунках в установах банків, депозити на вимогу.

Під еквівалентами грошових коштів розуміють короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються в грошові кошти й характеризуються незначним ризиком зміни їхньої вартості.

За цим звітом у діяльності підприємства виділяють діяльність операційну, фінансову та інвестиційну, що досить близько до розподілу за Звітом про фінансові результати. Тому цей звіт складається з відповідних розділів:

- I. Рух коштів у результаті операційної діяльності.
- II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності.
- III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності.

Заповнення I розділу Звіту про рух грошових коштів може здійснюватись за прямим або непрямим методом (див. дод. 3).

Про правильність складання Звіту про рух грошових коштів свідчить рівність загальної суми змін грошових коштів за всіма видами діяльності сумі змін цих коштів за Балансом (див. рис. 1.14).

Рис. 1.14. Взаємозв'язок 1 і 3 форм звітності

Звіт про власний капітал (форма 4) – звіт, який відображує зміни в складі власного капіталу, що відбулися протягом періоду. Зміст, форма та загальні вимоги до розкриття статей Звіту про власний капітал визначається Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1.

Метою складання даного звіту є розкриття інформації про зміни в складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Особливістю цього звіту є його незвичайна форма –

шахматна таблиця, у рядках якої наведені статті змін у капіталі (всього – 19 рядків), а в стовпцях – складові власного капіталу (статті I розділу пасиву Балансу) (див. табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Взаємозв'язок 1 і 4 форм звітності

Складові власного капіталу	Рядок балансу (форма 1)	Стовпець Звіту (форма 4)
Зареєстрований капітал	1400	3
Додатковий капітал	1410	5
Капітал у дооцінках	1405	4
Резервний капітал	1415	6
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	7
Неоплачений капітал	1425	8
Вилучений капітал	1430	9
Разом власний капітал	1495	10

Умовно звіт про власний капітал можна розділити на 3 частини (див. дод. 4). Перший розділ складається зі статей, які описують початкові дані про звітний капітал:

– рядок 4000 – «Залишок на початок року». Цей рядок повністю повторює дані I розділу пасиву балансу на початок звітного періоду (графа 3);

– рядки 4005-4090 – статті коригування власного капіталу внаслідок зміни облікової політики, виправлення помилок та інших подій відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок та зміни у фінансових звітах»;

– рядок 4095 – «Скоригований залишок на початок періоду»:

$$\text{Рядок 4095} = \text{Рядок 4000} \pm \text{Рядки (4005, 4010, 4090)}.$$

Другий умовний розділ відображує чистий прибуток (збиток) (рядок 4100), інший сукупний дохід за звітний період (рядок 4110) і напрями розподілу прибутку (рядки 4200-4210).

У третьому умовному розділі вказують інші зміни власного капіталу:

- зростання за рахунок внесків учасників (рядки 4240-4245);
- зменшення за рахунок вилучення капіталу (рядки 4260-4290).

Рядок 4295 «Разом змін в капіталі» вказує загальну зміну в складі власного капіталу за період і заповнюється як алгебраїчна сума даних рядків 4100-4290.

Залишок власного капіталу на кінець року визначається в рядку 4300 шляхом додавання даних рядків 4095 і 4295. Дані цього рядка можна порівняти з даними першого розділу пасиву балансу на кінець звітного періоду (графа 4). Їхній збіг повинен свідчити про правильність заповнення форми (див. рис. 1.15).

Показник	Звіт (форма 4)	Баланс (форма 1)
Власний капітал на початок року	рядок 4000	стовпець 3
±	±	
Коригування власного капіталу на початок року	± рядок 4005 ± рядок 4010 ± рядок 4090	
±	±	
Зміни власного капіталу протягом року	рядок 4290	
=	=	
Власний капітал на кінець року	рядок 4300	стовпець 4

Рис. 1.15. Взаємозв'язок 1 і 4 форм звітності

Схематично узагальнений взаємозв'язок між основними формами звітності наведений на рис. 1.16.

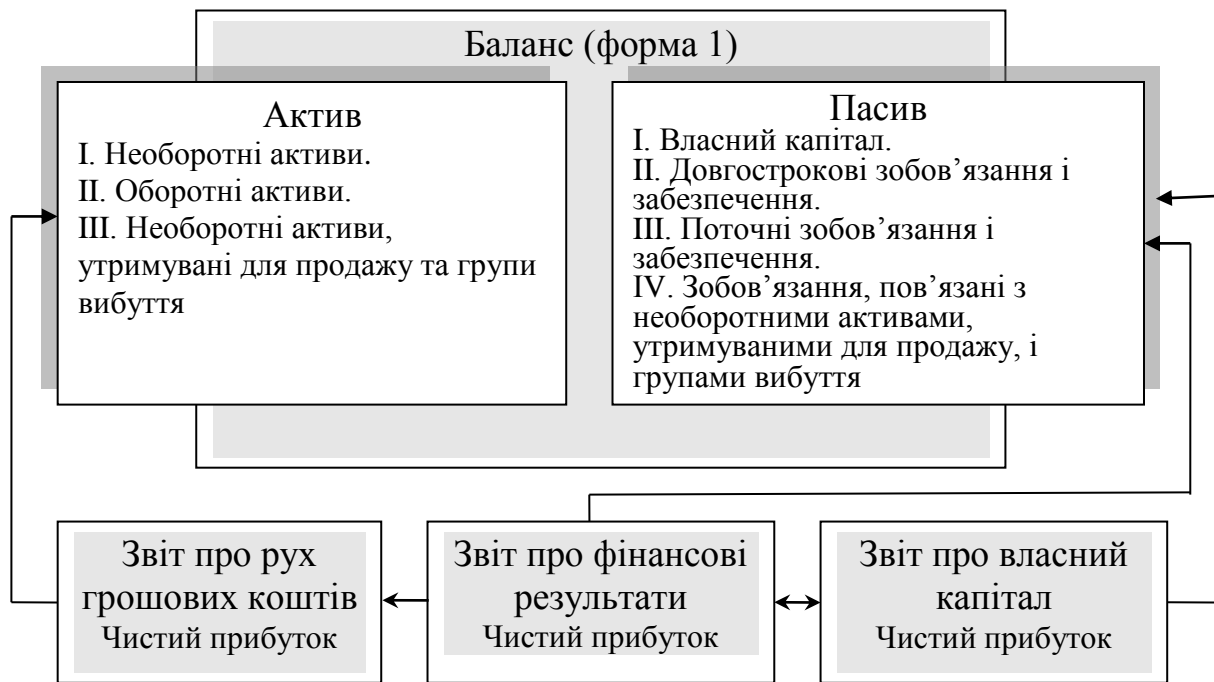

Рис. 1.16. Взаємозв'язок форм фінансової звітності

Відповідно до НП(С)БО 1 примітки до фінансової звітності – це сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію й обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами). У примітках розкривають:

- облікову політику підприємства — як сукупність принципів, методів і процедур, які підприємство використовує для складання та подання фінансової звітності;

- інформацію, яка не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але є обов'язковою за відповідними положеннями (стандартами);

- інформацію, що містить додатковий аналіз статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та доречності.

Крім того, у примітках до річної фінансової звітності узагальнюється основна інформація, відображена у звіті по підприємству. Безпосередньо форма 5 «Примітки до річної фінансової звітності» складається з п'ятнадцяти окремих розділів – окремих таблиць. Кожний розділ розкриває інформацію по окремому Звіту та відповідає приміткам до окремих П(С)БО (див. дод. 5):

- розділ I «Нематеріальні активи»;
- розділ II «Основні засоби»;

- розділ III «Капітальні інвестиції»;
- розділ IV «Фінансові інвестиції»;
- розділ V «Доходи і витрати»;
- розділ VI «Грошові кошти»;
- розділ VII «Забезпечення і резерви»;
- розділ VIII «Запаси»;
- розділ IX «Дебіторська заборгованість»;
- розділ X «Нестачі і витрати»;
- розділ XI «Будівельні контракти»;
- розділ XII «Податок на прибуток»;
- розділ XIII «Використання амортизаційних відрахувань»;
- розділ XIV «Біологічні активи»;
- розділ XV «Фінансові результати від первісного визнання та реалізації».

Питання до самоперевірки

1. Надати визначення фінансової звітності.
2. Назвати мету складання фінансової звітності.
3. Які документи регламентують порядок складання фінансової звітності?
4. Надати характеристику елементів фінансової звітності.
5. Назвати умови відображення інформації щодо елементів звітності.
6. Пояснити сутність статей і рядків фінансової звітності.
7. Назвати основні розділи форм фінансової звітності.
8. Надати характеристику видів діяльності підприємства.
9. Пояснити взаємозв'язок 1 та 3 форм фінансової звітності.
10. Пояснити взаємозв'язок 1 та 4 форм фінансової звітності.
11. Пояснити взаємозв'язок окремих розділів Приміток до річної фінансової звітності з відповідними формами фінансової звітності.

1.5. Специфіка діяльності та класифікація підприємств залізничного транспорту

Залізничний транспорт України є провідною галуззю в транспортному комплексі країни, який забезпечує 80 % вантажних і майже 50 % пасажирських перевезень, здійснюваних всіма видами транспорту. На Євразійському континенті за обсягами вантажних перевезень українські залізниці посідають 4 місце (після китайських, російських та індійських). Загальна протяжність залізничної мережі України складає більше 22 тис. км. До структури залізниць входить більше тисячі підприємств, організацій та установ, різних за призначенням, технічним оснащенням і способами організації виробництва.

Залізничний транспорт є багатогалузевим господарством з широкою розгалуженою інфраструктурою, елементи якої формують складну систему зв'язків, що базуються на різних економічних інтересах:

- між підприємствами залізничного транспорту і споживачами транспортних послуг;
- підприємствами залізниць та підприємствами інших галузей;
- підприємствами власне залізничного транспорту (горизонтальні зв'язки – між підприємствами одного профілю, однієї або декількох залізниць, і зв'язки між функціонально різними лінійними підприємствами).

Залізничний транспорт України має централізовану структуру, залізничні підприємства в Україні належать до державної власності і входять до публічного акціонерного товариства «Українська залізниця», яке фактично є державним холдингом. ПАТ «Укрзалізниця», яке розпочало свою господарську діяльність 1.12.2015 року, є правонаступником Державної адміністрації залізничного транспорту України, а також підвідомчих підприємств і закладів, що мали статус окремих юридичних осіб.

До складу ПАТ «Укрзалізниця» входять 6 Регіональних філій (Донецька залізниця, Львівська, Одеська, Південна, Південно-Західна та Придніпровська), а також інші підприємства

та організації єдиного виробничо-технологічного комплексу, що забезпечують перевезення вантажів і пасажирів.

За ст. 1 Закону України «Про залізничний транспорт», залізниця – це відокремлений підрозділ ПАТ «Укрзалізниця», до складу якого входять підприємства, установи, організації залізничного транспорту, які при централізованому керівництві здійснюють перевезення пасажирів і вантажів у визначеному регіоні транспортної мережі.

Кожна з залізниць наділена правом юридичної особи і є підприємством залізничного транспорту. Стаття 2 цього самого закону говорить, що залізниці повинні своєчасно і якісно здійснювати перевезення вантажів, пасажирів, забезпечувати безпеку руху, розвивати сферу транспортного обслуговування народного господарства та населення. Залізниця як установа залізничного транспорту загального користування може виступати як суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності і здійснювати її на підставі чинного законодавства України та міжнародних договорів України.

Для забезпечення чіткого ритму транспортного конвеєра з перевезень пасажирів і вантажів система залізничного транспорту складається з підсистем різних галузей залізничного транспорту ПАТ «Укрзалізниця», які на залізницях мають назву галузевих служб і господарств. Виробничо-технічні підрозділи залізниці (депо, станції, вокзали) не є юридичними особами, але виділені в окремий баланс, мають власне керівництво, рахунки в банках, ведуть окремий бухгалтерський облік і розрахунки.

Залізниця з підлеглими їй підрозділами є основним територіально-статутним підприємством залізничного транспорту, але вона у той же час також є органом управління дирекціями залізничних перевезень, яким надано частку повноважень з організації роботи станцій, комерційної роботи з клієнтурою, пасажирських вокзалів, охорони праці, управління персоналом тощо. Служби та їхні виробничі підприємства діють як єдина система, яка забезпечує виконання планів перевезень пасажирів і вантажів при ефективному використанні технічних засобів.

Головний інформаційно-обчислювальний центр ПАТ «Укрзалізниця» разом з шістьма залізницями України та їхніми підрозділами на дирекціях, вузлах, станціях складають єдину

інформаційно-керуючу систему залізничного транспорту за рахунок бази даних поїздів, вагонів, локомотивів, відправок тощо. До підприємств, організацій, установ безпосереднього підпорядкування ПАТ «Укрзалізниця» також належать ремонтні заводи, видавництва, вищі навчальні та наукові заклади тощо. Виробничі підприємства, які ще називають лінійними, виконують відповідні операції основної та допоміжної діяльності згідно з технологічними процесами (див. табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Служби та підпорядковані їм відповідні підприємства господарств

Служба	Підприємство служби
1	2
Господарство перевезень (Д)	дорожній центр управління (ДЦУ), станції (ДС)
Господарство пасажирське (Л)	пасажи́рські станції (ДСЛ), дирекції з обслуговування пасажирів (ЛОП) і госпрозрахункові вокзали (ЛВОК), вагонні пасажирські депо (ЛВЧД), сервіс-центри, вагонні дільниці (ВЧ)
Господарство локомотивне (Т)	локомотивні депо (ТЧ)
Господарство комерційної роботи і маркетингу (М)	вантажні станції (ДС) і механізовані дистанції вантажно-розвантажувальних робіт (МЧ)
Господарство вагонне (В)	вагонні депо (ВЧД)
Господарство колійне (П)	дистанції колії (ПЧ), колійні машинні станції (КМС), колійні дистанції лісонасаджень (ПЧЛ), дорожні майстерні, рейкозварювальні підприємства
Господарство зв'язку та обчислювальної техніки (Ш)	дистанції сигналізації та зв'язку (ШЧ)
	орган управління дирекціями залізничних перевезень (ДН)

Продовження табл. 1.12

1	2
	енергодільниці (ЕЧ)
	інформаційно-обчислювальний центр (ІОЦ)
	головний інформаційно-обчислювальний центр (ГІОЦ)
	станційний технологічний центр з обробки інформації (СТЦ)
	товарна контора (ТОВК)
	вокзал (ЛВОК)
Підприємства УЗ	філія «Стрийський вагоноремонтний завод», філія «Старокостянтинівський завод залізобетонних шпал», філія «Панютинський вагоноремонтний завод», філія «Дарницький вагоноремонтний завод», філія «Вінницятрансприлад»
Підприємства Н	автобази, лікарні, навчальні заклади, бази відпочинку

Підприємства залізничного транспорту мають складну структуру підпорядкованості, тому все розмаїття підприємств залізничного транспорту може бути розподілено на такі основні групи (див. рис. 1.17):

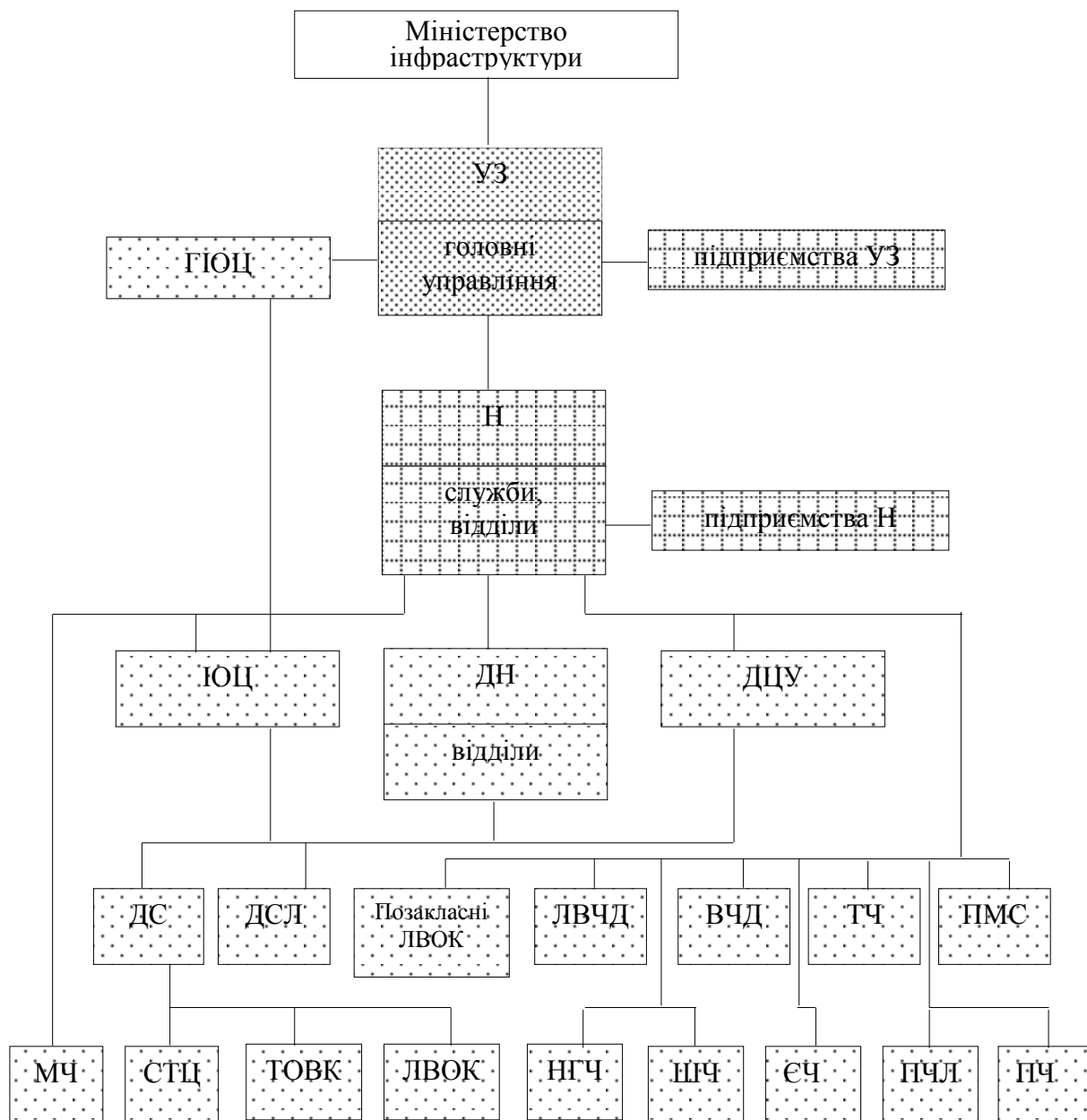
– самостійні підприємства виробничої діяльності, промислово-виробничого забезпечення залізничного транспорту і 6 залізниць, що мають статус юридичної особи і є суб'єктами господарювання;

– ПАТ «Укрзалізниця», яка має статус юридичної особи, але не є суб'єктом господарювання;

– підпорядковані відокремлені структурні підрозділи, які не мають статусу юридичної особи і не є суб'єктами господарювання.

Для підприємств кожної з цих груп порядок аналізу фінансового стану дещо різний. Для деяких підприємств є

недоцільним розрахунок окремих показників фінансового стану, оскільки їхнє значення буде дорівнювати нулю.

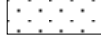
- – ПАТ «Укрзалізниця», яка має статус юридичної особи, але не є суб'єктом господарювання;
- – самостійні підприємства;
- – відокремлені структурні підрозділи, які не мають статусу юридичної особи і не є суб'єктами господарювання.

Рис. 1.17. Структурна схема управління залізничним транспортом

У табл. 1.13 наведено рекомендовані напрямки аналізу фінансового стану для вказаних груп підприємств. Для всіх трьох видів підприємств залізничного транспорту доцільно визначати ефективність майна та капіталу, оскільки діяльність будь-якого підприємства залізничного транспорту забезпечується засобами, необхідними для задоволення потреб підприємства.

Розрахунок показників забезпеченості підприємства власними оборотними коштами притаманний лише для самостійних підприємств залізничного транспорту, бо джерелами власних оборотних коштів виступає прибуток підприємства. Для підпорядкованих відокремлених структурних підрозділів нема сенсу визначати забезпеченість підприємства власними оборотними коштами. Підприємства цієї групи не отримують прибутку від своєї діяльності, а отже, власні оборотні кошти у них відсутні.

Показники ліквідності і платоспроможності також необхідно розраховувати лише для самостійних підприємств залізничного транспорту, оскільки рівень платоспроможності лінійних підприємств залежить лише від залізниць, до яких підприємство належить.

Визначення оцінки стану і динаміки фінансової стійкості необхідно проводити для всіх видів підприємств залізничного транспорту. За допомогою визначення цих показників визначається величина і структура активів і пасивів всіх підприємств залізничного транспорту. На основі цих показників визначається міра фінансової стабільності й незалежності, а також відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Аналіз ділової активності і дослідження фінансової результативності підприємства необхідно проводити для всіх трьох видів підприємств залізничного транспорту. Оцінка ділової активності відображує рівень ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів і в той же час характеризує якість управління, а також можливості потенційного розвитку підприємства. Отже цей показник є важливим для всіх підприємств.

Таблиця 1.13

Порівняльний перелік рекомендованих напрямків аналізу фінансового стану

Аналіз аспекту	Самостійні підприємства виробничої діяльності	ПАТ «Укрзалізниця»	Підпорядковані відокремлені структурні підрозділи
Дослідження ефективності використання майна та капіталу підприємства	+	+	+
Забезпеченість підприємства власними оборотними коштами	+	-	-
Об'єктивна оцінка стану і динаміки ліквідності, платоспроможності	+	-	-
Об'єктивна оцінка стану і динаміки фінансової стійкості підприємства	+	+	-
Аналіз ділової активності підприємства	+	+	+
Визначення ефективності використання фінансових ресурсів	+	+	-
Дослідження фінансової результативності підприємства	+	+	+
Дослідження рентабельності підприємства	+	+	-
			(за підсобно-допоміжною діяльністю)

Рентабельність підприємства є важливим показником для підприємств залізничного транспорту, особливо для перших двох груп підприємств. Для підпорядкованих відокремлених структурних підрозділів нема сенсу розраховувати показники рентабельності експлуатаційної діяльності, оскільки ці підприємства не мають відповідного прибутку. Існує декілька основних показників рентабельності, які слід розраховувати для підприємств перших двох груп. До цих показників належать рентабельність активів, виробництва, продажів і власного капіталу.

Своєчасна та правильна оцінка ефективності використання фінансових ресурсів дозволяє виявити не тільки стан, але й причини, що перешкоджають успішному розвитку підприємства, що становить основу майбутньому розвитку об'єкта дослідження.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризувати систему зв'язків елементів залізничного транспорту.
2. Пояснити призначення ПАТ «Укрзалізниця».
3. Пояснити основи діяльності та обов'язки залізниць України.
4. Визначити відповідність служб і підприємств залізничного транспорту.
5. Пояснити групування транспортних підприємства за юридичним статусом.
6. Пояснити основні напрямки фінансового аналізу окремих груп підприємств залізничного транспорту.

Розділ 2

ПОРЯДОК АНАЛІЗУ МАЙНА ТА КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Порядок аналізу динаміки і структури активів підприємства

Більшою мірою фінансовий стан підприємства та якість його діяльності залежать від майна, яким підприємство користується у своїй діяльності, від того, у які активи вкладений капітал підприємства, який дохід вони йому приносять. Під *активами* підприємства розуміють ресурси, які контролює підприємство в результаті подій, що відбулися, і використання яких (ресурсів), як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Велике значення в господарчо-фінансовій діяльності та підвищенні її ефективності має розміщення коштів підприємства. Від того, які інвестиції вкладені в основні та оборотні кошти, яка їх кількість знаходиться у сфері виробництва, а скільки – у сфері обігу; скільки в грошовій, а скільки – у матеріальній формі і т. ін., залежать результати виробничої та фінансової діяльності, а тому і фінансова стійкість.

Недостатньо повне використання виробничих засобів негативно впливає на результати діяльності підприємства. До того ж призводить і наявність надлишкових запасів, які не можуть бути швидко перероблені на виробничих потужностях, які є в наявності. Як підсумок, капітал підприємства заморожується, уповільнюється його оборотність. Навіть при високих фінансових результатах підприємство може мати фінансові труднощі, пов'язані з нераціональним використанням фінансових ресурсів.

Для можливості аналізу активів у першу чергу необхідно вивчити їх склад. Існує досить складна їх класифікація за багатьма ознаками (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Класифікація активів підприємства

Класифікаційна ознака активів	Група активів
1	2
1. Характер участі в господарчому процесі та швидкість обороту	<ul style="list-style-type: none"> – необоротні активи (необільні, довгострокові активи, довгостроковий капітал, основний капітал). До цих активів відносять такі, що багаторазово беруть участь у виробничому процесі і переносять на створену продукцію свою вартість частками у вигляді амортизації; – оборотні (поточні, мобільні активи). Вони безпосередньо обслуговують виробничий процес і повністю споживаються протягом одного виробничо-комерційного циклу
2. Ступінь ліквідності активів	<ul style="list-style-type: none"> – абсолютно ліквідні активи, які являють собою готові засоби платежу; – швидколіквідні активи, які швидше за інші можуть перетворитися в грошову форму у ході нормального виробничого процесу без відчутних втрат своєї вартості; – важко (повільно) ліквідні активи, які ще повинні пройти певну промислову обробку і перетворюються в грошову форму тільки через значний термін; – неліквідні активи, тобто такі, які у ході нормальної діяльності не повинні перетворюватися в грошову форму, але допомагають у виробництві
3. Форма функціонування	<ul style="list-style-type: none"> – фінансові, які існують у грошовій формі і характеризують різні фінансові інструменти, якими володіє підприємство; – нефінансові, які можуть функціонувати як у матеріальній (речовій) формі, так і в нематеріальній, тобто не мати речової форми

1	2
4. Ступінь впливу інфляції	<p>– монетарні активи. Це статті балансу, які відображують кошти і зобов'язання підприємства в поточній грошовій оцінці і не підлягають переоцінці (грошові кошти, депозити, поточні фінансові інвестиції, кошти в розрахунках);</p> <p>– немонетарні активи (основні засоби, незавершені капітальні інвестиції, готова продукція, товари для продажу та ін.). Реальна вартість цих активів змінюється протягом часу у зв'язку зі зміною цін, тому потребує переоцінки</p>
5. Характер обслуговування видів діяльності	<p>– операційні активи, які використовуються у виробничо-комерційній (тобто операційній) діяльності і допомагають створювати операційний прибуток;</p> <p>– інвестиційні активи, тобто пов'язані зі здійсненням фінансово-інвестиційної діяльності підприємства</p>
6. За місцем використання	<p>– у внутрішньому обороті (основні кошти, нематеріальні активи, запаси);</p> <p>– ті, що використовуються за межами підприємства (ДЗ, довгострокові і короткострокові фінансові вкладення, грошові кошти)</p>
7. Характер фінансових джерел формування	<p>– валові активи (формується за рахунок як власного, так і позикового капіталу);</p> <p>– чисті активи (тільки за рахунок власного)</p>
8. Характер володіння	<p>– власні активи відображуються в балансі підприємства і належать йому постійно;</p> <p>– орендовані активи. Належать підприємству тимчасово за укладеними угодами</p>

Класифікація активів за характером участі в господарчому процесі відображується при побудові балансу (див. рис. 2.1). Всі активи знаходяться в постійному русі, більшість з них знаходиться в постійному кругообігу та змінює свою форму, що відображується в постійному відновленні процесу виробництва (див. рис. 2.2).

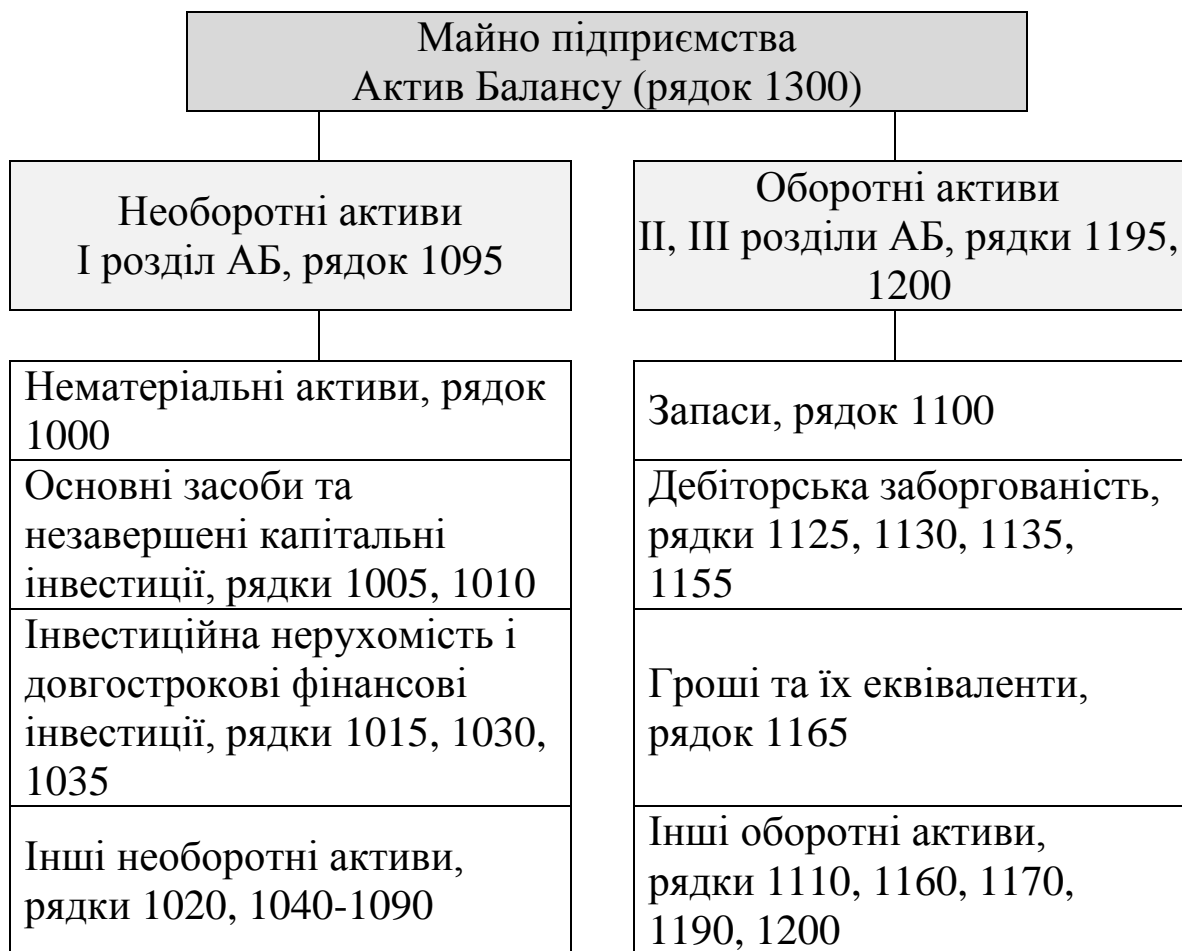

Рис. 2.1. Загальна структура активу балансу підприємства

Рис. 2.2. Кругообіг активів підприємства

Загальну структуру активів характеризують за допомогою **коефіцієнта співвідношення необоротних і оборотних активів** ($C_{НОАтаОА}$), який дорівнює відношенню розміру необоротних активів (НА) до розміру оборотних (ОА):

$$C_{НОАтаОА} = НА / ОА. \quad (2.1)$$

Коефіцієнт показує, скільки гривень, вкладених у довгострокові активи, припадає на одну гривню, вкладену в оборотні кошти. Чим вище значення цього показника, тим більш ресурсоємним є підприємство, тим вищий виробничий ризик, оскільки вкладення в довгострокові активи повинні окупатися за рахунок майбутніх надходжень. На підприємствах залізничного транспорту показник значно перевищує 1, оскільки більшість ресурсів вкладено в необоротні активи, зокрема основні засоби

(верхня будова колії, рухомий склад, будівлі і споруди господарств зв'язку, енергопостачання тощо).

Значні зміни показника можливі тільки у випадку принципової зміни виду діяльності підприємства, оскільки він має очевидну галузеву специфіку, тобто структура активів на машинобудівному заводі, торговому підприємстві та в банку зовсім різна. Крім того, значення показника знижується в підприємств, які не ведуть активної реноваційної політики, бо при побудові балансу враховується залишкова вартість необоротних активів.

Додаткову характеристику структури коштів підприємства можна отримати за допомогою *коефіцієнта майна виробничого призначення (Кмвп)*, який має такий порядок розрахунку:

$$\text{Кмвп} = (\text{ОВФ} + \text{НзКІ} + \text{ВиробЗапаси} + \text{НзВироб}) / \text{А}, \quad (2.2)$$

де ОВФ – основні виробничі фонди (рядок 1010);

НзКІ – незавершені капітальні інвестиції (рядок 1005);

ВиробЗапаси – виробничі запаси (рядок 1101);

НзВироб – незавершене виробництво (рядок 1102);

А – загальна вартість активів (рядок 1300).

Для промислових підприємств нормальним вважається рівень показника, який не нижчий за 0,5. В іншому випадку підприємству рекомендують збільшити власний капітал або залучити довгострокові позичкові кошти для збільшення розміру майна виробничого призначення.

У динаміці завжди бажано, щоб загальний розмір активів протягом періоду зростав, що може свідчити про нарощування його економічного потенціалу та розширення масштабів діяльності:

$$\text{Трактиви} > 100\%. \quad (2.3)$$

Найчастіше збільшення активів може свідчити про розширення діяльності підприємства. Однак існують випадки, коли активи зростають за рахунок збільшення сум, які вилучаються з обігу (дебіторська заборгованість, незавершене будівництво, незавершене виробництво і т. ін.), що негативно впливає на стан підприємства, або навпаки, зменшення активів

може відбуватись за рахунок взаємозарахування дебіторської та кредиторської заборгованостей. Тому бажаним є виконання другого співвідношення, яке свідчить про те, що обсяг продажів зростає швидше від активів, використаних для його отримання, тобто про підвищення ефективності використання ресурсів підприємства:

$$\mathbf{Tрдохід > Tрактиви.} \quad (2.4)$$

Але не слід забувати, що з доходу, отриманого підприємством, у його розпорядженні залишиться тільки частка – прибуток, який протягом часу може значно змінюватись. Тому необхідно виконання третьої нерівності:

$$\mathbf{Tрприбуток > Tрдохід.} \quad (2.5)$$

Виконання співвідношення означає, що на підприємстві не тільки збільшується загальна сума грошових надходжень у вигляді доходів, але й та їхня частка, яка безпосередньо підприємству належить. Наведені співвідношення мають назву «золоте правило економіки підприємства» і найчастіше записуються так:

$$\mathbf{Tрприбуток > Tрдохід > Tрактиви > 100\%.} \quad (2.6)$$

Якщо «золоте правило» на підприємстві повністю виконується, то це свідчить про підвищення ефективності використання активів. Виконання зворотного співвідношення, коли $\mathbf{Tрдохід, прибуток < Tрактиви}$, свідчить про погіршення ефективності використання активів підприємства.

Якщо ж виконується проміжне співвідношення

$$\mathbf{Tрдохід > Tрактиви > Tрприбуток,} \quad (2.7)$$

то зростання ефективності використання активів відбулося тільки за рахунок зростання цін на продукцію.

Для одночасного визначення динаміки і структури активів (і пасивів) використовують спеціальну таблицю «*Порівняльний аналітичний баланс*» (ПАБ), форма та порядок заповнення якого наведені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Форма порівняльного аналітичного балансу умовного підприємства за 2015 р

Стаття	Код рядка	01.01.15		01.01.16		Зміни			Зміна балансу, %	
		тис. грн	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %	абсолютні, тис. грн	відносні, %	питомі ваги, %	за рахунок статей	структура*
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
			$3 / B_0 \times 100$		$5 / B_1 \times 100$	5 – 3	$7 / 3 \times 100$	6 – 4	$7 / B_0 \times 100$	$7 / 3_A \times 100$
АКТИВ										
...										
Баланс	1300	B ₀	100,00	B ₁	100,00	3 _A	$3_B = 3_A / B_0 \times 100$	0,00	$3_B = \Sigma 3_{B_i}$	100,00
ПАСИВ										
...										
Баланс	1900	B ₀	100,00	B ₁	100,00	3 _A	$3_B = 3_A / B_0 \times 100$	0,00	$3_B = \Sigma 3_{B_i}$	100,00

* розраховується лише у випадку, коли вплив всіх факторів має однакову спрямованість.

Продовжується аналіз поглибленим вивченням динаміки і структури окремих видів активів за аналогічною схемою.

Питання для самоперевірки

1. Надати визначення активів.
2. Навести основні класифікації активів підприємства.
3. Пояснити порядок кругообігу активів підприємства.
4. Пояснити сутність і порядок розрахунку показників структури активів.
5. Пояснити можливі висновки щодо активів підприємства в разі виконання співвідношення $T_{\text{активи}} > 100\%$.
6. Пояснити можливі висновки щодо активів підприємства в разі виконання співвідношення $T_{\text{рдохід}} > T_{\text{активи}}$.
7. Пояснити можливі висновки щодо активів підприємства в разі виконання співвідношення $T_{\text{рприбуток}} > T_{\text{рдохід}}$.
8. Пояснити сутність «золотого правила економіки підприємства».

2.2. Аналіз необоротних активів підприємства

У структурі активів підприємств залізничного транспорту значне місце займають необоротні активи. Реалізація вантажних і пасажирських перевезень залізницями неможлива без необоротних активів, тому їхня частка на залізниці є дуже великою. Для кожного з підприємств вони розрізняються за своїм призначенням і складом. Так, наприклад, для підприємств локомотивного господарства основну частку необоротних активів складають локомотиви – електровози і тепловози; для вагонного господарства – вантажні вагони; для господарства колії – земляне полотно, верхня будова колії, машини для ремонту колії; для адміністративних підприємств – будівлі, автотранспорт; інформаційно-обчислювальна техніка та її програмне забезпечення для ІОЦ.

До специфічних основних засобів на підприємствах ПАТ «Укрзалізниця» належать локомотиви, вагони, дизельні поїзди, моторвагонні секції, земляне полотно, верхня будова колії, пристрої електрифікованих ліній, мости, тунелі тощо. Необоротні

активи залізничного транспорту розділені між залізницями, а всередині залізниці – між дирекціями з перевезень і лінійними підприємствами. Їх обліковують, як правило, на балансі тих підрозділів, які їх експлуатують.

Інформація щодо наявності необоротних активів наведена в I розділі активу балансу підприємства. Аналіз структури і динаміки необоротних активів будь-якого підприємства проводиться аналогічно аналізу загальних активів за балансом (форма 1). У складі необоротних активів виділяють:

- нематеріальні активи (рядок 1000);
- основні засоби та незавершені капітальні інвестиції (рядки 1010, 1005);
- інвестиційна нерухомість і довгострокові фінансові інвестиції (рядки 1015, 1030, 1035);
- інші необоротні активи (рядки 1020, 1040-1090).

Розрахунок проводиться в таблиці форми ПАБ (табл. 2.2). Під час аналізу виявляються статті активів, які найбільше впливають на зміну величини укрупненого виду активів. За даними розрахунків можна зробити висновки щодо стратегії підприємства відносно довгострокових вкладень:

1) висока питома вага у складі необоротних активів і висока частка приросту нематеріальних активів у загальній зміні необоротних активів свідчать про **інноваційний характер** стратегії підприємства;

2) висока питома вага у складі необоротних активів і висока частка приросту інвестиційної нерухомості та довгострокових фінансових вкладень у загальній зміні необоротних активів – про **фінансово-інвестиційну стратегію** розвитку;

3) висока питома вага у складі необоротних активів і висока частка приросту основних засобів і незавершеного будівництва в загальній зміні необоротних активів – про орієнтацію підприємства на **створення матеріальних умов розширення основної діяльності** підприємства.

Аналіз можна поглиблювати більш детальним вивченням кожного з видів необоротних активів.

На підприємствах виробничої сфери основою матеріально-технічної бази підприємства є основні засоби. Це найважливіший матеріальний фактор, який забезпечує можливість отримання

прибутку. Саме основні засоби переважають у структурі активів підприємств залізничного транспорту. Розглянемо показники, за допомогою яких проводиться аналіз наявності, стану, руху та ефективності використання основних засобів.

Наявність основних засобів характеризують їхня загальна вартість, частка в активах і частка активної частини основних засобів.

Вартість основних засобів у балансі має два відображення:

– *первісна вартість*, яка дорівнює вартості придбання або створення об'єкта основних засобів із врахуванням вартості їх транспортування та монтажу. Ця вартість вказується в рядку 1011 довідково, не враховується в підсумку балансу, але використовується для визначення балансової (залишкової) вартості;

– *залишкова вартість*, яка вказується в рядку 1010 і враховується при визначенні підсумку розділу та загального підсумку балансу (балансова вартість). Дорівнює первісній вартості за вирахуванням накопиченого зносу (рядок 1012).

У балансі вартість відображується станом на початок і кінець звітного періоду, тобто зазвичай ця величина є моментною. Однак існують ситуації, коли потрібне її середнє значення за період. За даними балансу ***середньорічна вартість активів*** визначається за формулою середньоарифметичної простої:

$$\bar{A} = \frac{A_{\text{п}} + A_{\text{к}}}{2}, \quad (2.8)$$

де $A_{\text{п}}$, $A_{\text{к}}$ – вартість засобів відповідно на початок і кінець звітного періоду.

Частка основних засобів підприємства у валюті балансу (ЧОЗ) дорівнює

$$\text{ЧОЗ} = \text{ОЗ} / \text{ВБ}, \quad (2.9)$$

де ОЗ — вартість основних засобів за залишковою вартістю (рядок 1010);

ВБ — валюта балансу (рядок 1300).

У різних сферах діяльності значення цього показника значно варіює, тому будь-яких критеріїв щодо його розміру не існує. Бажано, щоб розмір показника відповідав середньогалузевому значенню і не зазнавав значних змін у часі.

Частка активної частини основних засобів ($d_{АОЗ}$) показує, яку частину основних засобів складають активи, які безпосередньо беруть участь у виробничо-технологічному процесі, і розраховується за формулою

$$d_{АОЗ} = \text{ОЗакт} / \text{ОЗ}, \quad (2.10)$$

де ОЗакт – вартість активної частини основних засобів (форма 5, розділ 2).

Слід враховувати, що існують різні підходи до розрахунку цього показника:

– по-перше, на практиці використовують два варіанти трактування поняття «активна частина основних засобів». У першому випадку до неї включають всі основні засоби за винятком будівель і споруд. У другому до активної частини відносять тільки машини, устаткування і транспортні засоби, що підкреслює значущість цих видів засобів для виробничого процесу;

– по-друге, у розрахунку можна використовувати як первісну, так і залишкову вартість майна;

– по-третє, оцінки майна можуть бути як моментні, так і середні за період.

Тому до проведення розрахунку необхідно вказати обраний алгоритм, бо в іншому випадку значення показника, розраховані за декілька періодів, не будуть підлягати співставленню, що не дозволить провести аналіз змін. Сприятливою тенденцією звичайно вважається зростання цього показника, але завжди треба приділяти велику увагу причинам, які викликають його зміни.

Стан основних засобів характеризують *коефіцієнти зносу та придатності*. **Коефіцієнт зносу** ($Kз$) основних засобів показує частку в первісній вартості основних засобів підприємства її частини, яка вже була списана на витрати в попередніх періодах.

Коефіцієнт придатності ($K_{пр}$) доповнює коефіцієнт зносу до одиниці ($K_z + K_{пр} = 1$) і показує, яка частка основних засобів придатна до використання.

Для характеристики руху основних засобів найчастіше використовують *коефіцієнти надходження, вибуття та оновлення* основних засобів. **Коефіцієнт надходження** показує, яку частину основних засобів на кінець періоду складають ті, що введені в експлуатацію протягом звітного періоду. **Коефіцієнт вибуття** показує, яку частину основних засобів, що мало підприємство на початку звітного періоду, складають засоби, які вибули з експлуатації з різних причин.

Коефіцієнт оновлення характеризує ступінь оновлення майна підприємства та показує співвідношення фондів, що були введені та вибули протягом періоду. Якщо значення показника перевищує одиницю – виробнича база підприємства розширюється; якщо дорівнює одиниці – не змінюється; менше одиниці – скорочується.

Недоліком алгоритму розрахунку показників руху є потреба у вихідних даних, які не містяться в балансі, а можуть бути отримані тільки за даними бухгалтерського та аналітичного обліку. Тому зовнішні користувачі не мають змоги їх проводити. Частково це можна подолати за допомогою форми 5.

Між показниками стану та руху основних засобів існує тісний зв'язок: покращення стану засобів (зростання коефіцієнта придатності та зменшення коефіцієнта зносу) можливе або за рахунок значного надходження нових, незношених засобів (великий коефіцієнт надходження), або за рахунок суттєвого вибуття старих, сильно зношених засобів (великий коефіцієнт вибуття). Методика розрахунку цих показників наведена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Методика розрахунку показників стану та руху основних засобів

Показник	Розрахункова формула	Пояснення	Джерело інформації	Зміст показника
1	2	3	4	5
Коефіцієнт зносу основних засобів	$K_z = OZ_z / OZ_p$	OZ _з – сума зносу основних засобів	Ф1, рядок 1012	показує частку в первісній вартості основних засобів підприємства її частини, яка вже була списана на витрати в попередніх періодах
		OZ _п – вартість за початковою вартістю	Ф1, рядок 1011	
Коефіцієнт придатності	$K_{пр} = OZ / OZ_p$	OZ – вартість за залишковою вартістю	Ф1, рядок 1010	показує, яка частка основних засобів придатна до використання
		OZ _п – вартість за початковою вартістю	Ф1, рядок 1011	
Коефіцієнт надходження	$K_n = OZ_{введ} / OZ_{кп}$	OZ _{введ} – первісна вартість засобів, введених у дію за період	Ф5, розд. 2, рядок 260, ст. 5	показує, яку частину основних засобів на кінець періоду складають ті, що введені в експлуатацію протягом звітного періоду
		OZ _{кп} – початкова вартість на кінець періоду	Ф1, рядок 1011, ст. 4 або Ф5, розд. 2, рядок 260, ст. 14	
Коефіцієнт вибуття	$K_v = OZ_{виб} / OZ_{пп}$	OZ _{виб} – первісна вартість засобів, що вибули за період	Ф5, розд. 2, рядок 260, ст. 8	показує, яку частину основних засобів, що мало підприємство на початку звітного періоду, складають засоби, які вибули з експлуатації з різних причин
		OZ _{пп} – початкова вартість на початок періоду	Ф1, рядок 1011, ст. 3 або Ф5, розд. 2, рядок 260, ст. 3	

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5
Коефіцієнт оновлення	$K_o = \frac{OЗввед}{OЗвиб}$	OЗввед – первісна вартість засобів, введених у дію за період	Ф5, розд. 2, рядок 260, ст. 5	показує співвідношення фондів, які були введені та вибули протягом періоду
		OЗвиб – первісна вартість засобів, що вибули за період	Ф5, розд. 2, рядок 260, ст. 8	

Основним показником використання основних засобів (узагальнюючим показником ефективності використання) є **фондовіддача**, яка вказує, скільки доходу (Д) отримало підприємство протягом періоду на кожну гривню, яка вкладена в основні засоби:

$$Фвітд = Д / ОЗ. \quad (2.11)$$

Позитивною динамікою є зростання фондовіддачі. Однак існують різні підходи до визначення цього показника:

1) у чисельнику можна використовувати чистий дохід від реалізації продукції (рядок 2000); прибуток від реалізації продукції (рядок 2090); кількість реалізованої продукції в натуральному вираженні;

2) у знаменнику можна використовувати середню за період вартість основних засобів або первісну, як це традиційно прийнято у вітчизняній практиці, або залишкову, як це здійснюється в західній практиці.

Під час просторово-часових співставлень необхідно дотримуватись одноманітного ходу розрахунків, тобто використовувати однакові вихідні дані і характеризувати однакові періоди часу. Крім того, за даними річної звітності можна розрахувати фондовіддачу активної частини основних засобів.

Зворотним показником до фондовіддачі є **фондоємність**, яка вказує кількість основних засобів, використаних підприємством для отримання одиниці продукції (доходу,

прибутку). Цей показник досить часто використовують у факторному моделюванні.

Для аналізу фондівддачі можна використовувати різні факторні моделі, наприклад:

$$\text{Фвід} = Д / ОЗ = (Д / \text{ОЗакт}) \times (\text{ОЗакт} / \text{ОЗ}).$$

$$\text{Фвід} = Д / \text{ОЗ} = (\text{МЗ} / \text{ОЗ}) + (\text{ПФ} / \text{ОЗ}) + (\text{Чиста продукція} / \text{ОЗ}).$$

Під час аналізу необоротних активів необхідно враховувати, що за своєю сутністю вони значно розрізняються, тому перелік аналітичних показників для окремих видів активів різний (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Аналітичні показники необоротних активів

Група необоротних активів	Джерело інформації	Група показників			
		показники наявності	показники стану	показники руху	показники використання
1	2	3	4	5	6
Нематеріальні активи	рядок 1000	+	+	+	+
Незавершені капітальні інвестиції	рядок 1005	+	–	+, –	–
Основні засоби	рядок 1010	+	+	+	+
Інвестиційна нерухомість	рядок 1015	+	+	+, –	+
Довгострокові біологічні активи	рядок 1020	+	+	+, –	+
Довгострокові фінансові інвестиції	рядок 1030, 1035	+	–	+, –	+

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6
Довгострокова дебіторська заборгованість	рядок 1040	+	-	+, -	+
Інші необоротні активи	рядки 1045-1090	+	-	-	+
Необоротні активи разом	рядок 1095	+	-	-	+

Можливість проведення розрахунків за даними фінансової звітності:

- « + » – розрахунок показників можливий;
- « - » – розрахунок показників неможливий;
- « + , - » – розрахунок показників можливий за наявності додаткової інформації.

Питання для самоперевірки

1. Пояснити сутність необоротних активів підприємства.
2. Назвати основні складові необоротних активів.
3. Пояснити порядок визначення стратегії довгострокових вкладень підприємства за структурою необоротних активів.
4. Охарактеризувати показники наявності основних засобів підприємства.
5. Охарактеризувати показники стану основних засобів підприємства.
6. Охарактеризувати показники руху основних засобів підприємства.
7. Пояснити взаємозв'язок між показниками стану та руху основних засобів.
8. Охарактеризувати основні показники використання основних засобів підприємства.

2.3. Аналіз оборотних активів підприємства

Аналіз структури оборотних активів проводиться на основі класифікації:

- запаси і поточні біологічні активи (рядки 1100, 1110);
- дебіторська заборгованість (короткострокова) (рядки 1120, 1125, 1130, 1135, 1140, 1145, 1155);
- гроші та поточні фінансові інвестиції (рядки 1165, 1160);
- інші оборотні активи (рядки 11145, 1170, 1180, 1190, 1200).

Структура оборотних активів може бути визначена за допомогою коефіцієнтів структури. Під час аналізу необхідно з'ясувати структуру оборотних активів і частку окремого виду оборотних активів, які є найбільш важливими для підприємства.

Оцінка динаміки загальної вартості оборотних активів та інших їх видів проводиться аналогічно аналізу всіх активів – у співставленні з динамікою фінансових результатів, тому що зростання запасів і дебіторської заборгованості може свідчити:

— або про розширення обсягів діяльності, якщо збільшується обсяг виробничих запасів і незавершеного виробництва, які своєчасно перетворюються в готову продукцію та реалізуються, чим збільшують обсяг грошових надходжень у вигляді доходу від реалізації та прибутку;

— або про погіршення якості їх використання (зниження ділової активності та збільшення обороту коштів). До таких наслідків може призвести необґрунтоване збільшення рівня запасів (вище нормативного) і дебіторської заборгованості з великим терміном неповернення.

Узагальнений аналіз динаміки і структури оборотних активів проводиться аналогічно всім активам за допомогою таблиці форми ПАБ.

Загальну оборотність оборотних коштів можна характеризувати такими відносними показниками:

1) *коефіцієнт оборотності* – прямий показник оборотності:

$$\text{Коб} = \text{Д} / \text{ОА}, \quad (2.12)$$

де Д – чистий дохід від реалізації продукції (рядок 2000);

ОА – середня за період вартість оборотних активів (рядки 1195, 1200).

Коефіцієнт показує кількість оборотів, які оборотні засоби разом або за окремими видами здійснюють протягом періоду під час отримання відповідного доходу. З іншого боку, іноді можна сказати, що він вказує кількість доходу від реалізації, який був отриманий з кожної гривні, вкладеної в оборотні активи підприємства. Окремим випадком коефіцієнта оборотності є фондівдача основних фондів. Про покращення якості оборотності активів свідчить збільшення показника у часі;

2) **коефіцієнт закріплення** – зворотний показник оборотності:

$$K_{закр} = \frac{ОА}{Д}. \quad (2.13)$$

Коефіцієнт показує, яку кількість оборотних засобів було використано на підприємстві для отримання 1 грн доходу від реалізації звітного періоду. Окремим випадком коефіцієнта закріплення є фондоємність основних фондів. Про покращення якості оборотності активів свідчить зменшення показника в часі;

3) **тривалість 1 обороту** – загальна оборотність у днях:

$$t_{об} = \frac{Дн}{K_{об}} = Дн \cdot K_{закр} = \frac{Дн \cdot ОА}{Д}, \quad (2.14)$$

де Дн – кількість днів звітного періоду (місяць – 30 днів, квартал – 90, рік – 360).

Бажаним є зменшення рівня показника, яке вказує на прискорення оборотності активів.

Очевидно, що якщо коефіцієнт оборотності за два періоди зростає, то обов'язковим є зменшення коефіцієнта закріплення і терміну 1 обороту, тобто показники повністю доповнюють і зумовлюють один одного. Всі ці показники можуть бути розраховані як для оборотних засобів у цілому, так і за їх видами, групами, елементами. Між їх рівнями навіть існують певні залежності.

Необхідно зауважити, що загальний рівень коефіцієнта закріплення і тривалості 1 обороту для всіх оборотних активів дорівнює сумі цих самих показників для окремих видів активів – запасів, дебіторської заборгованості, інших:

$$\begin{aligned} K_{\text{закр}} &= \frac{OA}{D} = \frac{З + ДЗ + Ін}{D} = \frac{З}{D} + \frac{ДЗ}{D} + \frac{Ін}{D} = K_{\text{закр}_З} + K_{\text{закр}_{ДЗ}} + K_{\text{закр}_{Ін}}, \\ t_{\text{об}} &= \frac{Дн \cdot Обз}{D} = \frac{Дн \cdot З + Дн \cdot ДЗ + Дн \cdot Ін}{D} = \frac{Дн \cdot З}{D} + \frac{Дн \cdot ДЗ}{D} + \frac{Дн \cdot Ін}{D} = t_{\text{об}_З} + t_{\text{об}_{ДЗ}} + t_{\text{об}_{Ін}} \end{aligned}$$

У результаті зміни оборотності засобів можна отримати економію або перевитрати оборотних коштів. Для аналізу оборотності оборотних засобів побудуємо факторну модель:

$$OA = (t_{\text{об}} \times D) / Дн. \quad (2.15)$$

Якість оборотності оборотних коштів (прискорення оборотності) може дозволити зменшити потребу в них і вивільнити їх частину:

— для невиробничих або довгострокових виробничих потреб. Така ситуація носить назву абсолютного вивільнення. **Абсолютне вивільнення (залучення)** здійснюється в разі, коли змінюється фактичний розмір оборотних активів – зменшується у звітному періоді порівняно з базисним або, навпаки, збільшується, тобто абсолютне вивільнення (залучення) дорівнює зміні оборотних активів:

$$\Delta OA_{\text{абс}} = (t_{\text{об}1} \times D_1) / Дн - (t_{\text{об}0} \times D_0) / Дн = OA_1 - OA_0; \quad (2.16)$$

— додаткового випуску продукції – **відносне вивільнення**, яке спостерігається в разі, коли загальний розмір оборотних засобів не змінюється, але за рахунок зміни їхньої оборотності (її прискорення) змінюється обсяг виготовленої продукції (збільшується). Відносна економія (перевитрати) оборотних коштів дорівнює додатку суми одноденного доходу від реалізації та зміни оборотності засобів у днях:

$$\Delta OA_{\text{відн}} = (t_{\text{об}1} \times B_1) / Д - (t_{\text{об}0} \times B_1) / Д = \Delta t_{\text{об}} \times (B_1 / Д). \quad (2.17)$$

Різницю між ними становить сума оборотних активів, додаткове залучення (вивільнення) яких було викликано зміною обсягу реалізації продукції (доходу):

$$\Delta OA_B = (to_{b0} \times D_1) / D_n - (to_{b0} \times D_0) / D_n = \Delta D \times (to_{b0} / D_n). \quad (2.18)$$

Таким чином проводиться перевірка правильності розрахунків (як зазвичай у факторному аналізі):

$$\Delta OA_{abc} = \Delta OA_{відн} + \Delta OA_B. \quad (2.19)$$

За допомогою аналогічних формул можна визначити суму вивільнення або додаткового залучення окремих складових оборотних активів.

Питання для самоперевірки

1. Навести структуру оборотних активів.
2. Надати характеристику основних показників оборотності активів.
3. Пояснити взаємозв'язок між показниками оборотності активів.
4. Пояснити порядок визначення залучення/вивільнення оборотних активів.

2.4. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей

Дебіторська заборгованість (ДЗ) – це частина активів підприємства, за які ще не проведений остаточний розрахунок. До неї відносять суму заборгованості на користь підприємства за комерційний або споживацький кредит, який надає підприємство, або за передплату продукції, яку воно закуповує.

Слід пам'ятати, що ДЗ являє собою відволікання коштів підприємств з господарчого обороту (імобілізацію коштів), але є невід'ємним елементом господарчої діяльності будь-якого підприємства. Наявність не будь-якої ДЗ є допустимою. ДЗ

вважається допустимою в разі, коли вона виникає відповідно до діючого порядку розрахунків і спрямована на законні потреби.

До складу недопустимої ДЗ можна віднести:

- розрахунки за товари, роботи і послуги, термін сплати яких не витриманий;
- розрахунки з відшкодування матеріальної шкоди;
- перевищення заборгованості працівників над сумами цільових позик.

Аналіз ДЗ передбачає вивчення таких питань (див. рис. 2.3):

1) загальний розмір ДЗ – величина фінансових активів, які вилучаються з господарчого обороту. Це може бути величина моментна або середня за період;

2) питома вага ДЗ в загальній сумі поточних (оборотних) активів. Її зростання знижує ліквідність поточних активів і таким чином погіршує фінансовий стан підприємства;

3) склад ДЗ за передбаченим термінам сплати (див. рис. 2.4):

- нормальна (допустима) – термін сплати якої ще не настав;
- прострочена – термін сплати якої вже пропущений;
- безнадійна – сплата якої вже неможлива.

Наявність простроченої і безнадійної ДЗ, а тим більше зростання їхньої питомої ваги в загальному обсязі заборгованості погіршує фінансовий стан підприємства;

4) склад нормальної ДЗ за видами:

– за комерційним кредитом – заборгованість покупців продукції підприємства;

– за авансами, виданими за товари, роботи, послуги, – заборгованість постачальників підприємства за отримані аванси в разі передплати;

– за споживацьким кредитом – заборгованість покупців-фізичних осіб на користь торговельних підприємств;

– інші види – за розрахунками з бюджетом, дочірніми підприємствами, іншими дебіторами;

5) склад нормальної ДЗ за «віком», наприклад до 1 місяця, 1-2 місяці, 3-6 місяців тощо.

Рис. 2.3. Порядок аналізу заборгованостей підприємства

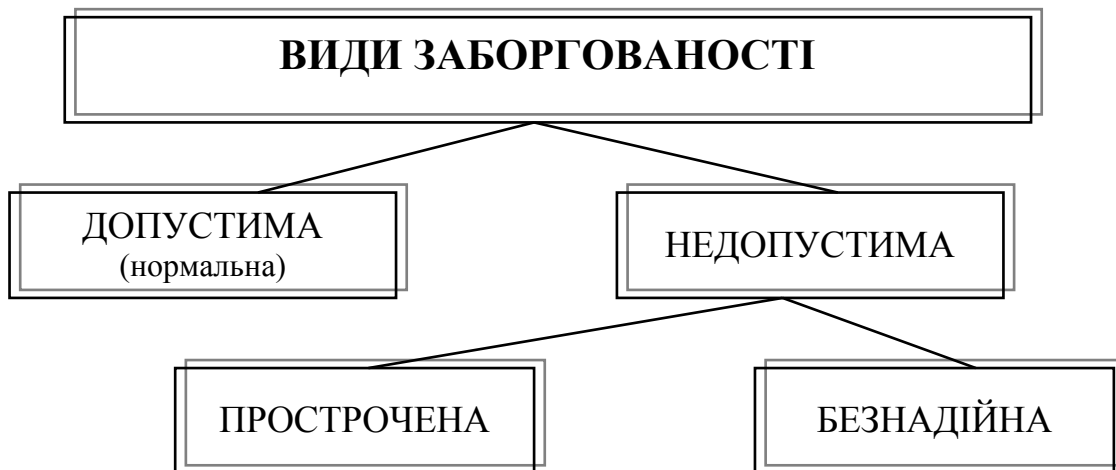

Рис. 2.4. Класифікація дебіторської заборгованості за передбаченими термінами сплати

Під «віком» ДЗ можна розуміти як термін, протягом якого заборгованість вже існує, так і термін, наприкінці якого

очікується її погашення. В обох випадках найприйнятнішим для підприємства є наявність заборгованості з меншим віком, тобто такої, яка виникла порівняно нещодавно і порівняно скоро буде сплачена (бо ДЗ є вилученням активів підприємства з господарчого обороту). Ці структури не суперечать, а доповнюють одна одну, бо характеризують існуючу політику підприємства щодо порядку ведення розрахунків.

Групи за «віком» ДЗ створюються на кожному підприємстві індивідуально виходячи з найтипівіших термінів існування заборгованості.

Вивчення стану і структури нормальної ДЗ доречно проводити одночасно з точки зору видів заборгованості і її «віку». Рекомендована форма таблиці для аналізу наведена в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Аналіз складу нормальної ДЗ підприємства станом на дату

Вид дебіторської заборгованості	Разом на дату		У т. ч. за терміном використання				
			до 1 місяця		1-2 місяця		...
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	
1	2	3	4	5	6	7	...
1. За продукцію, товари, роботи, послуги							
2. За авансами, виданими постачальникам							
3. Інші дебітори							
у т. ч.							
– за розрахунками з бюджетом							
– за розрахунками із внутрішніх розрахунків							
– заборгованість підзвітних осіб							
– інша поточна ДЗ							
Разом ДЗ							

Стовпчики 2, 4, 6 тощо заповнюють за даними бухгалтерського обліку, стовпці 3, 5 7 тощо («%») використовують для надання показників структури, які можуть бути розраховані двома методами:

– «горизонтальна» структура – структура заборгованості окремого виду за «віком»: у цьому випадку в якості частин цілого виступають види ДЗ кожного окремого «віку» (ст. 4, 6 тощо), а цілого — загальний обсяг ДЗ цього виду (ст. 2);

– «вертикальна» структура – структура заборгованості певного «віку» за видами: частинами цілого виступають види ДЗ кожного окремого «віку» (дані рядків ст. 2, 4, 6 тощо), а цілого – загальний обсяг ДЗ цього «віку» (рядок «Разом ДЗ»);

б) показники використання ДЗ:

– оборотність ДЗ – відношення доходу від реалізації до середнього розміру ДЗ за період отримання цього доходу. Показник характеризує кількість оборотів, які здійснює ДЗ за період отримання доходу. З точки зору ефективності використання цей показник необхідно збільшувати;

– термін інкасації (погашення) ДЗ – відношення днів періоду до кількості оборотів ДЗ, виконаних за цей період. Показник характеризує середню кількість днів, протягом яких здійснюється погашення ДЗ. При скороченні терміну інкасації ефективність використання ДЗ покращується.

Кредиторська заборгованість (КЗ) – безкоштовне залучення в оборот підприємства коштів інших підприємств, організацій та осіб. Як і дебіторська, КЗ є необхідною та допустимою в разі її виникнення та існування без порушень діючого порядку розрахунків. До недопустимої КЗ відносять:

- прострочені розрахунки за товари, роботи, послуги;
- прострочені розрахунки за авансами отриманими;
- перевищення сум цільових позик над їх витратою.

Порядок аналізу КЗ аналогічний аналізу ДЗ, у т. ч. з розбиттям за «віком» і виділенням простроченої.

Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей повинен доповнювати один одного, оскільки їх співставлення показує можливість погашення кредиторської заборгованості в разі повного отримання дебіторської. Для такого співставлення використовують «Розрахунковий баланс» (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Розрахунковий баланс, тис. грн

Актив				Пасив			
Стаття	на початок періоду	на кінець періоду	зміна	Стаття	на початок періоду	на кінець періоду	зміна
1. Допустима дебіторська заборгованість				1. Допустима кредиторська заборгованість			
у т. ч. за видами ...				у т. ч. за видами ...			
2. Недопустима дебіторська заборгованість				2. Недопустима кредиторська заборгованість			
у т. ч. за видами ...				у т. ч. за видами ...			
Разом дебіторська заборгованість				Разом кредиторська заборгованість			
Пасивне сальдо				Активне сальдо			
Розрахунко- вий баланс				Розрахунко- вий баланс			

Це двостороння таблиця, в активі якої наводяться відомості про дебіторську заборгованість, у пасиві – про кредиторську. Кожна з заборгованостей повинна бути розділена на допустиму та недопустиму з подальшим розбиттям за видами. Підсумком «Розрахункового балансу» є найбільша з величин заборгованостей. Розходження між розмірами ДЗ і КЗ характеризує сальдо розрахункового балансу:

– якщо дебіторська заборгованість перевищує кредиторську ($ДЗ > КЗ$), то існує **активне сальдо** (див. табл. 2.7). Воно вказує кількість коштів, які вилучаються з господарчого обороту підприємства на користь інших підприємств понад залучення кредиторської заборгованості, і позитивно характеризує рівень ліквідності та платоспроможності підприємства. Для отримання

балансу активне сальдо дописують у пасив «Розрахункового балансу»;

– якщо дебіторська заборгованість менша за кредиторську ($ДЗ < КЗ$), то існує *пасивне сальдо*. Воно вказує кількість коштів, які підприємство залучило до свого господарчого обороту понад ті, що вилучаються в дебіторську заборгованість. Його наявність означає, що підприємство використовує «чужі» кошти не тільки для компенсації дебіторської заборгованості, але й для поповнення поточних активів. І якщо пасивне сальдо створилося не за рахунок недопустимої заборгованості (наприклад, простроченої), це опосередковано може свідчити про успішну виробничу діяльність підприємства, тобто високий рівень ділової активності підприємства. Для отримання балансу пасивне сальдо дописують в актив «Розрахункового балансу».

Таблиця 2.7

Порівняльна характеристика сальдо «Розрахункового балансу»

Характеристика	Сальдо	
	активне	пасивне
Умова виникнення	$ДЗ > КЗ$	$ДЗ < КЗ$
Місце в балансі	пасивна частина	активна частина
Позитивний бік фінансового стану	ліквідність і платоспроможність	ділова активність

Питання для самоперевірки

1. Надати визначення дебіторської заборгованості.
2. Надати визначення кредиторської заборгованості.
3. Пояснити сутність і склад недопустимої заборгованості.
4. Навести і пояснити склад нормальної заборгованості за видами.
5. Навести і пояснити сутність поняття «вік» заборгованості.
6. Пояснити порядок аналізу нормальної заборгованості за видами та «віком».
7. Пояснити порядок розрахунку показників використання дебіторської заборгованості.

8. Пояснити призначення розрахункового балансу підприємства.

9. Надати характеристику пасивного сальдо розрахункового балансу.

10. Надати характеристику активного сальдо розрахункового балансу.

2.5. Порядок аналізу динаміки і структури капіталу підприємства

Капітал – це загальна вартість засобів виробництва, спрямована на формування активів підприємства. У табл. 2.8 наведена загальна класифікація капіталу підприємства.

Таблиця 2.8

Економічна класифікація капіталу підприємства

Класифікаційна ознака	Група капіталу
За формами власності	— приватний; — державний
За організаційно-правовими формами	— акціонерний; — пайовий; — індивідуальний
За цілями використання	— продуктивний; — позичковий; — спекулятивний
За характером використання в господарській діяльності	— працюючий; — непрацюючий
За джерелами залучення	— національний; — іноземний
За відповідністю правовим нормам	— легальний; — «тіньовий»

Капітал вказує джерела фінансування майна підприємства і відображується в пасиві балансу. Класифікація джерел коштів підприємства, яка може використовуватися під час аналізу фінансової стійкості підприємства, наведена в табл. 2.9.

Класифікація капіталу підприємства за балансом

Класифікаційна ознака	Група капіталу
За ступенем належності	— власний капітал; — залучений капітал (позиковий і власне залучений)
За терміном використання	— довгостроковий (постійний, перманентний) капітал; — короткостроковий
За термінами погашення	— найбільш термінові пасиви; — короткострокові зобов'язання; — довгострокові зобов'язання; — власні пасиви (власний капітал і кошти, прирівняні до власних)
За формами інвестування	— у фінансовій формі; — матеріальній формі; — нематеріальній формі
За об'єктами інвестування	— основний; — оборотний
За формою знаходження в процесі кругообігу	— у грошовій формі; — виробничій формі; — товарній формі

Більшість з цих групувань можна провести, базуючись на даних пасиву Балансу. Так, наприклад, у ньому досить чітко відокремлені власні та залучені пасиви підприємства (див. рис. 2.5). Необхідно підкреслити, що пасиви в Балансі відображені в порядку зменшення термінів погашення, тобто від тих, які повертати не треба (власні), до найбільш термінових зобов'язань – кредиторської заборгованості.

Окремі складові капіталу прийнято прирівнювати до власних, оскільки їх повернення не передбачається – це «Довгострокові забезпечення», «Цільове фінансування», «Поточні забезпечення» і «Доходи наступних періодів». Однак вони не є власними, оскільки не можуть бути вільно використані підприємством, а мають цільове призначення. Тому вони відображаються в II та III розділах пасиву Балансу.

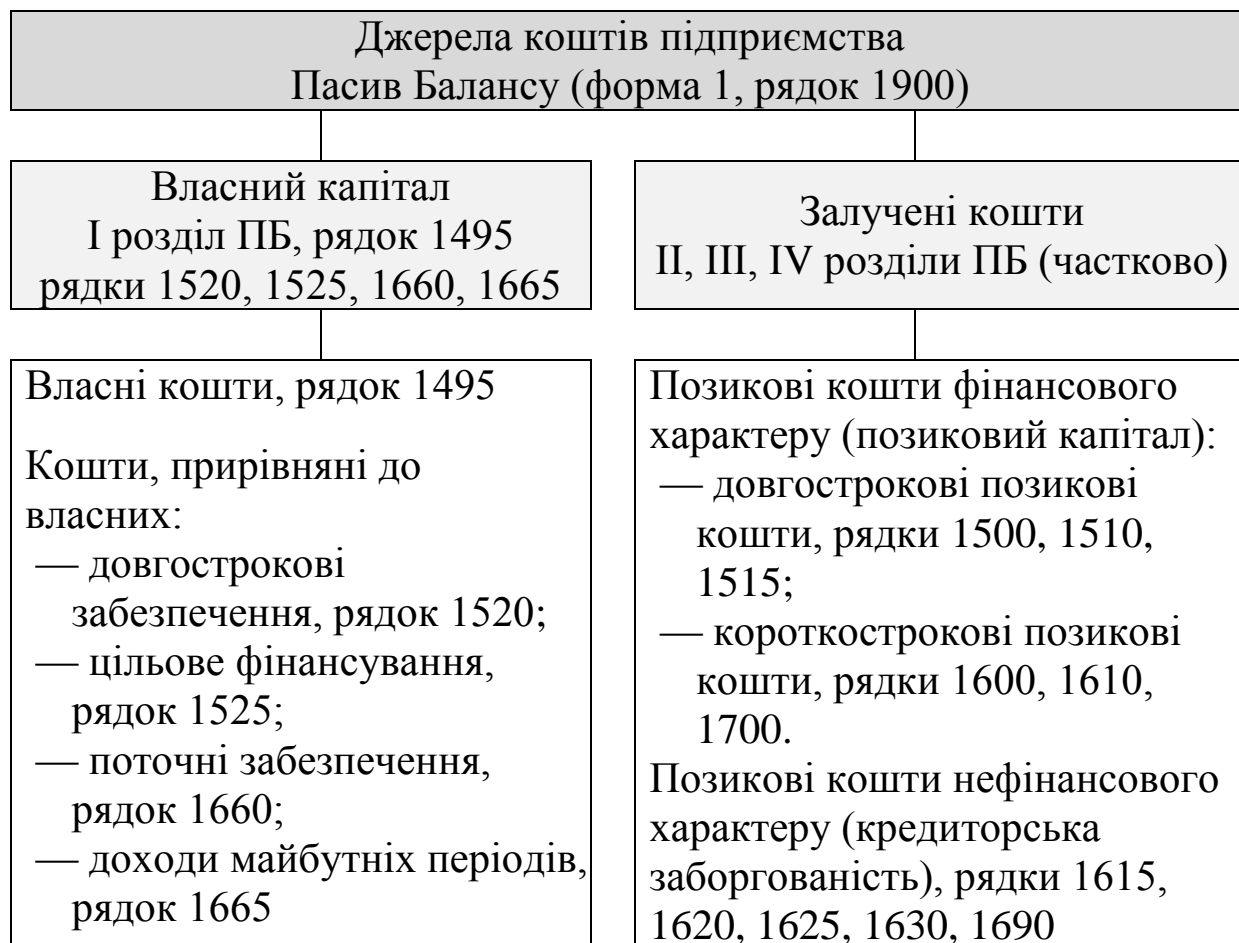

Рис. 2.5. Загальна структура пасивів балансу підприємства

Аналіз динаміки і структури капіталу підприємства проводиться аналогічно аналізу активів:

- у порівнянні з динамікою фінансових результатів (доходу, прибутку);
- у формі порівняльного аналітичного балансу (ПАБ).

Склад власного капіталу та інформація щодо його зміни відображається в розділі I Балансу та у звіті про власний капітал (форма 4).

Окремо розглянемо класифікацію залучених коштів. У балансі залучені кошти розділені за терміном повернення на довгострокові (повернення яких передбачається не раніше року за дати складання Балансу, II розділ пасиву) і короткострокові – поточні (III розділ пасиву). З іншого боку, їх умовно можна розділити на фінансові та нефінансові. Перші з них використовуються платно, тобто викликають постійні фінансові

витрати на виплату відсотків. Інші, а саме кредиторська заборгованість, є безоплатними і можуть виникати позапланово залежно від обсягів і стану поточної діяльності підприємства.

На відміну від кредиторів, постачальників коштів фінансового характеру називають лендерами. Обидві групи постачальників надають підприємству свої кошти, але роблять це на зовсім різних умовах. Так, лендери надають фінансові ресурси на певний термін за умови обов'язкового термінового повернення та сплати встановлених відсотків за користування. Зазвичай лендери контролюють цільове використання наданих коштів. Взаємодія ж з кредиторами є природним елементом поточної взаємодії між підприємством і його контрагентами. Відмінності між лендерами та кредиторами систематизовано в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Порівняльна характеристика постачальників залучених коштів

Ознака	Лендери	Кредитори
Термін виникнення зобов'язань	За планом	Спонтанно (позапланово)
Порядок виникнення	Тільки після поставки ресурсів	Може виникати незалежно від попереднього надання ресурсів
Термін дії (повернення)	Конкретна дата: передбачається повернення у вказаний день	Сплата боргу очікується за договором протягом певного періоду
Порядок надання та повернення	У фінансовій формі	Як у фінансовій, так і нефінансовій формі
Платність	Відсотки від наданого кредиту	Безоплатно

Всі статті активу та пасиву балансу взаємопов'язані між собою, тобто кожна стаття активу має свої рекомендовані джерела фінансування, наведені в пасиві (див. рис. 2.6). Так, джерелами фінансування довгострокових (необоротних) активів, як правило, є власний капітал і довгострокові позикові кошти (іноді – кредити банків).

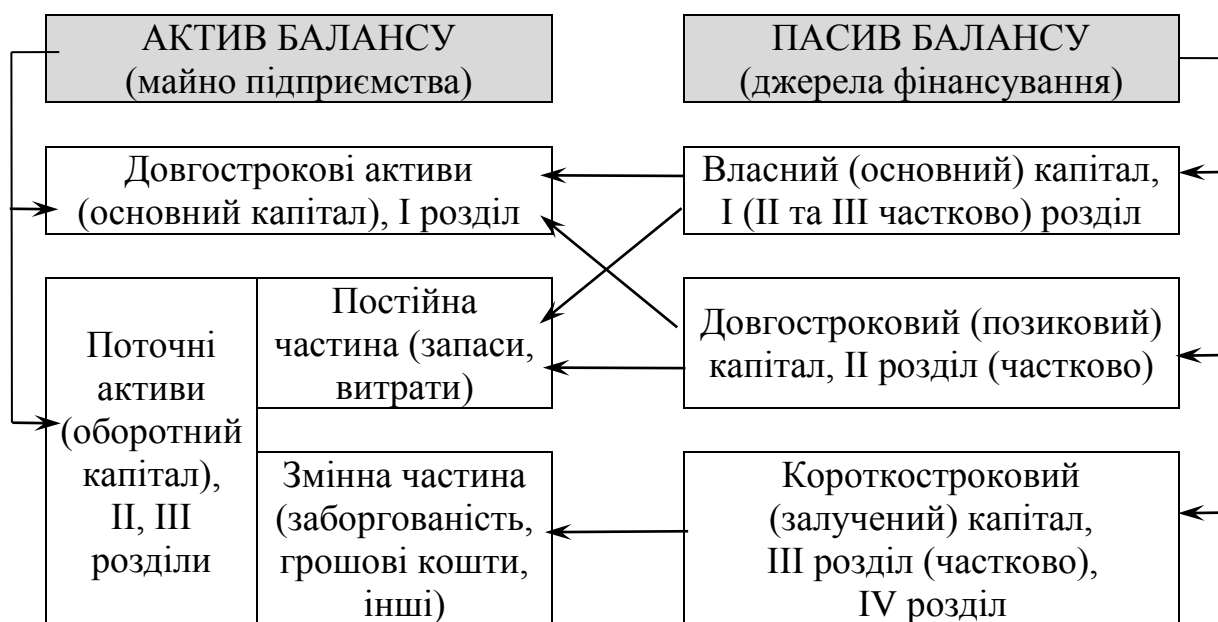

Рис. 2.6. Взаємозв'язок статей балансу

Поточні активи складаються з двох частин:

- постійна частина, яка фінансується за рахунок власного та довгострокового позикового капіталу;
- змінна частина, що фінансується за рахунок короткострокових зобов'язань.

Дотримання правил фінансування створює умови для сталого розвитку.

Питання для самоперевірки

1. Надати визначення капіталу підприємства.
2. Навести і пояснити основні класифікації капіталу підприємства.
3. Пояснити джерела інформації щодо видів капіталу підприємства.
4. Описати умови та порядок надання фінансових ресурсів лендерами.
5. Описати умови та порядок надання фінансових ресурсів кредиторам.
6. Пояснити рекомендовані джерела фінансування окремих видів активів.

Розділ 3

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Поняття і складові фінансового стану підприємства

У сучасній літературі існують різні підходи щодо визначення поняття «*фінансовий стан підприємства*» та взаємозв'язку його складових. Так, фінансово-кредитний енциклопедичний словник визначає фінансовий стан як сукупність економічних і фінансових показників, які характеризують здатність підприємства до стійкого розвитку, у тому числі виконання фінансових зобов'язань. Аналіз фінансового стану підприємства за декілька років дозволяє оцінити професійні та ділові риси його керівників і спеціалістів. З іншого боку, оцінка фінансового стану дозволяє інвесторам, позикодавцям, партнерам з бізнесу визначити фінансові можливості підприємства на майбутнє, можливості його подальшого розвитку.

Фінансовий стан підприємства описує ступінь його забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами для здійснення господарської діяльності, раціональність їх розміщення та ефективність використання.

У будь-якому випадку *фінансовий стан підприємства* – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства і характеризується розміщенням і використанням ресурсів і джерел їх формування. Групи показників, які найчастіше оцінюють при аналізі фінансового стану підприємства, наведені на рис. 3.1.

Фінансовий стан підприємства та його окремі боки						
майновий стан	ліквідність і плато-спроможність	фінансова стійкість (стабільність)	ділова активність	прибутковість	рентабельність	ринкова активність (для акціонерних підприємств)

Рис. 3.1. Класичний підхід до складу фінансового стану підприємства

З наведеної схеми легко можна побачити, що безпосередньо фінансовий стан підприємства на певний момент часу характеризують тільки перші три групи показників (показники оцінки майнового стану підприємства, показники ліквідності та платоспроможності, показники фінансової стійкості і стабільності підприємства). Показники ж інших груп (показники ділової активності, прибутковості, рентабельності підприємства, акціонерного капіталу) надають характеристику результатам діяльності підприємства за період і впливають на фінансовий стан, але не характеризують його. Тому в сучасних економічних дослідженнях прийнято дещо звужувати поняття «*фінансовий стан підприємства*» або використовувати поняття *економічного потенціалу* (див. рис. 3.2).

Фінансовий стан підприємства та його окремі боки						
майновий стан	ліквідність і плато-спроможність	фінансова стійкість (стабільність)	ділова активність	прибутковість	рентабельність	ринкова активність (для акціонерних підприємств)
Оцінка майнового потенціалу	Оцінка фінансового потенціалу		Оцінка результативності діяльності			
Окремі складові економічного потенціалу						
Фінансовий стан підприємства (сучасний підхід)						
Характеризує певну дату (дату складання звітності)			Характеризує звітний період			
Форма 1 (Баланс), форма 5 (Примітки до річної фінансової звітності)			Форма 1 (Баланс), форма 2 (Звіт про фінансові результати), форма 5 (Примітки до річної фінансової звітності)			

Рис. 3.2. Сучасний підхід до складу фінансового стану підприємства

Під **економічним потенціалом підприємства** у фінансовому аналізі розуміють його здатність досягати мети, поставленої перед ним, використовуючи для цього матеріальні, фінансові і трудові ресурси, які є в його розпорядженні. Загальну модель економічного потенціалу підприємства можна отримати на базі Балансу. Зазвичай в економічному потенціалі виділяють два боки – *майновий потенціал* (майновий стан підприємства) і *фінансовий потенціал*.

Майновий потенціал характеризується величиною, складом і станом активів, перш за все довгострокових, якими володіє та розпоряджається підприємство для досягнення конкретних цілей під час виробничої або фінансово-інвестиційної діяльності. Досить детальна характеристика майнового потенціалу в динаміці наводиться в активі Балансу (форма 1), а також у супутніх формах фінансової звітності (форми 3, 4, 5).

Під час аналізу майна підприємства – майнового потенціалу – розглядають такі його характеристики, як предметно-речова, функціональна та вартісна (грошова). Саме вартісна оцінка майна і знаходиться в колі інтересів фінансових менеджерів компанії, тому що саме вона надає можливість проводити аналіз і робити висновки щодо можливості та доцільності вкладення фінансових ресурсів в активи підприємства та оптимальності кожного з варіантів вкладення.

Фінансовий потенціал, у свою чергу, також відображується в активних і пасивних статтях балансу та в співвідношенні між ними. Загальна характеристика фінансового потенціалу підприємства може бути виконана з двох точок зору:

- з позиції короткострокової перспективи – оцінка та аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства;
- з позиції довгострокової перспективи – оцінка та аналіз фінансової стійкості.

Обидві сторони економічного потенціалу підприємства тісно пов'язані одна з одною. Нераціональна структура та неякісний склад майна підприємства може призвести до погіршення його фінансового стану і навпаки.

Будучи основою для прийняття управлінських рішень, економічний потенціал підприємства розглядається науковцями як узагальнений показник, що характеризує розвиток виробничих

сил і виробничих і невиробничих відносин. Його величина залежить від великої кількості факторів, зокрема оптимального поєднання окремих видів економічних ресурсів, що залучені в господарську діяльність, рівня організації виробництва й праці, ефективності системи управління підприємством. Одним з головних факторів впливу можна вважати фінансові результати, отримані підприємством протягом звітного періоду.

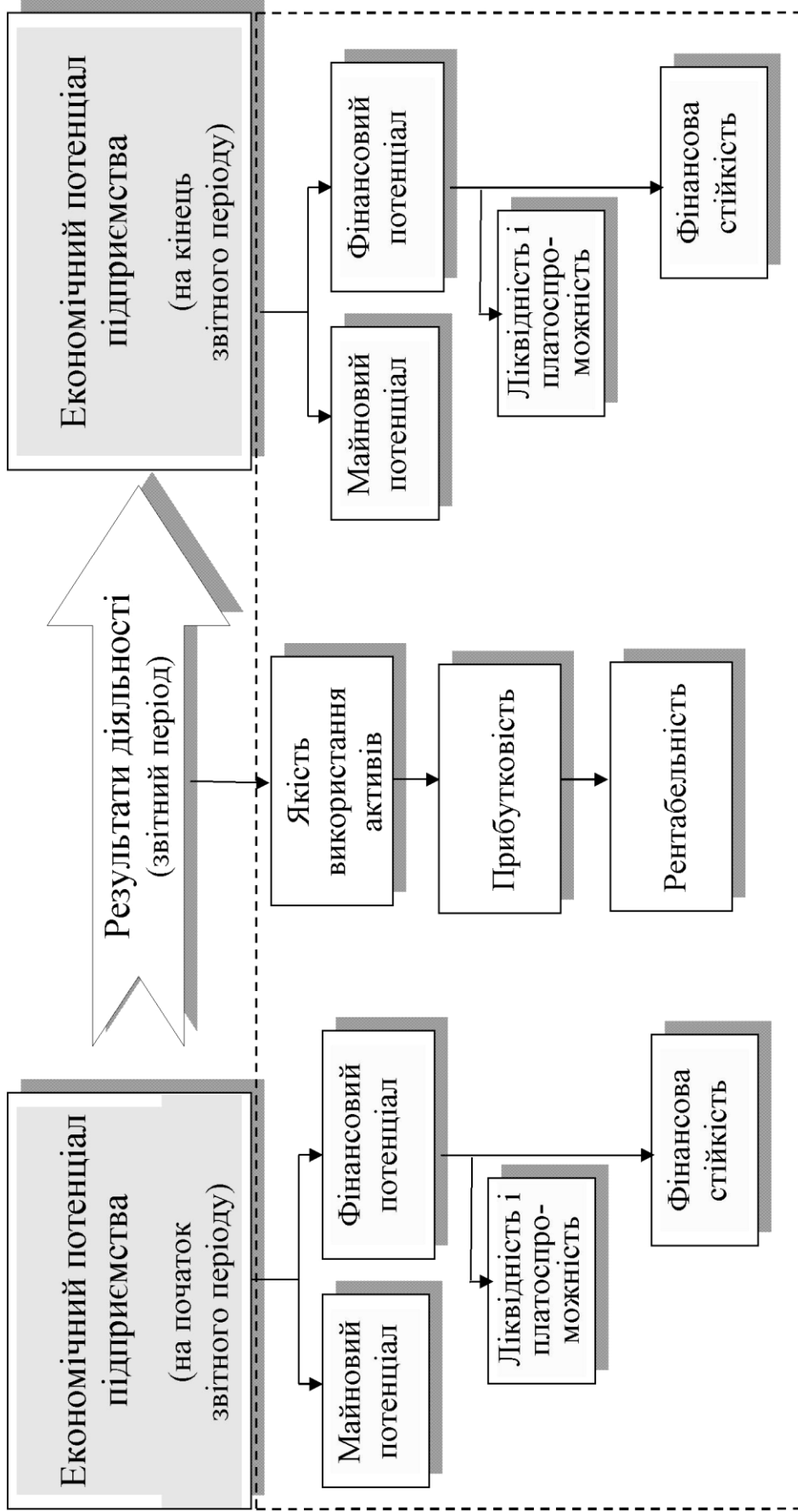
Взаємозв'язок між економічним потенціалом і результативністю діяльності проілюстровано на рис. 3.3. Майновий стан, платоспроможність і фінансова стабільність характеризують становище, якого досягло підприємство на певний момент часу, наприклад початок звітного періоду. Протягом звітного періоду підприємство здійснює фінансово-господарчу діяльність і отримує від неї фінансові результати (прибутки або збитки), рівень яких додатково можна охарактеризувати за допомогою показників ділової та ринкової активності і рентабельності. А отримані результати, у свою чергу, впливають на майновий і фінансовий потенціал підприємства наприкінці звітного періоду.

Основні етапи проведення аналізу фінансового стану підприємства та їхня стисла характеристика наведені на рис. 3.4.

Питання для самоперевірки

1. Пояснити сутність поняття «фінансовий стан підприємства».
2. Пояснити класичний склад фінансового стану підприємства.
3. Пояснити сутність економічного потенціалу (фінансового стану підприємства у вузькому сенсі).
4. Пояснити сутність і взаємозв'язок майнового та фінансового потенціалу підприємства.
5. Пояснити зв'язок між економічним потенціалом і результативністю діяльності підприємства за період.

Звітний період діяльності підприємства

Окремі боки фінансового стану підприємства

Рис. 3.3. Взаємозв'язок економічного потенціалу і фінансового стану підприємства

Рис. 3.4. Етапи проведення аналізу фінансового стану підприємства

3.2. Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства

Комерційна діяльність будь-якого підприємства з позиції короткострокової перспективи вимагає підтримання його здатності відповідати за поточними фінансовими зобов'язаннями і оцінюється показниками ліквідності та платоспроможності підприємства.

Термін «ліквідний» може застосовуватись до різних понять, зокрема активи, підприємство, баланс. Так, *ліквідність активів* передбачає безперешкодне перетворення майна на гроші. Ступінь ліквідності активів залежить від терміну перетворення їх на грошові кошти під час нормального виробничого процесу.

Ліквідність підприємства означає його здатність покрити свої зобов'язання наявними оборотними активами, а точніше – його спроможність швидко реалізувати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань, тобто це співвідношення величини його високоліквідних активів (кошти, ринкові цінні папери, дебіторська заборгованість) і короткострокової заборгованості.

Ліквідність балансу – це один з методів визначення ліквідності підприємства, який передбачає порівняння груп наявних активів із відповідними зобов'язаннями. Ліквідність балансу показує рівень покриття зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких на гроші відповідає строкам погашення зобов'язань.

Процес визначення ліквідності балансу складається з трьох етапів:

- 1) розподіл активів на 4 групи залежно від ступеня ліквідності (А1-А4);
- 2) розподіл капіталу підприємства на 4 групи залежно від передбаченого терміну сплати (повернення) (П1-П4);
- 3) порівняння відповідних видів активів і капіталу.

Залежно від рівня ліквідності активи підприємства поділяються на такі групи:

1. *Найбільш ліквідні активи* (А1) – це суми за всіма статтями грошей і їхніх еквівалентів, тобто кошти, які можна негайно використати для поточних розрахунків (рядок 1165). Сюди належать також короткострокові фінансові вкладення,

цінні папери, які можна прирівняти до грошей (частина рядка 1160 розділу II активу балансу).

2. **Активи, що швидко реалізуються** (A2), – це активи, для перетворення яких на гроші потрібний певний час. У цю групу включають дебіторську заборгованість (рядки балансу від 1120 до 1155). Ліквідність цих активів є різною і залежить від суб'єктивних та об'єктивних факторів: кваліфікації фінансових працівників, платоспроможності платників, умов надання кредитів покупцям тощо.

3. **Активи, що реалізуються повільно** (A3), – це статті розділу II активу балансу, які включають запаси та інші оборотні активи (рядки 1100, 1110, а також 1170, 1190, 1200). Запаси потребують обробки для отримання готової продукції, яку можна було б продати, а на все це потрібний час. До того ж готова продукція не може бути реалізована негайно, поки нема покупця.

4. **Активи, що важко реалізуються** (A4), – це активи, які передбачено використовувати в господарській діяльності протягом тривалого періоду. У цю групу включають усі статті першого розділу активу балансу «Необоротні активи» (рядок 1095).

Пасиви балансу відповідно до зростання строків погашення зобов'язань групуються так:

1 **Негайні пасиви** (П1) – це кредиторська заборгованість, сплата якої є найбільш терміною (рядки від 1615 до 1645 включно), розрахунки за дивідендами, своєчасно не погашені кредити (за даними додатка до балансу).

2 **Короткострокові пасиви** (П2) – це короткострокові кредити банків (рядок 1600), поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями (рядок 1610), векселі видані (рядок 1605), інші поточні зобов'язання (рядок 1690).

3 **Довгострокові пасиви** (П3) – це довгострокові зобов'язання, сплата яких передбачається не раніше року з дати складання балансу – рядки розділу II пасиву балансу (рядки 1500, 1510, 1515).

4 **Постійні пасиви** (П4) – це статті розділу I пасиву балансу («Власний капітал» – рядок 1495) і кошти, прирівняні до власних, – складові II та III розділів пасиву (відповідно рядки 1520, 1525 та рядки 1660, 1665), сплата яких не передбачається за жодних умов.

Баланс вважають абсолютно ліквідним, якщо він задовольнятиме такі умови (див. рис. 3.5):

а) найбільш ліквідні активи перевищують негайні пасиви (або дорівнюють їм). Це співвідношення характеризує поточну (негайну) ліквідність підприємства в термін до 3-х місяців:

$$A1 \geq P1; \quad (3.1)$$

б) активи, що швидко реалізуються, дорівнюють короткостроковим пасивам або більші за них. Співвідношення характеризує перспективну ліквідність підприємства в термін 3-6 місяців:

$$A2 \geq P2; \quad (3.2)$$

в) активи, що реалізуються повільно, дорівнюють довгостроковим пасивам або більші за них. Співвідношення характеризує перспективну ліквідність підприємства в термін 6-12 місяців:

$$A3 \geq P3; \quad (3.3)$$

г) активи, що важко реалізуються, менші, ніж постійні пасиви:

$$A4 \leq P4. \quad (3.4)$$

Це співвідношення є балансуєчим. Його виконання свідчить про наявність загальної ліквідності балансу підприємства і одночасно характеризує як загальну ліквідність підприємства, так і його фінансову стійкість (наявність власних оборотних коштів).

Якщо в цій системі виконуються перші три нерівності, то це автоматично тягне за собою і виконання четвертої нерівності. Тому дуже важливо зіставити підсумки перших трьох груп активу і пасиву. Іншими словами, при проведенні оцінки ліквідності балансу в розрахунок приймаються оборотні активи підприємства і залучені джерела фінансування.

$$A1 + A2 + A3 \geq P1 + P2 + P3. \quad (3.5)$$

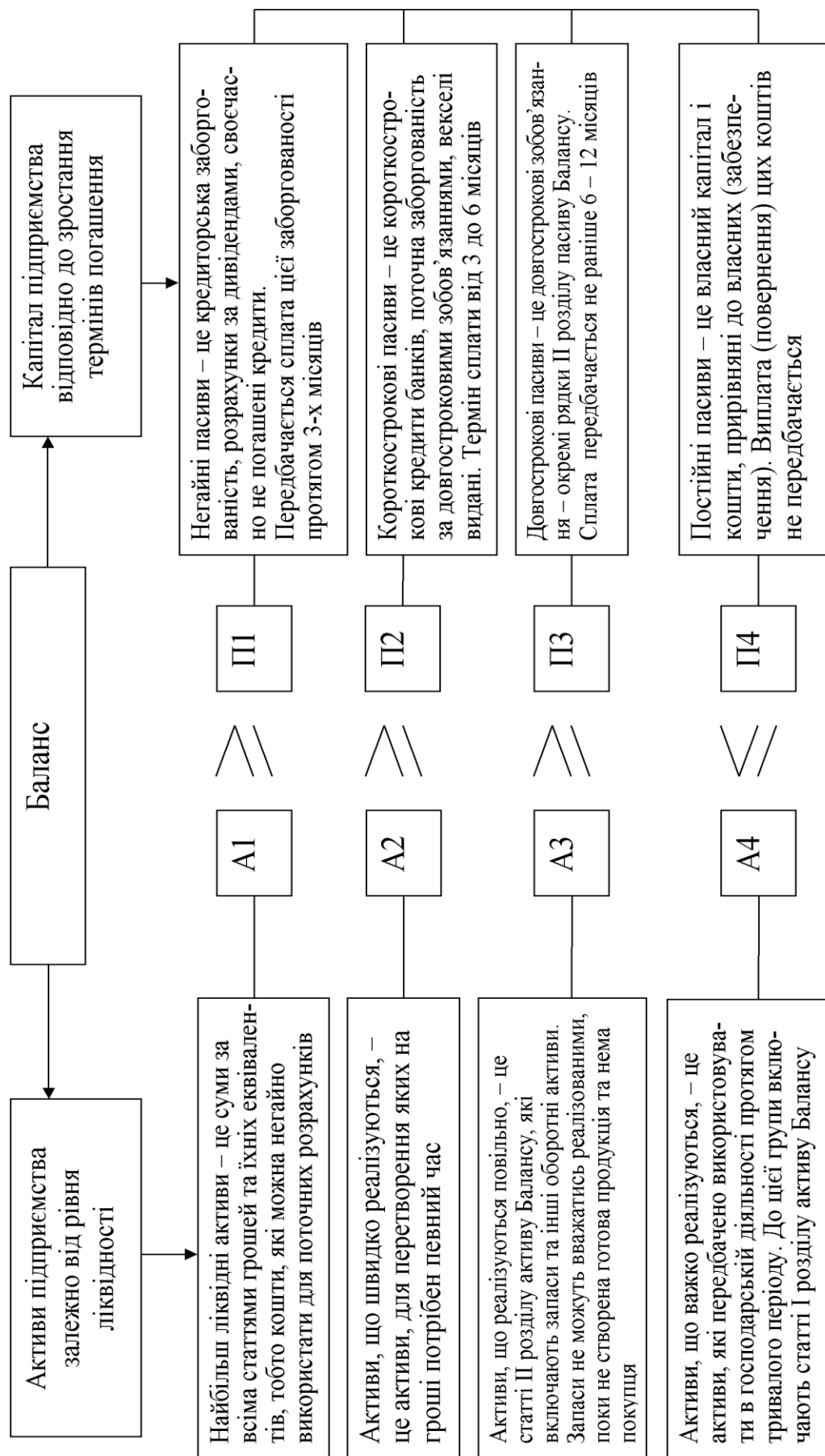

Рис. 3.5. Алгоритм аналізу ступеня ліквідності балансу

У випадку, коли одна або декілька нерівностей системи мають обернений знак до зафіксованого в оптимальному варіанті, ліквідність балансу більшою чи меншою мірою відрізняється від абсолютної. При цьому теоретично нестача ресурсів по одній групі активів компенсується їх надлишком по іншій групі у вартісній оцінці, але в реальній ситуації менш ліквідні активи не можуть замінити повною мірою нестачу більш ліквідних.

Для оцінки ліквідності і платоспроможності підприємства можна використовувати відносні показники. Оскільки поточні зобов'язання мають різний строк погашення, а оборотні активи – різний ступінь ліквідності, для оцінки ліквідності використовують різні за змістом і призначенням коефіцієнти. Розглянемо основні з них.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{\text{абс.лік.}}$) носить найбільш жорсткий характер, в окремих джерелах він має назву «кислотний тест». Він вказує, яка частина короткострокових позикових зобов'язань може бути погашена негайно за рахунок наявних грошових коштів:

$$K_{\text{абс.лік.}} = \frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}} = \frac{A_1}{\Pi_1 + \Pi_2}. \quad (3.6)$$

Теоретично достатнім значенням для коефіцієнта абсолютної ліквідності вважається рівень 0,2-0,25. Наявність незначних залишків на розрахунковому рахунку зовсім не означає, що підприємство неплатоспроможне, оскільки кошти можуть надійти на розрахунковий рахунок протягом найближчих днів, деякі види активів за необхідності легко перетворюються на грошову готівку та ін. Про неплатоспроможність свідчить, як правило, наявність «хворих» статей у звітності.

Коефіцієнт швидкої ліквідності ($K_{\text{шв.лік.}}$) за змістом аналогічний попередньому, проте до аналізу залучаються і менш ліквідні оборотні активи – дебіторська заборгованість. Найпоширеніший алгоритм його розрахунку такий:

$$K_{\text{шв.лік.}} = \frac{\text{Грошові кошти} + \text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Поточні зобов'язання}} = \frac{A_1 + A_2}{\Pi_1 + \Pi_2}$$

або

$$K_{\text{шв.лік.}} = \frac{\text{Оборотні активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні зобов'язання}} \quad (3.7)$$

Матеріальні запаси виключаються з розрахунку тому, що вони найменш ліквідні, а також через те, що кошти, які можна одержати в разі вимушеної реалізації виробничих запасів, можуть бути істотно нижчими від витрат на їх закупівлю. За умов ринкової економіки типовою є ситуація, коли при ліквідації підприємства одержують не більше 40 % облікової вартості запасів. Нормативним рівнем коефіцієнта швидкої ліквідності є 0,7-0,8.

Для оцінки фактичної ліквідності треба проаналізувати тенденції зміни цього показника за певний період. Так, якщо зростання коефіцієнта швидкої ліквідності було пов'язане в основному зі зростанням дебіторської заборгованості, особливо – невикорданної, то це свідчить про серйозні фінансові проблеми підприємства.

Зауважимо, що на підприємствах залізничного транспорту, зокрема в структурних підрозділах залізниць, розповсюджена дебіторська заборгованість за внутрішніми розрахунками (рядок 1145). За НП(С)БО 1 у цій статті відображується заборгованість між учасниками групи – підприємствами своєї системи. Однак найчастіше така заборгованість буде погашена не в грошовому вираженні, а виконанням певних робіт або перезаліком. Тому вважати її швидколіквідним активом не можна і бажано провести розрахунок скоригованого коефіцієнта швидкої ліквідності (без урахування даних рядка 1145 в чисельнику).

На практиці багато підприємств України мають рівні коефіцієнтів абсолютної та швидкої ліквідності нижче за норматив. Головним чином це викликано їхнім моментним характером, оскільки фактичний розмір грошових коштів і дебіторської заборгованості протягом року значно перевищує їх розмір станом на дату складання балансу (найчастіше – 1,01).

Спроможність підприємства погашати свої поточні зобов'язання за рахунок усіх оборотних активів характеризує *коефіцієнт поточної ліквідності* ($K_{\text{пот.лік.}}$):

$$K_{\text{пот.лік}} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}} = \frac{A_1 + A_2 + A_3}{\Pi_1 + \Pi_2}. \quad (3.8)$$

Нормативний рівень цього коефіцієнта дорівнює 1,5-2,0. Дотримання нормативу свідчить, що підприємство спроможне сплатити всі поточні зобов'язання і ще залишаться кошти на покриття довгострокових зобов'язань і продовження поточної діяльності.

Зауважимо, що в методологічному контексті показник поточної ліквідності може мати «підводне каміння». Так, наприклад, чисельник показника містить у собі суму запасів і дебіторської заборгованості. А різноманіття методів оцінки запасів і принципів обліку сумнівних боргових зобов'язань ускладнюють практику зіставлення цього показника на підприємствах навіть однієї галузі промисловості.

Найзагальнішим показником ліквідності є *коефіцієнт загальної платоспроможності* ($K_{\text{заг.пл.}}$), який вказує частку всіх зобов'язань підприємства, які можуть бути сплачені за рахунок наявних оборотних активів:

$$K_{\text{заг.пл.}} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Загальна сума зобов'язань}} = \frac{A_1 + A_2 + A_3}{\Pi_1 + \Pi_2 + \Pi_3}. \quad (3.9)$$

Критичне значення цього коефіцієнта дорівнює 1. Значення менше одиниці свідчить про незадовільний рівень ліквідності та неспроможність підприємства вчасно погашати свої зобов'язання перед кредиторами.

Наочно сутність відносних показників ліквідності наведена на рис. 3.6.

Аналіз ліквідності доцільно доповнити аналізом платоспроможності, яка характеризує спроможність підприємства не лише повністю, але й своєчасно виконати свої платіжні зобов'язання, що впливають із кредитних та інших операцій грошового характеру. Поняття платоспроможності та ліквідності за своїм змістом дуже близькі, але ліквідність більш містке поняття, оскільки від ліквідності балансу залежить платоспроможність підприємства. Так, коефіцієнти ліквідності

можуть характеризувати фінансовий стан як задовільний, однак, по суті, ця оцінка буде помилковою, якщо в поточних активах значну питому вагу матимуть неліквідні активи й прострочена або безнадійна короткострокова дебіторська заборгованість.

Грошові кошти (А1)	Кабс.лік.	Кредиторська заборгованість (П1)	Грошові кошти (А1)	Кшв.лік.	Кредиторська заборгованість (П1)
Дебіторська заборгованість (А2)		ККБ (П2)	Дебіторська заборгованість (А2)		ККБ (П2)
Запаси (А3)		Довгострокові зобов'язання (П3)	Запаси (А3)		Довгострокові зобов'язання (П3)
Необоротні активи (А4)		Власний капітал (П4)	Необоротні активи (А4)		Власний капітал (П4)
а)			б)		
Грошові кошти (А1)	Кпот.лік.	Кредиторська заборгованість (П1)	Грошові кошти (А1)	Кзаг.пл.	Кредиторська заборгованість (П1)
Дебіторська заборгованість (А2)		ККБ (П2)	Дебіторська заборгованість (А2)		ККБ (П2)
Запаси (А3)		Довгострокові зобов'язання (П3)	Запаси (А3)		Довгострокові зобов'язання (П3)
Необоротні активи (А4)		Власний капітал (П4)	Необоротні активи (А4)		Власний капітал (П4)
в)			г)		

Рис. 3.6. Моделі відносних показників ліквідності та платоспроможності:

а – коефіцієнт абсолютної ліквідності; б – коефіцієнт швидкої ліквідності; в – коефіцієнт поточної ліквідності; г – коефіцієнт загальної платоспроможності

Поняття **платоспроможність** означає наявність у підприємства грошей і їхніх еквівалентів, достатніх для

своєчасних розрахунків з кредиторської заборгованості, що потребує негайного погашення. Отже, вправність фінансового менеджера підприємства виявляється в тому, щоб на розрахунковому рахунку та в касі грошей було не менше (але й не набагато більше), ніж потрібно для виконання поточних платежів, а решта їх має бути вкладена в матеріальні та інші ліквідні активи. Досягненню такого стану, крім усього іншого, сприяє грамотне складання платіжних календарів.

Вважається, що в підприємства на поточному рахунку має бути залишок коштів, який дорівнює різниці між кредиторською заборгованістю всіх видів, терміни оплати якої настають протягом певного найближчого періоду (наприклад, тижня або декади), і поточною дебіторською заборгованістю на користь підприємства, платежі за якою очікуються в той самий період. Ступінь платіжної готовності підприємства визначається за допомогою коефіцієнта:

$$K_{\text{плат.гот.}} = \frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Кредиторська заборгованість} - \text{Дебіторська заборгованість}} \times 100. \quad (3.10)$$

Питання до самоперевірки

1. Пояснити сутність поняття «ліквідність активів».
2. Пояснити сутність поняття «ліквідність підприємства».
3. Пояснити порядок аналізу ліквідності балансу.
4. Надати характеристику поняттю «абсолютна ліквідність балансу».
5. Пояснити ознаки наявності загальної ліквідності балансу.
6. Надати характеристику основним відносним показникам ліквідності.
7. Пояснити відмінності між основними відносними показниками ліквідності.
8. Пояснити сутність поняття «платоспроможність».
9. Надати порядок визначення платіжної готовності підприємства.

3.3. Фінансова стійкість підприємства: сутність і порядок визначення

Для оцінки фінансового стану підприємства з позиції довгострокової перспективи використовують поняття *фінансової стійкості*, яке характеризує ступінь використання підприємством у своїй діяльності залучених коштів і залежності підприємства від них.

Під *фінансовою стійкістю підприємства* розуміють його незалежність від зовнішніх джерел фінансування. Фінансово стійким вважають підприємство, яке після сплати всіх зобов'язань здатне продовжувати нормальну виробничу діяльність, тобто забезпечено достатньою кількістю оборотних засобів, зокрема запасів. Для визначення ступеня фінансової стійкості можна використовувати абсолютні та відносні показники.

Для попередньої оцінки використовують показник *власні оборотні кошти* (ВОК), який іноді називають мірилом фінансової стійкості підприємства. Він визначається як різниця між розміром власного капіталу підприємства і його необоротних активів і характеризує частину власного капіталу, за рахунок якої фінансуються оборотні активи підприємства, або частину оборотних активів, які фінансуються за рахунок власного капіталу (див. рис. 3.7):

$$\text{ВОК} = \text{ВК} - \text{НА}, \quad (3.11)$$

де ВК – власний капітал і кошти, прирівняні до нього (рядки 1495, 1520, 1525, 1660, 1665);

НА – необоротні активи (рядок 1095).

У літературі можна зустріти інший абсолютний показник фінансової стійкості – *робочий капітал* (РК), який дорівнює різниці між оборотними активами та поточними зобов'язаннями підприємства і характеризує частину оборотних активів, яка фінансується за рахунок довгострокових джерел (власного капіталу і довгострокових зобов'язань):

$$\text{РК} = \text{ОА} - \text{ПЗб}, \quad (3.12)$$

де ОА – оборотні активи підприємства (рядки 1195, 1200);

ПЗб – поточні зобов'язання (рядки 1600-1650, 1690).

Очевидно, що обидва показники пов'язані один з одним:

$$\begin{aligned} \text{РК} &= \text{ОА} - \text{ПЗб} = (\text{Б} - \text{НА}) - (\text{Б} - \text{ВК} - \text{ДЗб}) = \\ &= \text{Б} - \text{НА} - \text{Б} + \text{ВК} + \text{ДЗб} = \\ &= \text{ВК} + \text{ДЗб} - \text{НА} = (\text{ВК} - \text{НА}) + \text{ДЗб} = \text{ВОК} + \text{ДЗб}, \end{aligned} \quad (3.13)$$

де Б – підсумок (валюта) балансу (рядок 1300 або 1900);

ДЗб – довгострокові зобов'язання (рядки 1500, 1510, 1515).

Рис. 3.7. Абсолютні показники фінансової стійкості:
а – власні обігові кошти (ВОК); б – робочий капітал (РК)

Необхідно зауважити, що структурні підрозділи залізничного транспорту не мають довгострокових зобов'язань, оскільки не є самостійними підприємствами. Це призводить до рівності значень показників ВОК і РК.

Теоретично бажаним є додатне значення обох цих показників і їх зростання. На жаль, розміри абсолютних показників не є надійною характеристикою. Тому доречно використовувати інші методи оцінки фінансової стійкості.

Розглянемо так званий тестовий метод – *оцінка фінансової стійкості підприємства за рівнем забезпеченості запасів джерелами фінансування* (алгоритм аналізу наведений на рис. 3.8). Вартість запасів (З) порівнюється з послідовно поширюваним переліком таких джерел їх фінансування:

- власні оборотні кошти (**ВОК**);
- довгострокові джерела фінансування (**ДДФ = ВОК + ДЗБ**);
- загальна сума джерел фінансування (**ЗДФ = ДДФ + ККБ**, де ККБ – короткострокові кредити банків для фінансування запасів).

Рис. 3.8. Алгоритм визначення фінансової стійкості підприємства

За рівнем достатності різних видів джерел фінансування для покриття потреби в запасах розрізняють 4 типи фінансової стійкості:

– *абсолютна* короткострокова фінансова стійкість підприємства. У цьому випадку запасів менше, ніж власних оборотних коштів (**ВОК ≥ З**), тобто всі запаси фінансуються за власний рахунок і підприємство незалежне від зовнішніх кредиторів. На практиці така ситуація зустрічається дуже рідко і ідеальною не є, бо свідчить про неспроможність керівництва підприємства залучити зовнішні джерела для фінансування основної діяльності;

– *нормальна* фінансова стійкість. У цьому випадку запаси перевищують розмір власних оборотних коштів, але їх менше, ніж довгострокових джерел фінансування (**ДДФ ≥ З ≥ ВОК**).

Такий випадок фінансової стійкості є найбільш бажаним для функціонуючої комерційної організації;

– **нестійкий** поточний фінансовий стан. Він визначається, коли запасів більше, ніж довгострокових джерел фінансування, і підприємство залучає додаткові джерела покриття запасів (ККБ), які під час нормального функціонування підприємства не обґрунтовані ($ЗДФ \geq З \geq ДДФ$);

– **кризовий** фінансовий стан. Така ситуація виникає в разі, коли для покриття запасів загальної допустимої суми джерел фінансування не вистачає ($З \geq ДДФ$). Це означає, що підприємство не спроможне своєчасно розплатитися зі своїми кредиторами без залучення коштів, вкладених у запаси, а це в умовах ринкових відносин може призвести до банкрутства.

Кожному типу фінансової стійкості відповідає тривимірний показник, у якому достатність певного виду джерела фінансування позначається одиницею, а його нестача – відповідно нулем. Загальна характеристика типів фінансової стійкості підприємства наведена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Типи стійкості фінансового стану підприємства залежно від достатності джерел фінансування для покриття потреби в запасах

Тип фінансової стійкості	Ситуація	Коротка характеристика	Три-вимірний показник
1	2	3	4
абсолютна фінансова стійкість	$ВOK \geq 3$	висока платоспроможність; підприємство не залежить від кредиторів	(1,1,1)
нормальна фінансова стійкість	$ДД \geq З \geq ВOK$	нормальна платоспроможність; ефективне використання позикових засобів; висока прибутковість виробничої діяльності	(0,1,1)

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
нестійка ситуація	$ВД \geq 3 \geq ДД$	порушення платоспроможності; необхідність залучення додаткових джерел; необхідність поліпшення ситуації	(0,0,1)
кризова ситуація	$З > ВД$	неплатоспроможність підприємства; межа банкрутства	(0,0,0)

У кожному з випадків для виправлення або покращення ситуації можна надати певні рекомендації:

– зменшити загальну кількість запасів, але не нижче від нормативного рівня, який визначається для кожного підприємства залежно від специфіки його діяльності;

– збільшити розмір джерел фінансування запасів. У першу чергу бажано збільшувати власні джерела (ВОК) – для досягнення абсолютної стійкості; довгострокові джерела – для досягнення нормальної стійкості; в останню чергу збільшують короткострокові кредити банків – для досягнення нестійкої ситуації замість кризової;

– змінити структуру джерел фінансування запасів у випадку будь-якої з некризових ситуацій. Такий крок доречний лише у випадку, коли загальних джерел вистачає для фінансування запасів, але їх структура нераціональна. Рекомендується збільшувати частку власних або довгострокових джерел фінансування за рахунок зменшення частки короткострокових кредитів. У випадку кризового стану будь-які зміни в структурі джерел фінансування запасів є недоречними.

Для поглиблення аналізу використовується коефіцієнтний метод визначення фінансової стійкості. Розглянемо сукупність основних показників, які характеризують фінансову стійкість підприємства щодо самостійності, незалежності у використанні власних коштів.

Найвідомішим і найзастосованішим з відносних показників фінансової стійкості є *коефіцієнт автономії (фінансової*

незалежності) ($K_{авт}$), який показує частку власних коштів у загальній вартості капіталу підприємства:

$$K_{авт} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Підсумок пасиву балансу}}. \quad (3.14)$$

Нормативним вважається рівень показника не менше 0,5 (50 %). Чим більше значення цього показника, тим більшою є фінансова стійкість підприємства і незалежність його від кредиторів.

Коефіцієнт фінансової стійкості ($K_{фін.ст.}$) характеризує частку стабільних (довгострокових) джерел фінансування підприємства в їхньому загальному обсязі:

$$K_{фін.ст.} = \frac{\text{Власний капітал} + \text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Підсумок пасиву балансу}}. \quad (3.15)$$

За нормативами, коефіцієнт фінансової стійкості повинен знаходитись у межах 0,85-0,9 (85-90 %). Це означає, що довгострокові джерела повинні складати 85-90 % загальної вартості капіталу підприємств, а на поточні зобов'язання повинно припадати лише 10-15 %.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу ($K_{ман}$) показує частку власного капіталу, що використовується для фінансування поточної діяльності підприємства:

$$K_{ман} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Власний капітал}}. \quad (3.16)$$

Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами ($K_{оА}$) показує частку оборотних активів, яка фінансується за рахунок власного капіталу:

$$K_{оА} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Оборотні активи}}. \quad (3.17)$$

Обидва показники теоретично можуть мати від'ємне значення, але бажаним є додатне значення і незначне збільшення в часі.

Наведений перелік відносних показників не є вичерпним. Він може бути продовжений іншими коефіцієнтами, зокрема коефіцієнтами структури джерел коштів підприємства (коефіцієнтами капіталізації).

У зарубіжній практиці існують різні погляди на ступінь залучення коштів. Найбільш поширеною є думка, що частка власного капіталу повинна бути досить високою (60 % порівняно з 50 % вітчизняних). Тим більше, що заміна балансової оцінки власного капіталу та інших статей активів і джерел їхнього фінансування ринковою оцінкою значно змінить їх рівень, як правило, у бік збільшення частки власного капіталу.

Підприємство з високою часткою власних коштів кредитори фінансують більш охоче, бо воно з більшою ймовірністю може погасити свої борги за рахунок власних коштів, оскільки є фінансово більш незалежним. Слід пам'ятати, що підприємств повністю фінансово незалежних не існує.

У різних країнах ступінь фінансової залежності значно варіює. Так, за даними Організації економічного співробітництва і розвитку, частка залучених коштів у загальній сумі джерел складає в середньому в Японії – 85 %, у Німеччині – 64 %, у США – 55 %. Крім того, у всіх цих країнах фінансові потоки мають зовсім різну природу: у США основний потік фінансових ресурсів потрапляє від населення, у Японії – від банків. Тому в цій країні висока частка залученого капіталу свідчить про ступінь довіри до корпорації з боку банків, тобто про її фінансову надійність. І навпаки, низьке значення частки власного капіталу для японської корпорації означає її нездатність отримати кредити в банку, що свідчить проти підприємства в очах потенційних інвесторів і кредиторів.

Тому і бажаний рівень коефіцієнта автономії в Японії складає 30 %, у США – 40 % проти 50-60 % майже на всій пострадянській території.

Питання для самоперевірки

1. Дати визначення поняттю «фінансова стійкість підприємства».
2. Надати характеристику абсолютних показників фінансової стійкості.
3. Назвати типи фінансової стійкості за рівнем забезпеченості запасів джерелами фінансування.
4. Навести основні рекомендації щодо покращення ступеня покриття запасів джерелами фінансування.
5. Назвати основні відносні показники фінансової стійкості підприємства.
6. Пояснити сутність і порядок визначення основних відносних показників фінансової стійкості.
7. Назвати нормативні рівні відносних показників фінансової стійкості.
8. Пояснити підходи до нормативних рівнів коефіцієнта автономії в зарубіжній практиці.

Розділ 4

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Аналіз ділової активності підприємства

Під діловою активністю підприємства розуміють ефективність (якість) використання ним своїх ресурсів. Ефективність використання капіталу підприємства виявляється передусім у швидкості обороту його засобів. Аналіз її полягає в досліджуванні рівнів і динаміки фінансових коефіцієнтів оборотності, які є відносними показниками фінансових результатів діяльності підприємства.

Існують 3 групи показників ділової активності:

– *коефіцієнти оборотності* (Коб) – прямі показники оборотності. Кожен з них вказує кількість оборотів, здійснених окремим видом активів або пасивів для виробництва продукції за період:

$$K_{об} = \frac{ЧД}{\bar{A}}, \quad (4.1)$$

де $\overline{ЧД}$ – чистий дохід від реалізації продукції, грн (рядок 2000);

\bar{A} – середня вартість активів, грн:

$$\bar{A} = \frac{A_{п} + A_{к}}{2}, \quad (4.2)$$

де $A_{п}$ – активи на початок періоду, грн (рядок 1300 або 1900, гр. 3);

$A_{к}$ – активи на кінець періоду, грн (рядок 1300 або 1900, гр. 4);

– *коефіцієнти закріплення* (Кз) – зворотні показники оборотності. Він вказує кількість активів, витрачених на отримання однієї гривні чистого доходу:

$$K_{з} = \bar{A} / \overline{ЧД} = 1 / K_{об}; \quad (4.3)$$

– *тривалість одного обороту* в днях (Тоб). Розраховується з використання коефіцієнта оборотності, коефіцієнта закріплення або абсолютних показників (активи та чистий дохід) і показує кількість днів, які витрачаються на один оборот активу протягом звітного періоду:

$$T_{об} = Dн / K_{об} = Dн \cdot K_з = (Dн \cdot \bar{A}) / ЧД, \quad (4.4)$$

де $Dн$ – кількість днів періоду (місяць – 30 днів, рік – 360 днів).

Для покращення ефективності використання активів, а отже, поліпшення ділової активності підприємства коефіцієнти оборотності повинні зростати, а коефіцієнти закріплення і тривалість одного обороту, навпаки, зменшуватись. Це свідчить про прискорення оборотності активів (пасивів) певного виду.

Кожен з наведених показників може бути розрахований як для загальної величини активів (капіталу) підприємства, так і для будь-якої їхньої складової (необоротні активи, основні засоби, оборотні активи, запаси, власний капітал, кредиторська заборгованість тощо).

На базі тривалості оборотів окремих складових активів і капіталу визначають (див. рис. 4.1):

- *виробничий цикл підприємства* ($t_{в.ц.}$) – загальний час обороту всіх видів запасів (час між придбанням запасів і передачею готової продукції, з них виготовленої, покупцеві), який характеризує інтенсивність виробництва продукції:

$$t_{в.ц.} = t_{обз}; \quad (4.5)$$

- *операційний цикл* ($t_{о.ц.}$) – загальний час обороту запасів і дебіторської заборгованості (час між придбанням запасів і отриманням грошей за продукцію, з них виготовлену). Він характеризує інтенсивність виробництва та реалізації продукції. Дорівнює сумі часу обороту запасів і дебіторської заборгованості:

$$t_{о.ц.} = t_{обз} + t_{обдз}; \quad (4.6)$$

- **фінансовий цикл ($t_{\text{ф.ц.}}$)** – операційний цикл за вирахуванням часу обороту кредиторської заборгованості (час між сплатою вартості придбаних запасів і отриманням грошей за продукцію, з них виготовлену). Він характеризує частку операційного циклу, протягом якої підприємство функціонує за рахунок власних джерел фінансування:

$$t_{\text{ф.ц.}} = t_{\text{о.ц.}} - t_{\text{об кз}} = t_{\text{об з}} + t_{\text{об дз}} - t_{\text{об кз}} . \quad (4.7)$$

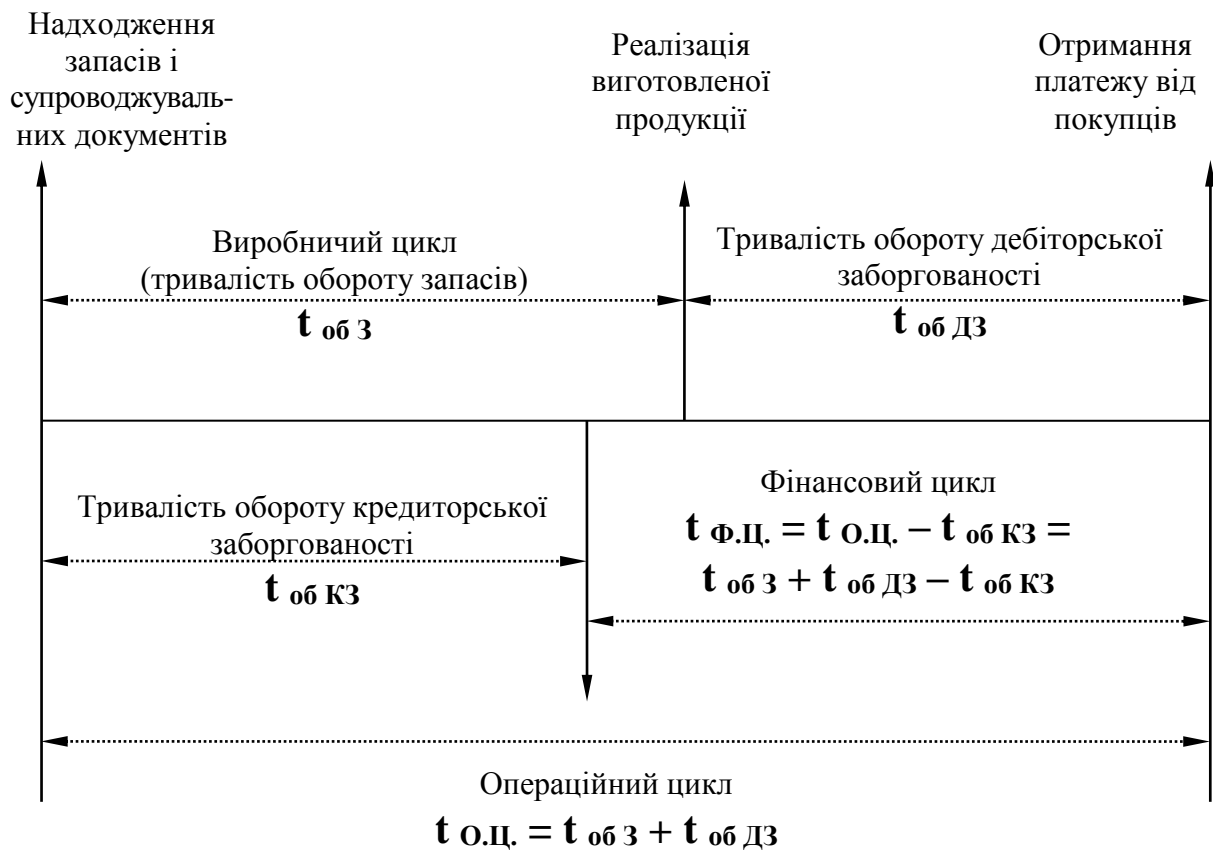

Рис. 4.1. Схема взаємозв'язку циклів діяльності підприємства

З точки зору ділової активності ці показники повинні не збільшуватись у часі, а фінансовий цикл – мати від'ємне значення. Однак висновки щодо рівня ділової активності можна зробити і за статичними значеннями показників. Для позитивної характеристики ділової активності підприємства рекомендується виконання певних співвідношень:

– $t_{\text{об з}} > t_{\text{об дз}}$, тобто реалізація виготовленої продукції повинна відбуватися швидше, ніж її виробництво;

– $t_{об\ кз} > t_{об\ дз}$, тобто час повернення кредиторської заборгованості повинен перевищувати термін інкасації дебіторської заборгованості. Це вказує, що підприємство користується залученими коштами на кращих умовах, ніж надає своїм споживачам-дебіторам;

– $t_{об\ кз} > t_{ф.ц.}$, тобто час використання кредиторської заборгованості повинен перевищувати тривалість фінансового циклу. Це означає, що підприємство більше часу функціонує за рахунок залучених коштів, ніж власних.

Питання для самоперевірки

1. Пояснити сутність ділової активності підприємства.
2. Назвати основні групи відносних показників ділової активності.
3. Пояснити порядок підготовки вихідних даних до розрахунку показників ділової активності.
4. Пояснити взаємозв'язок показників ділової активності.
5. Пояснити сутність циклів діяльності підприємства.
6. Пояснити взаємозв'язок циклів діяльності підприємства.
7. Пояснити нормативні напрямки зміни циклів діяльності підприємства.
8. Пояснити бажані співвідношення між тривалістю обороту окремих видів активів.

4.2. Сутність прибутку підприємства, аналіз його формування і структури. Комплексний аналіз рентабельності підприємства

Функціонування підприємства, незалежно від виду його діяльності і форм власності, в умовах ринку визначається його здатністю приносити достатній прибуток. Прибуток є найважливішим узагальнюючим показником, який характеризує кінцевий результат діяльності підприємства та абсолютну ефективність його роботи. В умовах ринкової економіки прибуток є найважливішим фактором стимулювання виробничої і підприємницької діяльності підприємства і створює фінансову основу для її розширення, задоволення соціальних і матеріальних

потреб трудового колективу. Від розміру прибутку, отриманого підприємством, залежить порядок формування оборотних коштів, виконання зобов'язань перед бюджетом, платоспроможність підприємства тощо.

Прибуток підприємства отримують головним чином від реалізації продукції, а також від інших видів діяльності (здача в оренду основних фондів, комерційна діяльність на фінансових і валютних біржах та ін.). Основним джерелом інформації щодо формування прибутку підприємства є I та II розділи «Фінансові результати» і «Сукупний дохід» Звіту про фінансові результати підприємства – форма 2 (див. рис. 4.2).

Сукупний дохід (рядок 2465)			
Звичайна діяльність рядок 2350/2355 – чистий фінансовий результат (прибуток/збиток)			Інший сукупний дохід після оподаткування (рядок 2460)
Діяльність до оподаткування рядок 2290/2295 – прибуток/збиток від звичайної діяльності до оподаткування		Податок на прибуток (рядок 2300), прибуток/збиток від припиненої діяльності (рядок 2305)	
Операційна діяльність рядок 2190/2195 – прибуток/збиток від операційної діяльності			
Основна діяльність рядок 2090/2095 – валовий прибуток/збиток	Інша операційна діяльність	Інша діяльність (фінансова, інвестиційна)	

Рис. 4.2. Класифікація прибутку підприємства за видами діяльності за НП(С)БО 1

Аналіз прибутку проводиться методом порівняння фактичних даних за звітний період з фактичними даними за попередній період.

Прибуток формується як різниця між доходом від реалізації продукції і витратами на її виробництво та продаж. Якщо витрати перевищують грошові надходження підприємства, мають місце

збитки. Порядок визначення чистого фінансового результату у Звіті про фінансові результати наведений на рис. 4.3.

Чистий дохід від реалізації продукції (рядок 2000)
—
Собівартість реалізованої продукції (рядок 2050)
=
Валовий прибуток (збиток) від реалізації продукції (рядок 2090 або 2095)
+
Інші операційні доходи (рядок 2120)
—
Адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати (рядки 2130, 2150, 2180)
=
Прибуток (збиток) від операційної діяльності (рядок 2190 або 2195)
+
Доходи від участі в капіталі, інші фінансові доходи, інші доходи (рядки 2200, 2220, 2240)
—
Фінансові витрати, втрати від участі в капіталі, інші витрати (рядки 2250, 2255, 2270)
=
Прибуток (збиток) до оподаткування (рядок 2290 або 2295)
—, +
Витрати (дохід) з податку на прибуток (рядок 2300)
+, —
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування (рядок 2305)
=
Чистий прибуток (збиток) (рядок 2350 або 2355)

Рис. 4.3. Формування чистого фінансового результату підприємства

Прибуток, як позитивний фінансовий результат діяльності підприємства (ФР), визначають співставленням розмірів доходу (Д) і витрат (В). Тобто існує адитивна залежність

$$\Pi = Д - В = \Sigma Ді - \Sigma Ві. \quad (4.8)$$

Для визначення сили впливу окремих факторів на зміну фінансових результатів використовують метод ланцюгових підстановок. У випадку адитивної моделі порядок розрахунку такий:

– абсолютна зміна прибутку за рахунок фактора, який входить до моделі зі знаком «+», дорівнює абсолютній зміні фактора ($\Delta\Pi_D = \Delta D$);

– абсолютна зміна прибутку за рахунок фактора, який входить до моделі зі знаком «-», зворотна абсолютній зміні фактора ($\Delta\Pi_B = -\Delta B$).

Розрахункові формули факторного аналізу адитивної моделі прибутку наведені в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Розрахункові формули факторного аналізу адитивної моделі прибутку

Вплив	Фактори, які включені в модель	
	із знаком «+»	із знаком «-»
абсолютний	$\Delta\Pi_{D_i} = \Delta D_i$	$\Delta\Pi_{B_i} = -\Delta B_i$
відносний	$\delta\Pi_{D_i} = \Delta D_i / \Pi_0$	$\delta\Pi_{B_i} = -\Delta B_i / \Pi_0$

З іншого боку, у ході аналізу необхідно визначати тенденції зміни показників чистого доходу і чистого прибутку підприємства. Співвідношення динаміки цих показників дозволяє проаналізувати роботу економічних служб на підприємстві, зокрема служби маркетингу. Можливі три основні тенденції:

1. Нестабільно працююче підприємство. У цьому випадку чистий дохід зростає, а чистий прибуток знижується або залишається на тому самому рівні. Така тенденція негативно характеризує підприємство, оскільки означає, що збільшуються витрати, зокрема собівартість виробництва продукції.

2. Підприємство працює з прибутком – зростання доходу супроводжується менш інтенсивним зростанням прибутку. Це позитивна тенденція в розвитку підприємства пов'язана з тим, що підприємство одержує стабільний прибуток. Незначне відставання прибутку від доходу може бути пов'язано з погашенням раніше нагромаджених боргів або незначним підвищенням собівартості продукції.

3. Абсолютно прибуткове підприємство – темпи зростання прибутку перевищують темпи зростання доходу. Така тенденція може мати місце при вдосконаленні технологій, що дозволяють знизити собівартість продукції.

Результативність і економічна доцільність функціонування підприємства оцінюється як за абсолютними показниками прибутку, так і за відносними – рентабельністю. **Рентабельність** – один із головних відносних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу у процесі виробництва.

Рентабельність може бути розрахована як коефіцієнти і представлена у вигляді десяткового дробу або у вигляді показників рентабельності і представлена у вигляді відсотків. Розрахунок найчастіше відбувається на основі даних Балансу (форма 1) і Звіту про фінансові результати підприємства (форма 2).

У загальному вигляді рентабельність дорівнює відношенню прибутку підприємства (П) до вартості ресурсів, витрачених на його отримання. Існує складна система показників рентабельності залежно від підходів до визначення чисельника та знаменника показника (див. табл. 4.2):

– залежно від змісту чисельника розрізняють рентабельність валову (відносну прибутковість основної діяльності підприємства), операційну рентабельність, чисту рентабельність тощо;

– залежно від змісту знаменника розрізняють групу **ресурсної рентабельності** (рентабельність активів (капіталу), необоротних активів, власного капіталу, залучених коштів тощо) і групу **витратної рентабельності**, яка містить лише 2 показники – рентабельність продажів і рентабельність продукції:

$$R_{\text{Активів}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Середня вартість активів (капіталу)}}; \quad (4.9)$$

$$R_{\text{НеоборотнихАктивів}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Середня вартість необоротних активів}}; \quad (4.10)$$

$$R_{\text{ВласногоКапіталу}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Середня вартість власного капіталу}}; \quad (4.11)$$

$$R_{\text{ЗалученихКоштів}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Середня вартість залучених коштів}}; \quad (4.12)$$

$$R_{\text{Продаж}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Дохід від реалізації продукції}}; \quad (4.13)$$

$$R_{\text{Продукції}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Витрати на реалізацію продукції (собівартість)}} \quad (4.14)$$

Таблиця 4.2

Система показників рентабельності

Вид витрачених ресурсів (знаменник)	Вид прибутку (чисельник показника рентабельності)				
	валовий	операційний	звичайний	чистий	...
1. Рентабельність ресурсна					
– активи	рентабельність активів				
– власний капітал	рентабельність власного капіталу				
...	...				
2. Рентабельність витратна					
– дохід від реалізації	рентабельність продажів				
– витрати на виробництво	рентабельність продукції				

Показники ресурсної групи показують розмір прибутку відповідного виду, який одержало підприємство на кожну грошову одиницю, вкладену в активи, власний капітал тощо, тобто характеризує ефективність використання ресурсів підприємства (як загального обсягу, так і окремих видів).

Інший економічний зміст мають показники **витратної групи**. Так, показник рентабельності продукції характеризує кількість прибутку, отриманого підприємством у розрахунку на одну гривню зазначених витрат. На відміну від ресурсних показників, рентабельність продукції характеризує прибутковість поточних витрат, вигідність для підприємства виробництва певного виду продукції (тому він називається витратним показником рентабельності). Основними факторами зростання рентабельності продукції є зниження витрат на виробництво, а також підвищення оптових або інших відпускних цін. На підприємствах залізничного транспорту традиційно використовується саме цей вид рентабельності, який розраховується відношенням валового прибутку підприємства до його експлуатаційних витрат (витрат на перевезення – основну діяльність залізниць).

У фінансово-економічному аналізі більш широкого застосування набув показник рентабельності продажів, який показує, скільки прибутку припадає на одну гривню реалізованої продукції. Показник характеризує структуру ціни продукції підприємства, тобто частку прибутку в ціні. Фактори, які зумовлюють рівень цього показника, ті самі, що і для показника рентабельності продукції.

Більш того, між показниками рентабельності продажів і продукції існує функціональний зв'язок:

$$R_{\text{Продажів}} = \frac{R_{\text{Продукції}}}{1 + R_{\text{Продукції}}}, \quad (4.15)$$

$$R_{\text{Продукції}} = \frac{R_{\text{Продажів}}}{1 - R_{\text{Продажів}}}. \quad (4.16)$$

Загальноприйнятих значень рентабельності, на які можна орієнтуватися при аналізі, не існує, тому як позитивна тенденція розглядається зростання вищезгаданих показників у динаміці за періодами звітності. Порівняння з середньогалузевими показниками дозволяє визначити місце підприємства серед інших підприємств галузі.

Підвищення рентабельності продукції забезпечується переважно зниженням собівартості одиниці продукції. Чим краще використовуються основні виробничі фонди, тим нижче фондоємність, вище фондівіддача і внаслідок цього відбувається зростання показника рентабельності виробництва. При поліпшенні використання матеріальних обігових коштів знижується їхній розмір, що припадає на 1 гривню реалізованої продукції. Отже, фактори прискорення оборотності матеріальних обігових коштів є одночасно факторами зростання рентабельності виробництва.

Взаємозв'язок показників рентабельності та оборотності капіталу (ділової активності) підприємства використовують у різноманітних факторних моделях. Найпоширенішою моделлю є двофакторна модель рентабельності активів (R_A):

$$R_{\text{Активів}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Активи}} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Дохід}} \times \frac{\text{Дохід}}{\text{Активи}} = R_{\text{Продаж}} \times \text{Коб}_A. \quad (4.17)$$

Таким чином, визначають вплив на величину рентабельності активів (R_A) таких факторів:

- рентабельність продажів ($R_{\text{П}}$), яка показує структуру ціни на продукцію;
- коефіцієнт оборотності активів (Коб_A), який характеризує якість використання активів.

Одним з найважливіших показників є рентабельність власного капіталу, для аналізу якого використовується трифакторна мультиплікативна модель, яка має назву модель Дюпона (Du Pont). Дюпонівська система інтегрального аналізу ефективності використання капіталу підприємства, розроблена фірмою «Дюпон» (США), передбачає розкладення показника рентабельності власного капіталу на ряд фінансових коефіцієнтів його формування, взаємопов'язаних у єдиній системі:

рентабельність продажів; коефіцієнт оборотності активів (капіталу); мультиплікатор власного капіталу (показник, зворотний коефіцієнту автономії) (див. рис. 4.4).

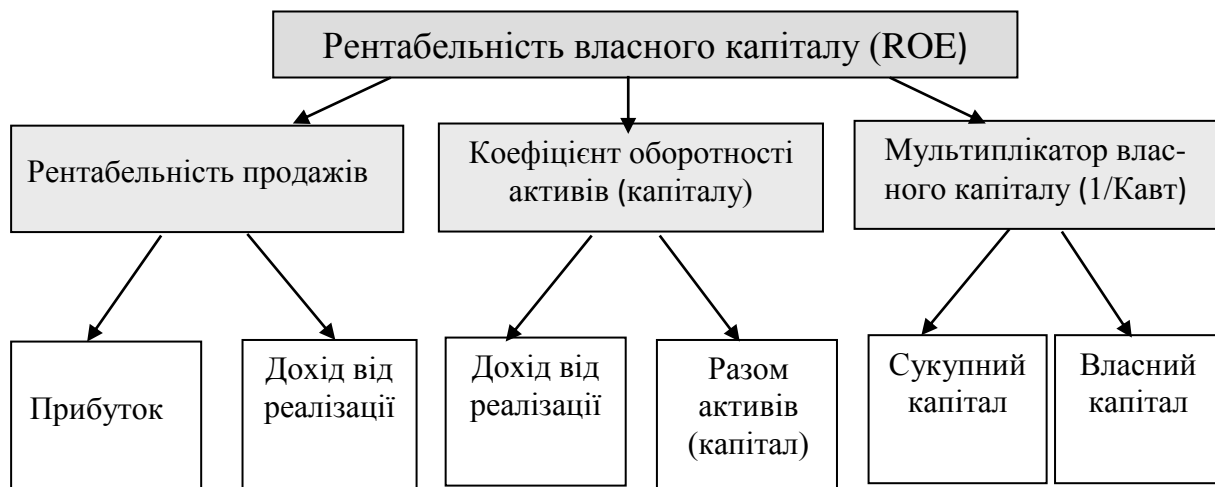

Рис. 4.4. Схема факторного аналізу рентабельності власного капіталу, за моделлю Дюпона

Зауважимо, що рентабельність власного капіталу – це інтегральний показник результативності діяльності, фактор природного відбору в бізнесі, оскільки власник завжди хоче дізнатися, наскільки можна профінансувати бізнес власними коштами без зовнішніх вливань.

На залізничному транспорті рентабельність визначають або для самостійних підприємств (друга група), або на лінійних підприємствах – для підсобно-допоміжної діяльності, призначенням якої є поширення фінансових можливостей підприємства.

Питання для самоперевірки

1. Пояснити сутність прибутку.
2. Охарактеризувати основні джерела інформації щодо аналізу прибутку.
3. Назвати основні види прибутку за фінансовою звітністю.
4. Навести адитивну факторну модель прибутку, описати порядок її аналізу.

5. Пояснити сутність і необхідність використання відносних показників прибутковості – показників рентабельності.
6. Навести основну розрахункову формулу рентабельності.
7. Навести види рентабельності залежно від змісту чисельника.
8. Навести види рентабельності залежно від змісту знаменника.
9. Описати порядок побудови факторної моделі рентабельності активів.
10. Описати метод Дюпона для аналізу рентабельності власного капіталу.

4.3. Аналіз грошових потоків

Працездатність фінансової системи, її швидкість і масштаби визначаються рухом коштів. З руху коштів розпочинається і ним же завершується кругообіг засобів підприємства, оборот усього капіталу. Саме тому рух коштів, грошовий оборот на підприємстві є основною ланкою в процесі обороту капіталу.

Під *рухом грошових коштів* розуміються всі валові грошові надходження і платежі підприємства. Потік коштів пов'язаний з конкретним періодом часу. Він являє собою різницю між усіма коштами, що надійшли і були виплачені підприємством за цей період. Рух грошей є першоосновою, у результаті чого виникають фінанси, тобто фінансові відносини, грошові фонди, грошові потоки.

Поняття «*грошовий потік підприємства*» є агрегованим поняттям, яке містить у своєму складі численні види грошових потоків, що обслуговують господарську діяльність. Своєчасне отримання об'єктивної інформації, яка необхідна для управління грошовими потоками підприємства, є основною метою аналізу грошових коштів підприємства.

Класифікація грошових потоків підприємства за основними ознаками наведена на рис. 4.5.

Рис. 4.5. Класифікація грошових потоків підприємства

За масштабами обслуговування господарського процесу виділяються такі види грошових потоків:

- грошовий потік по підприємству в цілому – найбільш агрегований вид грошового потоку, що акумулює всі види грошових потоків, що обслуговують господарський процес підприємства в цілому;
- грошовий потік по окремих структурних підрозділах підприємства;
- грошовий потік по окремих господарських операціях.

За спрямованістю руху коштів розрізняють такі грошові потоки:

- **позитивний (вхідний) грошовий потік**, що характеризує сукупність надходжень коштів на підприємство від усіх видів

господарських операцій (як аналог цього терміну використовується термін «приплив коштів»);

- **негативний (вихідний) грошовий потік**, що характеризує сукупність виплат коштів підприємством у процесі здійснення всіх видів його господарських операцій (як аналог цього терміну використовується термін «відтік коштів»).

Характеризуючи ці види грошових потоків, варто звернути увагу на високий ступінь їхнього взаємозв'язку. Недостатність обсягів у часі одного з цих потоків обумовлює наступне скорочення обсягів іншого виду цих потоків. Тому в системі управління грошовими потоками підприємства обидва ці види грошових потоків являють собою єдиний (комплексний) об'єкт фінансового менеджменту.

За методом обчислення обсягу розрізняють:

- **валовий грошовий потік** – вся сукупність надходжень або витрат коштів у розглянутому періоді часу в розрізі окремих його інтервалів;

- **чистий грошовий потік** – різниця між позитивним і негативним грошовими потоками (між надходженням і витратою коштів) у розглянутому періоді часу в розрізі окремих його інтервалів. Чистий грошовий потік є найважливішим результатом фінансової діяльності підприємства, багато в чому визначає фінансову рівновагу і темпи зростання його ринкової вартості. Дорівнює чистий грошовий потік (**ЧГП**) різниці між надходженням коштів (позитивним грошовим потоком **ПГП**) і витратою коштів (негативним грошовим потоком **НГП**):

$$\text{ЧГП} = \text{ПГП} - \text{НГП}. \quad (4.18)$$

Залежно від співвідношення обсягів позитивного і негативного потоків сума чистого грошового потоку може характеризуватися як позитивною, так і негативною величинами, що визначають кінцевий результат відповідної господарської діяльності підприємства і в кінцевому підсумку впливають на формування і динаміку розміру залишку його грошових активів.

За рівнем достатності обсягу розрізняють:

- **надлишковий** грошовий потік – грошовий потік, при якому надходження коштів істотно перевищують реальну

потребу підприємства в цілеспрямованій їхній витраті. Свідченням надлишкового грошового потоку є висока позитивна величина чистого грошового потоку, не використовуваного в процесі здійснення господарської діяльності підприємства;

- **дефіцитний** грошовий потік. Він характеризує такий грошовий потік, при якому надходження коштів істотно нижче від реальних потреб підприємства в цілеспрямованій їхній витраті. Навіть при позитивному значенні суми чистого грошового потоку він може характеризуватися як дефіцитний, якщо ця сума не забезпечує планову потребу у витраті коштів по всіх передбачених напрямках господарської діяльності підприємства. Негативне ж значення суми чистого грошового потоку автоматично робить цей потік дефіцитним.

За *методом оцінки в часі* виділяють такі види грошового потоку:

- **нинішній** грошовий потік – характеризує грошовий потік, приведений по вартості на даний момент часу;

- **майбутній** грошовий потік – характеризує грошовий потік підприємства, приведений по вартості на конкретний майбутній момент часу.

За *безперервністю формування* в розглянутому періоді розрізняють:

- **регулярний** грошовий потік – надходження або витрати коштів по окремих господарських операціях, що здійснюється постійно по окремих інтервалах періоду (потоки, пов'язані з обслуговуванням фінансового кредиту у всіх його формах; грошові потоки, що забезпечують реалізацію довгострокових реальних інвестиційних проектів, і т. п.);

- **дискретний** грошовий потік – надходження або витрати коштів, пов'язані зі здійсненням одиничних господарських операцій підприємства в розглянутому періоді часу (одноразова витрата коштів на придбання цілісного майнового комплексу; отримання коштів у порядку безоплатної допомоги і т. п.).

За *видами господарської діяльності* відповідно до міжнародних стандартів обліку виділяють такі види грошових потоків:

- грошовий потік з операційної діяльності;
- грошовий потік з інвестиційної діяльності;

- грошовий потік з фінансової діяльності.

Основним інформаційним джерелом щодо руху грошових коштів є Звіт про рух грошових коштів (форма 3). Цей документ характеризує здатність підприємства своєю діяльністю генерувати приплив грошових коштів, використовується для оцінювання потреб суб'єкта господарювання щодо напрямів та обсягів їхнього витрачання. У Звіті подається інформація про суму чистого надходження або чистого видатку грошової маси в підприємства за рік у розрізі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Операційною діяльністю (І розділ) вважають операції з надходження і видатку грошових коштів у результаті основної та інших видів діяльності, що не є інвестиційною та фінансовою діяльністю. До **основної діяльності** відносять операції з виробництва й реалізації продукції (робіт, послуг), що є предметом створення підприємства (див. табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Класифікація грошових потоків підприємства за видами діяльності

Вид діяльності	Позитивний грошовий потік	Негативний грошовий потік
1	2	3
Операційна (І розділ форми 3)	Надходження грошових коштів від:	Витрачання грошових коштів на оплату:
	реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	товарів (робіт, послуг)
	погашення векселів одержаних	авансів
	покупців і замовників авансів	повернення авансів
	повернення авансів	працівникам
	установ банків відсотків за поточними рахунками	витрат на відрядження
	бюджету податку на додану вартість	зобов'язань з податку на додану вартість

Продовження табл. 4.3

1	2	3
	повернення інших податків і зборів (обов'язкових платежів)	зобов'язань з податку на прибуток
	отримання субсидій, дотацій	відрахувань на соціальні заходи
	цільового фінансування	зобов'язань з інших податків і зборів (обов'язкових платежів)
	боржників неустойки (штрафів, пені)	цільових внесків
	інші надходження	інші витрачання
Інвестиційна (II розділ)	Реалізація:	Придбання:
	фінансових інвестицій	фінансових інвестицій
	необоротних активів	необоротних активів
	майнових комплексів	майнових комплексів
	Отримані:	Інші платежі
	відсотки	
	дивіденди	
Інші надходження		
Фінансова (III розділ)	Надходження власного капіталу	Погашення позик
	Отримані позики	Сплачені дивіденди
	Інші надходження	Інші платежі

Інвестиційною діяльністю (II розділ) вважають операції з витрачання та одержання коштів на придбання і від продажу необоротних активів (основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, цілісних майнових комплексів), а також тих фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів (акцій, облігацій, часток у статутному фонді).

Фінансовою діяльністю (III розділ) вважають операції з надходження і вибуття грошових коштів, пов'язані зі збільшенням і зменшенням статутного капіталу, пайового капіталу, додаткового вкладеного капіталу, погашенням неоплаченого капіталу, викупом і продажем власних акцій,

продажем облігацій власної емісії, сплатою відсотків за такими облігаціями, погашенням таких облігацій, отриманням і погашенням кредитів банків, сплатою відсотків за користування кредитами банків.

Завдання аналізу руху грошових потоків полягає в інформаційному забезпеченні прийняття обґрунтованих рішень за всіма напрямками діяльності підприємства:

- фінансова – управління пасивами: забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, визначення оптимального розміру, складу і структури джерел фінансування зі свідомим ризиком очікування вигоди, що пов'язані з використанням зовнішніх позик;

- інвестиційна – управління активами: розподіл фінансових ресурсів, визначення оптимального розміру, складу і структури активів підприємства, вибір і реалізація інвестиційних проектів;

- операційна – управління фінансовими результатами діяльності і, як наслідок, прибутком від поточної діяльності завдяки ефективному використанню наявних ресурсів.

Оцінка грошових коштів складається з характеристики їхньої динаміки і структури. Одночасний аналіз динаміки і структури виконується окремо для позитивного та негативного грошових потоків. Для зручності проведення такого аналізу доречно використовувати таблицю форми порівняльного аналітичного балансу (ПАБ).

Чистий рух грошових коштів аналізують лише в динаміці. За станом чистого руху грошових потоків можна робити висновки про якість управління підприємством. Цю залежність показано на рис. 4.6.

На думку фахівців, якість управління підприємством можна охарактеризувати як добру в тому випадку, якщо за результатами звітного періоду чистий рух грошових коштів у результаті операційної діяльності має позитивне значення, а у результаті інвестиційної й фінансовій діяльності – негативне. Це означає, що в результаті операційної діяльності, зокрема від реалізації продукції, підприємство одержує достатньо грошових засобів, щоб мати можливість інвестувати ці засоби, а також погашати залучені кредити. Причому підприємству для здійснення інвестицій досить тільки власних засобів.

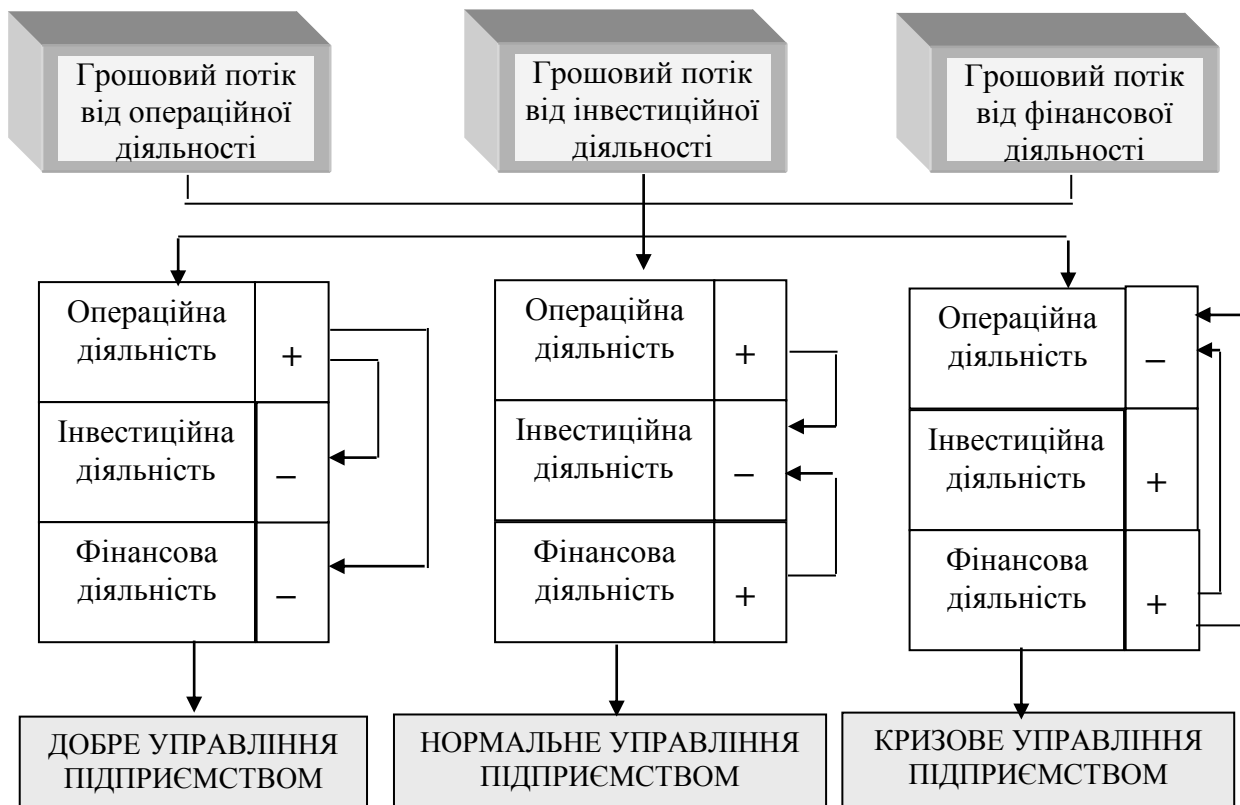

Рис. 4.6. Порядок визначення якості управління підприємством за станом грошових потоків

Якщо при цьому чистий рух засобів у результаті всіх видів діяльності підприємства за рік також має позитивне значення, то можна говорити про те, що керівництво підприємства цілком справляється зі своїми функціями.

У випадку якщо рух грошових коштів у результаті операційної й фінансової діяльності має позитивне значення, а в результаті інвестиційної – негативне, говорять про нормальне, якісне управління підприємством. Сутність цієї структури грошових потоків зводиться до такого: підприємство направляє грошові кошти, отримані від операційної діяльності, а також кошти, отримані як кредити й додаткові вкладення власників (фінансова діяльність), на придбання необоротних активів (відновлення основних засобів, вкладення капіталу в нематеріальні активи, здійснення довгострокових інвестицій). У цій ситуації також бажано позитивне значення за статтею «Чистий рух грошових коштів за звітний період» (рядок 3400).

Слід зазначити, що фінансування витрат інвестиційної діяльності за рахунок надходжень від фінансової діяльності не

завжди є негативним результатом. Залучення інвестицій для розвитку підприємства на сьогодні – явище, що зустрічається часто. Більш того, негативне значення за статтею «Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності» й позитивне за статтею «Чистий рух коштів від фінансової діяльності» може також означати, що підприємство під невеликий відсоток одержало кредит й інвестувало отримані грошові засоби на більш вигідних умовах. Іншими словами, як перша ситуація, так й друга прийнятні при оцінці якості управління підприємством.

Особливою є ситуація, при якій рух коштів у результаті інвестиційної й фінансової діяльності має позитивне значення, а в результаті операційної – негативне. У цьому випадку стан підприємства можна охарактеризувати як кризовий, якість управління в такій ситуації не витримує ніякої критики. Сутність цієї структури грошового потоку зводиться до такого: підприємство фінансує витрати операційної діяльності за рахунок надходжень від інвестиційної й фінансової, тобто за рахунок залучених кредитів, додаткової емісії акцій й т. п. Така структура руху грошових засобів прийнятна тільки для знов створених підприємств, які знаходяться на початковій стадії розвитку і ще не почали працювати на повну потужність.

Таким чином, можна зробити висновок, що якість управління підприємством буде знаходитися на прийнятному рівні лише в тому випадку, якщо буде мати позитивне значення рух грошових коштів у результаті операційної діяльності. Іншими словами, підприємство буде вчасно одержувати оплату за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги від покупців й замовників. Крім того, витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) будуть менше від отриманих доходів, тобто підприємство буде мати прибуток.

Питання для самоперевірки

1. Дати визначення грошового потоку.
2. Назвати основні ознаки класифікації грошових потоків.
3. Охарактеризувати грошові потоки за спрямованістю руху.
4. Навести порядок розрахунку чистого грошового потоку.

5. Охарактеризувати грошові потоки операційної діяльності.
6. Охарактеризувати грошові потоки інвестиційної діяльності.
7. Охарактеризувати грошові потоки фінансової діяльності.
8. Пояснити порядок визначення якості управління підприємством за станом грошових потоків.

4.4. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства. Порядок діагностики ймовірності банкрутства

Аналіз фінансового стану підприємства проводиться за допомогою різних методик і моделей, які дозволяють структурувати та ідентифікувати взаємозалежності між основними його показниками (див. рис. 4.7).

Рис. 4.7. Взаємозв'язок окремих складових фінансового стану підприємства

Схема комплексного аналізу фінансового стану підприємства (див. рис. 4.8) являє собою ієрархічну систему, що включає різні методи аналізу з використанням апарату експертних оцінок для пошуку оптимальних шляхів вирішення проблем кризового підприємства. На рис. 4.9 наведена послідовність оцінки показників фінансового аналізу, причин неплатоспроможності підприємства. За допомогою головних показників діяльності підприємства оцінюється фінансовий стан підприємства, його фінансові результати, а також ефективність витрат і ресурсів.

Для узагальнення результатів оцінки та аналізу окремих боків фінансового стану підприємства використовують різні методи. У першу чергу можна рекомендувати проведення *матричного аналізу* (див. підрозділ 1.3) для комплексної оцінки тенденцій зміни фінансового стану підприємства.

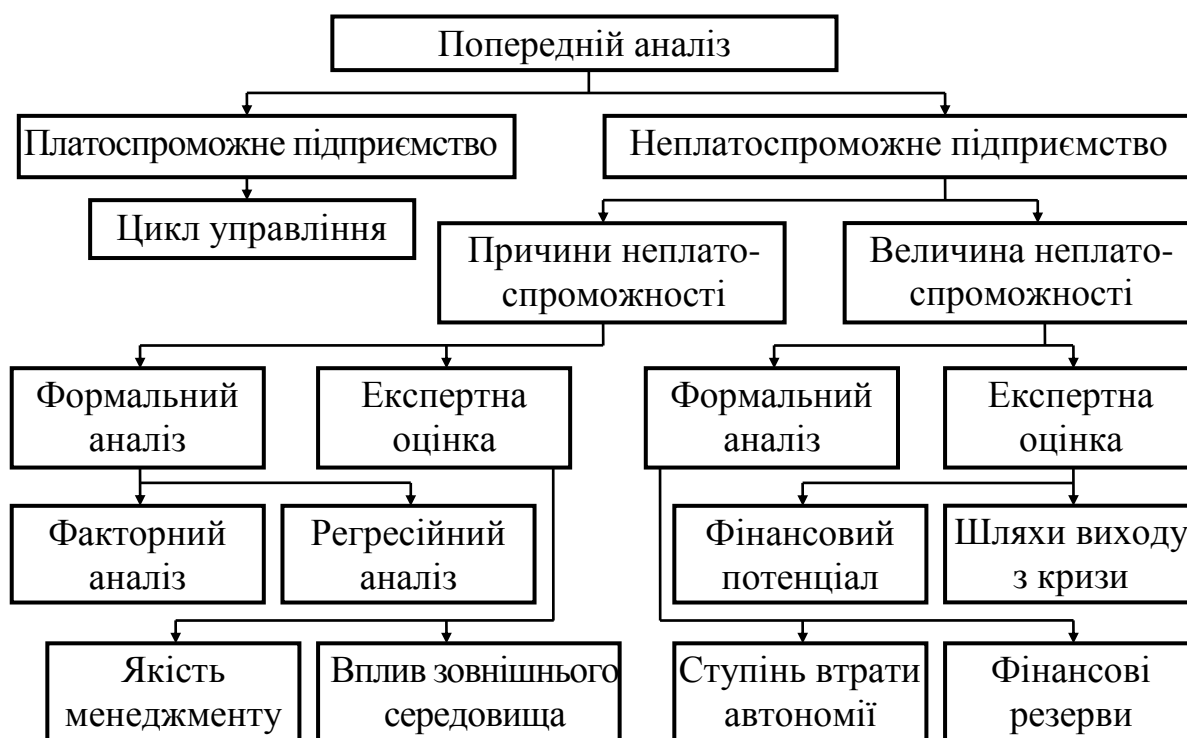

Рис. 4.8. Комплексний аналіз якості фінансового стану підприємства

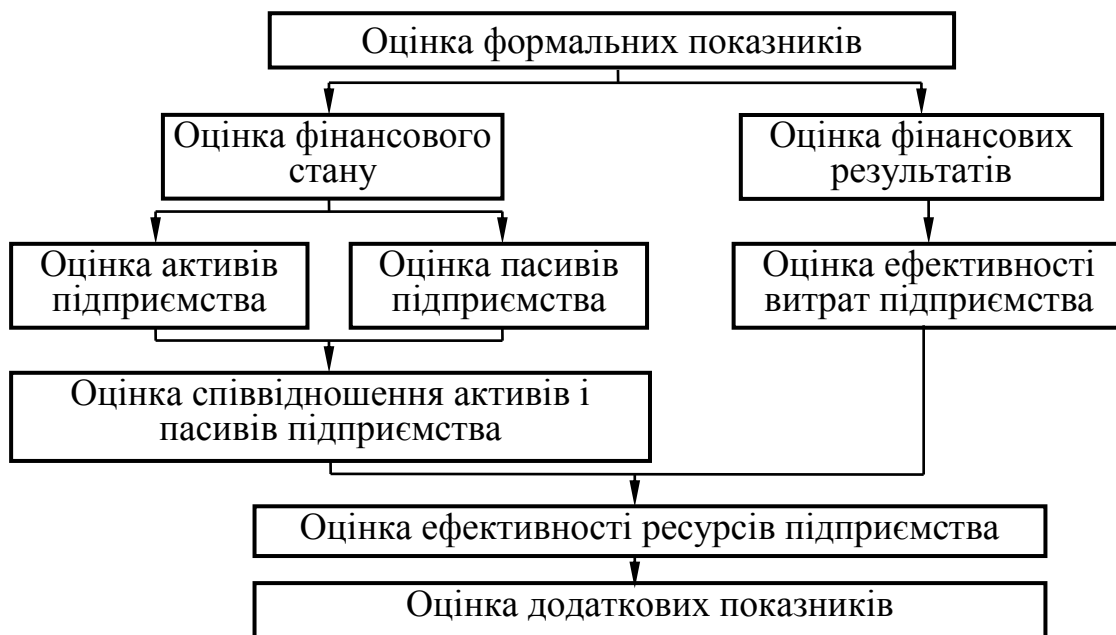

Рис. 4.9. Алгоритм розрахунку й оцінки формальних показників фінансового стану підприємства

Існує стандартний перелік показників, рекомендованих для включення в матричний аналіз для комплексної оцінки фінансового стану підприємств (див. рис. 4.10), але він може бути змінений з урахуванням зацікавленості аналітиків. Однак при відборі необхідно враховувати направленість бажаних змін відібраних показників – покращення фінансового стану підприємств повинно здійснюватись при збільшенні показників (або їх темпів зростання) або навпаки, при зниженні рівнів всіх показників (або їх темпів зростання).

Наступним методом узагальненої оцінки фінансового стану є *скоринговий аналіз* – так звана бальна оцінка показників. Алгоритм проведення такої оцінки наведений в табл. 4.4.

До першого класу відносять підприємства з великим запасом фінансової стійкості, який дозволяє бути впевненими у своєчасному поверненні залучених коштів. До другого – підприємства, які ще не розглядаються як ризиковані, але вже демонструють певний ризик щодо неповернення заборгованостей. До третього класу відносять проблемні підприємства. До четвертого класу відносять підприємства з високим ризиком банкрутства, кредитори яких ризикують втратити свої кошти і відсотки. До п'ятого класу належать підприємства надвисокого рівня ризику, практично фінансово неспроможні.

Групи показників фінансового стану	I група. Показники оцінки прибутковості господарчої діяльності
	1. Загальна рентабельність підприємства. 2. Чиста рентабельність підприємства. 3. Рентабельність власного капіталу. 4. Загальна рентабельність виробничих активів
	II група. Показники оцінки ефективності керівництва
	1. Чистий прибуток на 1 грн обсягу реалізації. 2. Прибуток від реалізації продукції на 1 грн обсягу реалізації. 3. Прибуток від фінансового господарчої діяльності на 1 грн обсягу реалізації
	III група. Показники оцінки ділової активності
	1. Віддача всіх активів. 2. Віддачі основних засобів. 3. Оборотність оборотних засобів. 4. Оборотність запасів. 5. Оборотність дебіторської заборгованості. 6. Оборотність найбільш ліквідних активів. 7. Віддача власного капіталу
	IV група. Показники оцінки ліквідності та фінансової стійкості
	1. Коефіцієнт покриття. 2. Коефіцієнт поточної ліквідності. 3. Індекс постійного активу. 4. Коефіцієнт автономії. 5. Забезпеченість запасів власними оборотними засобами

Рис. 4.10. Стандартна системи вихідних показників для рейтингової оцінки фінансового стану підприємства

Таблиця 4.4

Порядок групування підприємств на класи

Показник	Порядок визначення класів за рівнями критеріїв									
	I клас		II клас		III клас		IV клас		V клас	
	межі	бали	межі	бали	межі	бали	межі	бали	межі	бали
Рентабельність сукупного капіталу, %	30 і більше	50	20 – 29,9	35 – 49,9	10 – 19,9	20 – 34,9	1 – 9,9	5 – 19,9	менше 1	0
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,0 і більше	30	1,7 – 1,99	20 – 29,9	1,4 – 1,69	10 – 19,9	1,1 – 1,39	1 – 9,9	1 і менше	0
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,7 і більше	20	0,45 – 0,69	10 – 19,9	0,30 – 0,44	5 – 9,9	0,20 – 0,29	1 – 5	менше 0,2	0
Межі класів	100		65 – 99 балів		35 – 64 бали		7 – 34 бали		0 балів	

На відміну від матричного аналізу, скоринговий аналіз не потребує інформації за декілька періодів часу.

Взагалі аналіз фінансового стану підприємства проводиться з метою прогнозування такого стану на майбутнє, а також передбачення можливого банкрутства підприємства, у чому зацікавлені його чисельні партнери: інвестори, позичальники, постачальники та інші. Тому найпоширенішим методом інтегральної оцінки фінансового стану є використання *дискримінантного аналізу*, який зазвичай використовують для діагностики ймовірності банкрутства. Розглянемо найбільш розповсюджені моделі комплексної оцінки фінансового стану підприємства та його схильності до банкрутства, засновані на аналізі фінансових коефіцієнтів.

Найпростішою є *двофакторна модель Альтмана*. Вона передбачає обчислення спеціального коефіцієнта Z і має такий формалізований вигляд:

$$Z = -0,3877 - 1,0736K_{зл} + 0,579K_{пк}, \quad (4.19)$$

де $K_{зл}$ – коефіцієнт загальної ліквідності;

$K_{пк}$ – частка позикових коштів у загальній величині пасиву балансу.

За двофакторною моделлю ймовірність банкрутства будь-якого суб'єкта господарювання є дуже малою за будь-якого від'ємного значення коефіцієнта Z і великою за $Z > 1$.

Більш обґрунтованою і більш поширеною є *п'ятифакторна модель Альтмана*. Професор Нью-Йоркського університету Едвард Альтман розробив алгоритм розрахунку індексу кредитоспроможності, який одержав назву індексу (моделі) Альтмана. Цей індекс дає змогу з достатньою вірогідністю розподілити суб'єкти господарювання на такі, що працюють стабільно, і на потенційних банкрутів. Свою модель Альтман побудував на підставі дослідження фінансового стану та результатів господарської діяльності 66 компаній, розрахувавши 22 фінансові коефіцієнти і використавши для своєї моделі лише п'ять найбільш вагомих. Ці коефіцієнти характеризують з різних сторін (усебічно) прибутковість капіталу та його структуру.

Індекс Альтмана « Z » розраховується за формулою

$$Z = 3,3K_1 + 0,99K_2 + 0,6K_3 + 1,4K_4 + 1,2K_5, \quad (4.20)$$

де 3,3; 0,99; 0,6; 1,4 і 1,2 – коефіцієнти регресії, що характеризують міру впливу на індекс « Z »;

K_1 – коефіцієнт, що характеризує прибутковість основного та оборотного капіталу; визначається діленням суми прибутку на загальну вартість активів; з певною часткою умовності його можна назвати показником рентабельності виробництва;

K_2 – коефіцієнт, що відображує дохідність суб'єкта господарювання і розраховується як співвідношення чистого доходу від реалізації продукції і загальної вартості активів підприємства (організації);

K_3 – коефіцієнт, що визначає структуру капіталу фірми; обчислюється як відношення власного капіталу (за ринковою вартістю) до позикового капіталу (суми коротко- і довгострокових пасивів);

K_4 – коефіцієнт, що відображує рівень чистої прибутковості виробництва (діяльності); розраховується діленням обсягу реінвестованого прибутку (суми резерву, фондів соціального призначення та цільового фінансування, нерозподіленого прибутку) на загальну вартість активів фірми;

K_5 – коефіцієнт, що характеризує структуру капіталу й визначається як відношення власного оборотного капіталу до загальної вартості активів суб'єкта господарювання.

Для визначення ймовірності банкрутства того чи того суб'єкта господарювання розрахунковий індекс «Z» необхідно порівняти з критичним його значенням. Для точнішого визначення ступеня ймовірності банкрутства підприємства (організації) рекомендується користуватися таким алгоритмом:

Значення індексу «Z»	Ступінь ймовірності банкрутства
1,8 і нижче	Дуже висока
від 1,81 до 2,6	Висока
від 2,61 до 2,9	Достатньо ймовірна
від 2,91 до 3,0 і вище	Дуже низька

У вітчизняній практиці господарювання застосування моделі Е. Альтмана пов'язане з певними труднощами. По-перше, коефіцієнти регресії K_1 - K_5 розраховувалися автором за результатами діяльності компаній, що функціонували у зовсім іншому конкурентному ринковому середовищі. По-друге, у шкалі Альтмана не враховано галузевих особливостей господарювання. По-третє, вітчизняним спеціалістам бракує інформації для розрахунку коефіцієнта K_3 через недорозвинутість ринку цінних паперів. Тому запропоновані Е. Альтманом методичні принципи визначення ймовірності банкрутства можна використовувати у вітчизняній практиці господарювання за такої умови: коефіцієнти регресії та критичні значення індексу «Z» треба обов'язково розраховувати для конкретних галузей (сфер діяльності) з використанням оптимальних критеріїв, які відображували б специфічні умови господарювання вітчизняних підприємств (організацій).

Ще однією моделлю, яка використовується для прогнозування банкрутства підприємств та організацій, є *модель Лиса*:

$$Z_L = 0,063 K_1 + 0,092 K_2 + 0,057 K_3 + 0,001 K_4, \quad (4.21)$$

де K_1 – відношення оборотних активів до суми всіх активів;
 K_2 – відношення прибутку від реалізації до суми всіх активів;
 K_3 – відношення загального прибутку до суми всіх активів;
 K_4 – відношення власного капіталу до залученого капіталу.

Граничне значення $Z_L = 0,037$. Якщо $Z_L < 0,037$, підприємству загрожує банкрутство; якщо $Z_L > 0,037$, це свідчить про стабільний фінансовий стан.

Модель Таффлера, яка також прогнозує настання банкрутства підприємств, має вигляд

$$Z_T = 0,03 K_1 + 0,13 K_2 + 0,18 K_3 + 0,16 K_4, \quad (4.22)$$

де K_1 – відношення прибутку від реалізації до короткострокових зобов'язань;

K_2 – відношення оборотних активів до суми зобов'язань;

K_3 – відношення короткострокових зобов'язань до суми всіх активів;

K_4 – відношення доходу від реалізації до суми всіх активів.

Якщо $Z_T > 0,3$, то підприємство має добрі довгострокові перспективи; якщо $Z_T < 0,2$, є ймовірність банкрутства.

Наступною моделлю прогнозування банкрутства підприємства є російська **чотирифакторна R-модель ІДЕА**:

$$R = 8,38 K_1 + K_2 + 0,054 K_3 + 0,63 K_4, \quad (4.23)$$

де K_1 – відношення власного оборотного капіталу до суми всіх активів;

K_2 – відношення чистого прибутку до суми власного капіталу;

K_3 – відношення доходу від реалізації до суми всіх активів;

K_4 – відношення чистого прибутку до собівартості продукції.

Залежно від значення R прогнозується ймовірність банкрутства підприємства: до 0 – максимальна (90-100 %); від 0 до 0,18 – висока (60-80 %); від 0,18 до 0,32 – середня (35-50 %); від 0,32 до 0,42 – низька (15-20 %); більше 0,42 – мінімальна (до 10 %).

Важливо пам'ятати, що ніколи імовірність банкрутства не може бути оцінена як нульова. Особливо це стосується українських підприємств, на діяльність яких значною мірою впливають фактори неекономічного характеру. Для отримання реальних, об'єктивних даних необхідно, щоб якість фінансової звітності була високою. У цьому зацікавлене в першу чергу саме підприємство, бо з обчисленого результату можна судити про фінансовий стан фірми в цілому, а це дасть змогу розробити стратегію її функціонування.

Отже, незважаючи на ефективність і відносну простоту використання цих моделей для оцінки загрози банкрутства, у сучасних економічних умовах вони не дозволяють отримати достатньо об'єктивний результат. Це обумовлено розбіжностями у врахуванні окремих показників, впливом інфляції на їхнє формування, невідповідністю балансової та ринкової вартості окремих активів та іншими об'єктивними причинами, які визначають необхідність коригування коефіцієнтів значущості показників і врахування ряду інших показників оцінки кризового розвитку підприємства. Проте за умови адаптування вихідних даних до сучасної української фінансової звітності наведені моделі можуть бути вдало використані для інтегральної (комплексної) оцінки фінансового стану.

Питання для самоперевірки

1. Пояснити необхідність комплексної оцінки фінансового стану.
2. Назвати основні методи узагальнення результатів оцінки фінансового стану підприємства.
3. Пояснити порядок відбору показників для проведення матричного аналізу зміни фінансового стану підприємства.
4. Пояснити порядок проведення скорингового аналізу.
5. Пояснити порядок побудови дискримінантних моделей діагностики банкрутства.

Розділ 5 САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

5.1. Контрольні питання

Доповніть висловлювання вірними відповідями.

Розділ 1. СУТНІСТЬ, МЕТОДИ ТА СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

1.1. Фінансовий аналіз: сутність, види, задачі

1. Об'єктом фінансового аналізу виступає...
2. Менеджери підприємства є суб'єктами фінансового аналізу...
3. Статистичні органи є суб'єктами фінансового аналізу...
4. Банки, що обслуговують підприємство, є суб'єктами фінансового аналізу...
5. Діючі інвестори є суб'єктами фінансового аналізу...
6. До основних функцій фінансового аналізу належать...

1.2. Методи, прийоми і способи фінансового аналізу

1. До основних методів фінансового аналізу відносять...
2. Для виявлення тенденції зміни явища використовують...
3. Визначити структуру підсумкових показників і виявити вплив кожної частини на загальний результат можна за допомогою...
4. Для зіставлення фактичних даних з нормативним рівнем використовують...
5. Для зіставлення даних звітного періоду з попередніми рівнями використовують...
6. Для аналізу впливу окремих факторів на результативний показник використовують...
7. При класифікації економічних факторів виділяють фактори...
8. Кількісний бік явища, яке вивчається, характеризують за допомогою...

9. Якісний бік явища, яке вивчається, характеризують за допомогою...
10. Абсолютними величинами зазвичай виражаються фактори...
11. Рівень продуктивності праці одного працівника є фактором...
12. Питома вага активної частини основних фондів є фактором...
13. Детермінований факторний аналіз використовують у випадках, коли...
14. Стохастичний факторний аналіз використовують у випадках, коли...
15. До способів детермінованого факторного аналізу належать...
16. Від порядку підстановки не залежать результати факторного аналізу, який проведений методами...
17. Від порядку підстановки залежать результати факторного аналізу, який проведений методами...
18. Існують такі типи детермінованих моделей...
19. Модель $y = x_1 + x_2 + x_3$ є...
20. Модель $y = x_1 \times x_2 \times x_3$ є...
21. Модель $y = x_1 / x_2$ є...
22. Модель $y = x_1 + x_2 \times x_3$ є...
23. Адитивною є модель...
24. Кратною є модель...
25. Змішаною є модель...
26. Мультиплікативною є модель...
27. Не існує детермінованих моделей...
28. Для побудови нової факторної моделі можна використовувати...
29. Під терміном елімінування розуміють...
30. Нерозкладний залишок для моделі $y = x_1 \times x_2$ при $\Delta x_1 = +2$ і $\Delta x_2 = +6$ дорівнює...
31. Нерозкладний залишок для моделі $y = x_1 \times x_2$ при $\Delta x_1 = -2$ і $\Delta x_2 = +6$ дорівнює...
32. При застосуванні методу ланцюгових підстановок нерозкладний залишок додається до впливу фактора...

33. При застосуванні методу абсолютних різниць нерозкладний залишок додається до впливу фактора...

34. При застосуванні інтегрального методу нерозкладний залишок...

1.3. Матричний метод аналізу діяльності декількох систем

1. Для порівняльної оцінки діяльності різних систем використовується...

2. Для порівняльної оцінки діяльності однієї системи протягом декількох періодів використовується...

3. Проранжувати підприємства за сумою місць, якщо рейтинг першого підприємства склав 13, другого – 7, третього – 15, четвертого – 9:...

4. Проранжувати підприємства за відхиленням від нуля, якщо рейтинг першого підприємства склав 13, другого – 7, третього – 15, четвертого – 9:...

5. Проранжувати підприємства за відхиленням від еталона, якщо рейтинг першого підприємства склав 13, другого – 7, третього – 15, четвертого – 9:...

1.4. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу

1. Інформаційною базою зовнішнього фінансового аналізу виступають...

2. До фінансової звітності підприємства належать...

3. Характеристику фінансового стану підприємства на дату надають...

4. Діяльність підприємства протягом періоду не характеризує...

5. До елементів балансу належать...

6. До елементів звіту про фінансові результати належать...

7. До іншої діяльності підприємства за П(С)БО 3 включають...

8. Фінансовий результат від основної діяльності підприємства характеризує прибуток...

9. Фінансовий результат загальної діяльності підприємства характеризує прибуток...
10. Додатний фінансовий результат діяльності підприємства має назву...
11. Від'ємний фінансовий результат діяльності підприємства має назву...
12. Фінансовий результат діяльності підприємства розраховується співставленням...
13. У Звіті про рух грошових коштів окремо виділяють діяльність...
14. Інформацію про склад операційних витрат підприємства розкривають за допомогою...
15. До складу операційних витрат підприємства за статтями за П(С)БО 3 відносять...
16. До складу операційних витрат підприємства за елементами за П(С)БО 3 відносять...
17. Інформацію про прибутковість акцій підприємства розкривають за допомогою...
18. Інформацію про надходження та вибуття грошових коштів підприємства розкривають за допомогою...
19. Інформацію про причини змін у складі власного капіталу розкривають за допомогою...
20. Додаткову інформацію про фінансовий стан підприємства надають...

Розділ 2. ПОРЯДОК АНАЛІЗУ МАЙНА ТА КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1. Активи підприємства можна розділити на групи за ознаками...
2. Готові засоби платежу являють собою...
3. Швидше за інші можуть перетворитися у грошову форму під час нормального виробничого процесу...
4. До необоротних активів належать...
5. До оборотних активів належать...
6. Дебіторська заборгованість виникає у разі...
7. До імобілізації коштів підприємства призводить наявність...

8. У пасиві балансу виділяють розділи...
9. Джерела коштів підприємства можна розділити на...
10. До коштів, прирівняних до власних, відносять...
11. До поточних зобов'язань підприємства належать...
12. Кредиторська заборгованість виникає в разі...
13. Кредиторська заборгованість належить до коштів...
14. Який вид заборгованості підприємства не є платним?
15. Який вид заборгованості підприємства є платним?
16. Довгострокові кредити підприємству надають...
17. Лендери надають підприємству кошти...
18. Кредитори надають підприємству кошти...
19. Кредиторська заборгованість створюється у підприємства, коли...
20. Для визначення ефективності використання активів підприємства їх динаміку необхідно порівняти з динамікою...
21. Момент часу характеризують коефіцієнти...
22. Одиниці дорівнює сума коефіцієнтів...
23. Про стан необоротних активів свідчать коефіцієнти...
24. Задля розрахунку коефіцієнта зносу основних засобів суму зносу порівнюють з їхньою вартістю...
25. Задля розрахунку коефіцієнта придатності основних засобів знаходять частку в первинній вартості...
26. Про рух необоротних активів свідчать коефіцієнти...
27. Висновок про розширення матеріальної бази виробництва роблять, якщо коефіцієнт приросту основних засобів...
28. Висновок про скорочення матеріальної бази виробництва роблять, якщо коефіцієнт приросту основних засобів...
29. Про якість використання необоротних активів свідчать коефіцієнти...
30. Для розрахунку показника фондівдачі в чисельнику використовують...
31. Натуральні одиниці виміру мають показники...
32. Про покращення якості використання активів свідчить...
33. Про погіршення якості використання активів свідчить...

34. Про покращення якості використання активів за рахунок зростання цін свідчить...
35. Про абсолютне залучення оборотних активів свідчить...
36. Про відносне вивільнення оборотних активів свідчить...
37. Частина активів підприємства, за які ще не проведений остаточний розрахунок це...
38. Дебіторську заборгованість поділяють за такими ознаками...
39. Дебіторська заборгованість поділена за «віком»...
40. До підсумку балансу включають дебіторську заборгованість за оцінкою...
41. Для оцінки коштів у розрахунках аналіз дебіторської заборгованості повинен супроводжуватись аналізом...
42. Кредиторську заборгованість поділяють на групи...
43. Для співставлення дебіторської та кредиторської заборгованостей використовують...
44. Про відволікання коштів підприємства з обороту свідчить наявність...
45. Про залучення коштів в оборот підприємства свідчить...
46. Наявність пасивного сальдо розрахункового балансу є позитивним явищем з точки зору...
47. Наявність пасивного сальдо розрахункового балансу є негативним явищем з точки зору...

Розділ 3. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Поняття і складові фінансового стану підприємства

1. Яке комплексне поняття є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства і характеризується розміщенням і використанням ресурсів і джерел їх формування?
2. Який з підходів до визначення поняття «фінансовий стан» – класичний і сучасний – є більш широким?
3. Яке з понять – «фінансовий стан» за сучасним підходом чи «економічний потенціал» – є більш широким?
4. Що характеризує майновий потенціал?

5. З позиції короткострокової перспективи фінансовий потенціал характеризує...

6. З якої позиції фінансова стійкість характеризує фінансовий потенціал?

3.2. Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства

1. Співвідношення поточних активів і поточних зобов'язань характеризує ступінь...

2. Співвідношення грошових коштів і поточних зобов'язань характеризує ступінь...

3. Співвідношення поточних активів і загальної суми зобов'язань характеризує ступінь...

4. Співвідношення грошових коштів і поточних зобов'язань характеризується за допомогою коефіцієнта...

5. Співвідношення оборотних коштів і поточних зобов'язань характеризується за допомогою коефіцієнта...

6. При визначенні ступеня ліквідності балансу не потрібно...

7. При визначенні ступеня ліквідності балансу через А1 (А2, А3, А4) позначають...

8. При визначенні ступеня ліквідності балансу через П1 (П2, П3, П4) позначають...

9. Про наявність перспективної ліквідності в термін 6-12 місяців свідчить виконання нерівності...

10. Баланс підприємства вважається ліквідним у термін 3-6 місяців, якщо...

11. Баланс підприємства вважається ліквідним у термін до 3 місяців, якщо...

12. Про наявність фінансової стійкості підприємства свідчить нерівність...

13. Нормативним рівнем коефіцієнта абсолютної ліквідності вважається...

14. Виконання співвідношення $A4 \leq P4$ вказує на наявність...

15. Якщо вартість довгострокових зобов'язань дорівнює 150 тис. грн, поточних зобов'язань – 350 тис. грн, запасів –

350 тис. грн, дебіторської заборгованості – 250 тис. грн, а грошових коштів – 50 тис. грн, то коефіцієнт абсолютної ліквідності (швидкої ліквідності, поточної ліквідності, загальної платоспроможності) дорівнює...

16. Якщо темп зростання грошових коштів дорівнює 104,6 %, а поточних зобов'язань підприємства – 107,1 %, то коефіцієнт абсолютної ліквідності...

17. Якщо темп зростання оборотних активів дорівнює 108,6 %, а поточних зобов'язань підприємства – 105,1 %, то коефіцієнт поточної ліквідності...

18. Якщо темп зростання швидколіквідних активів дорівнює 108,3 %, а поточних зобов'язань підприємства – 104,1 %, то рівень платоспроможності підприємства...

19. Якщо темп зростання грошових коштів 105,9 %, а поточних зобов'язань підприємства – 108,2 %, то рівень платоспроможності...

3.3. Фінансова стійкість підприємства: сутність і порядок визначення

1. Як при оцінці фінансової стійкості підприємства завжди співвідносяться власні обігові кошти (ВОК) і робочий капітал (РК)?

2. При розрахунку власних обігових коштів порівнюють...

3. При розрахунку робочого капіталу порівнюють...

4. При оцінці фінансової стійкості підприємства до складу власних коштів включають...

5. Для визначення типу фінансової стійкості підприємства визначають забезпеченість джерелами фінансування...

6. До довгострокових джерел фінансування запасів включають...

7. До загальної суми джерел фінансування запасів включають...

8. Якщо для покриття запасів вистачає власних оборотних коштів, то фінансовий стан підприємства характеризується як...

9. Якщо для покриття запасів не вистачає загальної суми джерел фінансування, то фінансовий стан підприємства характеризується як...

10. Для виходу з нестійкого становища підприємству не рекомендують...

11. Для виходу з кризового фінансового становища підприємству рекомендують...

12. Співвідношення власних коштів і загальної суми джерел коштів характеризується коефіцієнтом...

13. Нормативним рівнем коефіцієнта автономії є...

14. Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів повинен бути...

15. Якщо вартість власних коштів дорівнює 700 тис. грн, довгострокових зобов'язань – 200 тис. грн, а необоротних активів – 300 тис. грн, то розмір власних оборотних коштів дорівнює...

16. Якщо вартість власних коштів дорівнює 700 тис. грн, довгострокових зобов'язань – 200 тис. грн, а необоротних активів – 300 тис. грн, то розмір робочого капіталу дорівнює...

17. Якщо вартість довгострокових зобов'язань дорівнює 700 тис. грн, поточних зобов'язань – 200 тис. грн, а оборотних активів – 300 тис. грн, то робочий капітал дорівнює...

18. Якщо власні оборотні кошти дорівнюють 400 тис. грн, довгострокові зобов'язання – 200 тис. грн, короткострокові кредити банків – 40 тис. грн, а запаси – 750 тис. грн, то фінансова стійкість є...

19. Якщо власні оборотні кошти дорівнюють 400 тис. грн, довгострокові зобов'язання – 200 тис. грн, короткострокові кредити банків – 100 тис. грн, то фінансова стійкість є абсолютною при рівні запасів...

20. Якщо вартість власних коштів дорівнює 800 тис. грн, довгострокових зобов'язань – 300 тис. грн, поточних зобов'язань – 100 тис. грн, а оборотних активів – 700 тис. грн, то коефіцієнт автономії (коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами) дорівнює...

21. Якщо темп зростання власних коштів дорівнює 103,2 %, а загальної вартості коштів підприємства – 105,6 %, то коефіцієнт автономії...

22. Якщо темп зростання власних коштів дорівнює 107,3 %, а загальної вартості коштів підприємства – 104,7 %, то незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування...

Розділ 4. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Аналіз ділової активності підприємства

1. Фондовіддача основних засобів характеризує...
2. При оцінці ділової активності підприємства до складу власних коштів включають...
3. Для характеристики оборотності активів підприємства використовують показники...
4. Відношенням доходу до середньої вартості активів визначають рівень...
5. Відношенням середньої вартості активів до доходу визначають рівень...
6. Відношенням тривалості звітного періоду до коефіцієнта оборотності активів визначають рівень...
7. Добутком тривалості звітного періоду і коефіцієнта закріплення активів визначають рівень...
8. Як для негативної оцінки ділової активності підприємства повинні співвідноситися термін обороту запасів і дебіторської заборгованості?
9. Як для позитивної оцінки ділової активності підприємства повинні співвідноситися термін обороту дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості?
10. До складу операційного циклу входить час обороту...
11. Про покращення ділової активності підприємства свідчить...
12. Про погіршення ділової активності підприємства свідчить...
13. Для покращення ділової активності підприємства операційний цикл повинен...
14. Для розрахунків фінансового циклу використовують час обороту...
15. Для покращення ділової активності підприємства фінансовий цикл повинен...
16. Якщо темп зростання доходу дорівнює 93,7 %, дебіторської заборгованості – 96,6 %, а запасів – 91,5 % визначити динаміку:

- якості використання запасів;
- якості використання дебіторської заборгованості;
- терміну одного обороту запасів;
- терміну одного обороту дебіторської заборгованості;
- коефіцієнта оборотності запасів;
- коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості.

17. Якщо темп зростання доходу дорівнює 101,8 %, дебіторської заборгованості – 97,2 %, а запасів – 108,3 % визначити динаміку:

- якості використання запасів;
- якості використання дебіторської заборгованості;
- терміну одного обороту запасів;
- терміну одного обороту дебіторської заборгованості;
- коефіцієнта оборотності запасів;
- коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості.

18. Якщо дохід звітного періоду складав 300 тис. грн, прибуток – 100 тис. грн, середньорічна вартість дебіторської заборгованості – 120 тис. грн, а запасів – 150 тис. грн, визначити:

- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності запасів;
- термін одного обороту дебіторської заборгованості;
- термін одного обороту запасів;
- виробничий цикл;
- операційний цикл.

19. Якщо дохід звітного періоду складав 300 тис. грн, середньорічна вартість дебіторської заборгованості – 120 тис. грн, кредиторської заборгованості – 90 тис. грн, а запасів – 150 тис. грн, визначити:

- фінансовий цикл;
- операційний цикл.

20. Якщо термін обороту запасів складає 45 днів, дебіторської заборгованості – 15 днів, кредиторської заборгованості – 20 днів, власного капіталу – 90 днів, визначити:

- виробничий цикл;
- операційний цикл;
- фінансовий цикл.

4.2. Сутність прибутку підприємства, аналіз його формування і структури. Комплексний аналіз рентабельності підприємства

1. Факторний аналіз прибутку від усіх видів діяльності проводять з використанням...

2. Якщо валовий прибуток звітного періоду складав 24 млн грн, а операційний – 28 млн грн, від звичайної діяльності – 23 млн грн, то інша операційна діяльність принесла...

3. Якщо валовий прибуток звітного періоду складав 24 млн грн, операційний – 28 млн грн, від звичайної діяльності – 23 млн грн, то інша діяльність принесла...

4. Якщо валовий прибуток звітного періоду складав 24 млн грн, операційний – 28 млн грн, від звичайної діяльності – 23 млн грн, то основна діяльність принесла...

5. Якщо чистий дохід від реалізації збільшився на 2,0 млн грн, а собівартість – на 1,6 млн грн, то фінансовий результат...

6. Якщо чистий дохід від реалізації збільшився на 2,0 млн грн, а собівартість зменшилась на 1,6 млн грн, то фінансовий результат...

7. Якщо чистий дохід від реалізації зменшився на 2,0 млн грн, а собівартість – на 1,6 млн грн, то фінансовий результат...

8. Якщо чистий дохід від реалізації зменшився на 2,0 млн грн, а собівартість збільшилась на 1,6 млн грн, то фінансовий результат...

9. Для визначення рентабельності продажів чистий прибуток порівнюють з...

10. Для визначення рентабельності активів чистий прибуток порівнюють з...

11. Для визначення рентабельності власного капіталу чистий прибуток порівнюють з...

12. Якщо якість використання активів покращиться, то рентабельність активів...

13. Якщо якість використання активів покращиться, то рентабельність продажів...

14. Якщо темп зростання доходу дорівнює 94,2 %, прибутку – 91,7 %, а активів – 95,7%, то рентабельність активів...

15. Якщо темп зростання доходу дорівнює 102,5 %, прибутку – 111,1 %, а активів – 108,3 % то рентабельність активів...

16. Якщо темп зростання доходу дорівнює 93,8 %, прибутку – 91,1 %, а активів – 97,6 %, то рентабельність продажів...

17. Якщо темп доходу дорівнює 101,2 %, прибутку – 117,4 %, а активів – 109,3 % то рентабельність продажів...

18. Якщо рентабельність продажів збільшилась на 3,7 %, а оборотність активів – на 5,1 %, то рентабельність активів...

19. Для збільшення рентабельності активів на 6,8 % при зростанні коефіцієнта оборотності активів на 1,7 % рентабельність продажів повинна...

20. Для збільшення рентабельності активів на 2,7 % при зменшенні коефіцієнта оборотності активів на 3,2 % рентабельність продажів повинна...

21. Для збільшення рентабельності активів на 5,3 % при незмінному коефіцієнті оборотності рентабельність продажів повинна...

4.3. Аналіз грошових потоків

1. До грошових коштів підприємства відносять...

2. Еквівалентами грошових коштів підприємства виступають...

3. Грошовий потік – це...

4. Приплив грошових коштів виникає в разі...

5. Відтік грошових коштів виникає в разі...

6. Позитивний грошовий потік – це...

7. Негативний грошовий потік – це...

8. Якщо від операційної діяльності існує приплив грошових коштів на 150 тис. грн, від фінансової – на 30 тис. грн, від інвестиційної – відтік на 80 тис. грн, то загальна сума грошових коштів...

9. Якщо від операційної діяльності існує приплив грошових коштів на 150 тис. грн, від фінансової – відтік на 30 тис. грн, від інвестиційної – на 80 тис. грн, то якість управління підприємством є...

10. Якщо від операційної діяльності існує відтік грошових коштів на 150 тис. грн, від фінансової – приплив на 30 тис. грн, від інвестиційної приплив – на 80 тис. грн, то якість управління підприємством є...

11. Якщо від операційної діяльності існує приплив грошових коштів на 150 тис. грн, від фінансової – на 30 тис. грн, від інвестиційної – відтік на 80 тис. грн, то якість управління підприємством є...

12. Якщо від операційної діяльності існує приплив грошових коштів на 150 тис. грн, від фінансової – відтік на 30 тис. грн, від інвестиційної – відтік на 80 тис. грн, то якість управління підприємством є...

13. Якщо від операційної діяльності існує відтік грошових коштів на 150 тис. грн, від фінансової – приплив на 30 тис. грн, від інвестиційної приплив – на 80 тис. грн, то якість управління підприємством є...

5.2. Приклади контрольних задач

Задача 1. У табл. 5.1, 5.2 наведена скорочена фінансова звітність умовного підприємства за 2013-2014 рр.

Таблиця 5.1

Скорочений баланс підприємства за 2014-2015 рр., тис. грн

Стаття	01.01.14	01.01.15	01.01.16
Необоротні активи	5 130	4 986	4 598
Оборотні активи	5 298	5 197	5 086
Запаси	3 210	3 164	3 240
Дебіторська заборгованість	1 320	1 240	1 005
Грошові кошти	768	793	841
Власний капітал	5 940	5 860	5 640
Кошти, прирівняні до власних	410	385	430
Довгострокові зобов'язання	1 420	1 346	1 234
Поточні зобов'язання	2 658	2 592	2 380
Короткострокові кредити банків	1 570	1 510	1 450
Кредиторська заборгованість	1 088	1 082	930
Баланс	10 428	10 183	9 684

Таблиця 5.2

Скорочений звіт про фінансові результати підприємства
за 2014-2015 рр., тис. грн

Стаття	2014	2015
Чистий дохід	11 620	12 351
Собівартість продукції	9 342	10 190

За даними скороченої фінансової звітності (табл. 5.1 і 5.2) зробити висновки щодо змін фінансового стану підприємства. Визначити:

1) зміни майнового стану підприємства у 2014-2015 рр. Розрахунки структури активу та капіталу провести в табличному вигляді;

2) зміни фінансової стійкості підприємства у 2014-2015 рр. без використання відносних показників;

3) зміни фінансової стійкості підприємства у 2014-2015 рр. з використанням відносних показників;

4) зміни ліквідності балансу підприємства у 2014-2015 рр.;

5) зміни ступеня ліквідності підприємства у 2014-2015 рр. з використанням відносних показників;

6) відносні показники ділової активності підприємства та зробити висновки щодо її зміни у 2014-2015 рр.;

7) операційний і фінансовий цикли за 2014-2015 рр. та зробити висновки щодо зміни рівня ділової активності підприємства;

8) операційний і фінансовий цикли за 2015 р. і зробити висновки щодо рівня ділової активності підприємства;

9) рівень рентабельності активів підприємства та визначити його зміни у 2014-2015 рр. за допомогою двофакторної мультиплікативної моделі:

$$\text{Рентабельність активів} = \text{Рентабельність продажів} \times \text{Коефіцієнт оборотності активів};$$

10) рівень рентабельності власного капіталу підприємства та визначити його зміни у 2014-2015 рр. за допомогою двофакторної мультиплікативної моделі;

$$\text{Рентабельність власного капіталу} = \text{Рентабельність продажів} \times \text{Коефіцієнт оборотності власного капіталу}.$$

Задача 2. За даними табл. 5.3 перевірити виконання золотого правила економіки підприємства та зробити висновки щодо зміни ефективності використання активів

Таблиця 5.3

Фінансові показники діяльності підприємства, тис. грн

Показник	2014	2015
Активи	9 684	10 183
Чистий дохід	7 600	8 200
Прибуток валовий	2 200	2 500

Задача 3. За даними табл. 5.4 зробити висновки щодо якості управління підприємства за напрямками руху грошових коштів за окремими видами діяльності.

Таблиця 5.4

Грошові потоки підприємства за рік, грн

Вид діяльності	Надходження	Видатки
Операційна	42 815	29 987
Інвестиційна	1 215	10 846
Фінансова	10 874	9 546

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Базилінська, О. Л. Фінансовий аналіз: теорія та практика [Текст] : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Базилінська. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.
2. Білик, М. Д. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посібник / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К. : КНЕУ, 2005. – 592 с.
3. Бланк, И. А. Управление финансовыми ресурсами [Текст] : монографія / И. А. Бланк. – М. : Омега-Л, 2010. – 768 с. – Вып. 19. – Сер. Библиотека финансового менеджера.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року, № 435-IV [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44.
5. Дєєва, Н. М. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посібник / Н. М. Дєєва, О. І. Дедіков. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 328 с.
6. Іваненко, В. О. Аналіз господарської діяльності (практикум) [Текст] : навч. посібник / В. О. Іваненко, Л. С. Новіченко. – К., 2016. – 164 с.
7. Іванчук, О. В. Фінансовий аналіз [Текст] : навч.-метод. посібник / О. В. Іванчук, Л. Я. Тринька. – К. : Алерта, 2014. – 768 с.
8. Івахненко, В. М. Економічний аналіз [Текст] : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В. М. Івахненко, М. І. Горбатюк, В. С. Львовчкін. – К. : КНЕУ, 2006. – 176 с.
9. Ізмайлова, К. В. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посібник / К. В. Ізмайлова. – 2-ге вид., стереотип. – К. : МАУП, 2001. – 152 с.
10. Ковалев, В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры [Текст] / В. В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
11. Костенко, Т. Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства [Текст]: навч. посібник / Т. Д. Костенко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.
12. Костирко, Р. О. Фінансовий аналіз [Текст]: навч. посібник / Р. О. Костирко. – Харків: Фактор, 2007. – 784 с.

13. Крамаренко, Г. О. Фінансовий аналіз [Текст] : підручник / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – К. : Центр учбової літератури, 2008 – 392 с.

14. Крейнина, М. Н. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле [Текст] / М. Н. Крейнина. – М. : Инфра-М, 2009. – 256 с.

15. Ларина, М. Н. Экономическая эффективность деятельности структурных подразделений [Текст] / М. Н. Ларина, Г. И. Акользина, В. С. Голавский // Экономика железных дорог. – 2009. - № 9. – С. 37-45.

16. Лахтіонова, Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / Л. А. Лахтіонова. – К. : КНЕУ, 2001. – 387 с.

17. Лисенко, В. Фінзвітність: заповнюємо по-новому [Текст] / В. Лисенко. – Харків : Фактор, 2013. – 80 с.

18. Литвин, Б. М. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посібник / Б. М. Литвин, М. В. Стельмах. – К. : Хай-Тек Прес, 2008. – 336 с.

19. Лучко, М. Р. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посібник / М. Р. Лучко, С. М. Жукевич, А. І. Фаріон. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 304 с.

20. Любушин, Н. П. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности [Текст]: учеб. пособие / Н. П. Любушин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 553 с.

21. Методичні рекомендації з перевірки порівнянності показників фінансової звітності [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства фінансів України від 11 квітня 2013 р. № 476. – Режим доступу: http://195.78.68.18/minfin/control/uk/publish/article/main?art_id=382851&cat_id=293536&search_param=%B9+476&searchDocarch=1&searchPublishing=1.

22. Методичні рекомендації по заповненню форм фінансової звітності [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF13020.html.

23. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 р. № 635. – Режим доступу: http://195.78.68.18/minfin/control/uk/publish/article?art_id.

24. Мец, В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства [Текст] : навч. посібник / В. О. Мец. – К. : Вища школа, 2003. – 278 с.

25. Мних Є. В. Фінансовий аналіз [Текст] : підручник / Є. В. Мних, Н. С. Барабаш. – К. : КНТЕУ, 2014. – 536 с.

26. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства фінансів України від 7.02.2013 р. № 73. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

27. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність» [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 628. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/RE23755>.

28. Павловська, О. В. Фінансовий аналіз [Текст] : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К. : КНЕУ, 2002. – 388 с.

29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 р. № 290. – Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92&ArtID=133>.

30. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318. – Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92&ArtID=117>.

31. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації [Текст] : затв. наказом Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26 січня 2001 року № 49/121 // Офіційний вісник України від 12.04.2006 р. – 2006. – № 13.

32. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Текст]: закон України № 1829-III від 22.06.2000 р. // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 46. – Ст. 391.

33. Про залізничний транспорт [Електронний ресурс]: закон України від 04.09.1996 р. № 273/96-ВР. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

34. Савицкая, Г.В. Методика комплексного анализа хозяйственной деятельности [Текст]: краткий курс / Г. В. Савицкая. – 3-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 320 с.

35. Савицкая, Г. В. Экономический анализ [Текст]: учебник / Г. В. Савицкая. – 11-е изд., испр. и доп. – М.: Новое знание, 2005. – 651 с.

36. Смірнова, О. М. Теоретичні та методичні основи складання фінансової звітності в Україні [Текст]: науково-аналітична доповідь / О. М. Смірнова, М. В. Стадник. – Ірпінь: НДІ фінансового права, 2014. – 60 с.

37. Сокольська, Р. Б. Фінансовий аналіз [Текст]: навч. посібник / Р. Б. Сокольська, В. Д. Зелікман, Т. В. Акімова. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2015. – 92 с.

38. Ткаченко, Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність [Текст]: підручник / Н. М. Ткаченко. – 7-ме вид. допов. і перероб. – К.: Алерта, 2016. – 928 с.

39. Хелферт, Э. Техника финансового анализа [Текст] / пер. с англ. под ред. Л. П. Белых. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 663 с.

40. Цал-Цалко, Ю. С. Фінансовий аналіз [Текст]: підручник / Ю. С. Цал-Цалко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.

41. Шеремет, А. Д. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций [Текст] / А. Д. Шеремет, Е. В. Негашев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: НИЦ Инфра-М, 2013. – 208 с.

42. Школьник, І. О. Фінансовий аналіз [Текст]: навч. посібник / І. О. Школьник, І. М. Боярко, О. В. Дейнека [та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 368 с.

Періодичні видання: «Бухгалтерський облік і аудит», «Баланс», «Баланс-Агро», «Вісник бухгалтера і аудитора України», «Все про бухгалтерський облік», «Головбух», «Облік і фінанси», «Фінанси України» тощо.

ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Абсолютне вивільнення оборотних коштів – пряме скорочення потреби в оборотних коштах проти попереднього періоду за одночасного збільшення обсягу виробництва (реалізації).

Активи – ресурси, що контролюються підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Аналіз (від грец. *analyzis* – розділення, розчленування) – спосіб пізнання предметів і явищ навколишнього середовища, який ґрунтується на розчленуванні цілого на складові частини і вивченні їх у всьому різноманітті зв'язків і залежностей. Залежно від мети, методів і прийомів проведення, галузі застосування, використаного інструментарію його розглядають з декількох боків: розчленування об'єкта (подумки або насправді) на складові елементи; всебічне розбирання, розглядання, наприклад творів мистецтва, процесів, рішень; уточнення логічної форми (структури) міркування у формальній логіці; як синонім наукового дослідження взагалі або метод вивчення об'єкта шляхом розгляду його окремих сторін, властивостей, складових; визначення складу речовини.

Аналіз багатовимірний – вид аналізу, сутність якого полягає в комплексній оцінці економічних явищ і процесів з використанням системи показників.

Аналіз вертикальний (структурний) – вид одновимірного аналізу, що має на меті дослідження складу і структури досліджуваного економічного явища за допомогою розкладання на окремі складові елементи, визначення їхньої частки та співвідношень, а також вивчення впливу факторів на загальний результативний показник за рахунок його порівняння до і після зміни конкретного фактора.

Аналіз внутрішній – здійснюється за ініціативою і на матеріалах самого підприємства з метою використання його результатів у плануванні, складанні виробничої програми, розробленні стратегії господарської діяльності та в управлінні.

Аналіз внутрішньогосподарський – здійснюється на рівні підприємства і його структурних одиниць – виробничих підрозділів, а саме відділень, цехів, бригад.

Аналіз горизонтальний – вид одновимірного аналізу, який використовується для визначення абсолютних і відносних відхилень фактичного рівня досліджуваної ознаки, показників від базового.

Аналіз господарської діяльності – економічний аналіз результатів діяльності підприємства, при якому комплексно оцінюється її відповідність поставленим меті і завданням.

Аналіз дисперсійний – статистичний метод, призначений для встановлення структури зв'язку між результативною та факторними ознаками. Він дає змогу визначити вплив одного або кількох факторів на результативний показник. Дисперсійний аналіз може застосовуватися при обмеженій кількості одиниць спостереження. Він ефективний в умовах, коли результативна ознака суттєво змінюється під одночасною дією кількох факторів з неоднаковою силою впливу. Дисперсійний метод аналізу відіграє велику роль в економічних дослідженнях. Завдяки цьому методу вирішуються такі завдання: кількісне вимірювання сили впливу факторних ознак і їхньої сполучень на результативну величину; оцінка вірогідності впливу та його довірчих меж; аналіз окремих середніх і статистична оцінка їх різниці.

Аналіз комплексний (загальний) – аналіз, мета якого полягає у всебічному, комплексному вивченні господарської діяльності підприємства як єдиного комплексу.

Аналіз кореляційний (кореляційний метод) – метод дослідження взаємозалежності ознак у генеральній сукупності, які є випадковими величинами з нормальним характером розподілу. Основними вимогами до застосування кореляційного аналізу є достатня кількість спостережень, сукупність факторних і результативних показників, а також їх кількісний вимір і відображення в інформаційних джерелах. Застосування кореляційного аналізу тісно пов'язане з регресійним аналізом, тому його часто називають кореляційно-регресійним. Головними завданнями кореляційного аналізу є визначення форми зв'язку; вимірювання щільності (сили) зв'язку; виявлення впливу факторів на результативну ознаку.

Аналіз оперативний – аналіз поточної діяльності підприємства, у межах якого відбувається контроль за цією діяльністю. Здійснюється повсякденно і не потребує застосування складних методів дослідження. Основною вимогою до нього є оперативність.

Аналіз перспективний – виходить із потреби планування чи прогнозування господарських операцій у майбутньому. Проводиться ще до здійснення вказаних операцій.

Аналіз порівняльний – полягає в зіставленні узагальнених і часткових економічних і техніко-виробничих показників видів економічної діяльності, підприємств, організацій і їхніх внутрішніх підрозділів з метою виявлення найкращих результатів і поширення передового досвіду. При порівняльному аналізі зіставляються фактичні показники з плановими, з показниками відповідних періодів минулих років, інших підприємств, з нормативними даними. У результаті виявляються відхилення цих показників і встановлюються їхні причини.

Аналіз порівняльний горизонтальний – вид одновимірного аналізу, мета якого полягає у визначенні абсолютних (абсолютний приріст) і відносних відхилень (темп зростання, темп приросту) фактичних показників від базових (планові, за минулі роки, середні по галузі, досягнення передових підприємств тощо).

Аналіз ретроспективний – пов'язаний з вивченням господарських процесів, діяльності, що вже відбулися, тобто він спрямований у минуле і вивчає факти і результати за операціями, процесами, які вже здійснилися.

Аналіз тематичний – охоплює тільки окремі напрями діяльності підприємства або вирішення спеціальних завдань, здебільшого ті, які найбільш проблемні і важливі в конкретний період часу.

Аналіз трендовий – вид одновимірного аналізу, що використовується при дослідженні рядів динаміки і допомагає визначити тенденцію зміни показників за декілька років (середній темп зростання, темп приросту та ін.).

Аналіз факторний – розділ математичної статистики, який використовується в багатовимірному аналізі для виявлення впливу різноманітних факторів на зміну показника, який

вивчається. При цьому кількісно оцінюється сила та достовірність цього впливу.

Базова рентабельність – показник рентабельності реалізованої продукції, визначений за попередній (минулий) період.

Баланс (звіт про фінансовий стан) – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображує на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Банкрутство – пов'язана з браком активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк пред'явлені до нього кредиторами вимоги й виконати зобов'язання перед бюджетом.

Бухгалтерська звітність – звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів.

Валовий прибуток – прибуток (збиток) підприємства, що визначається вирахуванням з доходу (виручки) від реалізації продукції податку на додану вартість, акцизного збору, інших вирахувань, собівартості реалізованої продукції.

Вартість капіталу – дохід, який підприємство має заплатити інвесторам, щоб спонукати їх купувати акції та облігації компанії.

Вексель – письмове безумовне зобов'язання, боргова розписка стандартної форми, що дає право її власнику вимагати сплати визначеної у векселі суми від особи, яка видала вексель, у відповідний строк і у відповідному місці.

Виручка від реалізованої продукції (дохід) – грошові кошти, які надійшли підприємству за продану продукцію

Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

Відносне вивільнення оборотних коштів має місце, коли темпи зростання обсягу виробництва випереджають темпи зростання оборотних коштів.

Вільний грошовий потік – різниця між внутрішнім (операційним) грошовим потоком і всіма видатками підприємства.

Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Власні оборотні кошти забезпечують оптимальну планову потребу у фінансових ресурсах для поточної діяльності підприємства і визначаються на основі бухгалтерського балансу.

Внутрішній (традиційний) фінансовий аналіз – аналіз, який здійснюється самим підприємством за даними бухгалтерського обліку та звітності, а також за оперативними даними.

Готівкова форма розрахунків – форма розрахунків, що здійснюється з використанням готівки.

Грошовий оборот – сукупність платежів у грошовій формі, пов'язаних із купівлею-продажем товарів чи використанням різного роду фінансових зобов'язань.

Грошові кошти (гроші) – гроші підприємства, які перебувають на його рахунках у банках, готівка в касі підприємства і в підзвітних осіб. Грошові кошти підприємства згідно з чинним законодавством зберігаються на його поточних, валютних, бюджетних та інших рахунках у банках.

Грошовий потік – неперервний процес руху коштів у часі та вимірник спроможності підприємства покривати свої витрати і погашати зобов'язання власними ресурсами.

Грошові потоки – сукупність розподілених за часом грошових надходжень і напрямків використання коштів, що мають місце в процесі фінансово-господарської діяльності підприємства.

Група вибуття – сукупність активів, які плануються до продажу або відчуження в інший спосіб однією операцією, і зобов'язання, які прямо пов'язані з такими активами, що будуть передані (погашені) у результаті такої операції.

Дебіторська заборгованість – це заборгованість підприємств, організацій, осіб даному підприємству.

Депозитний рахунок – рахунок, який відкривається установою банку на визначений термін для зберігання грошових коштів юридичних і фізичних осіб.

Детермінована факторна модель – це математична функція будь-якого вигляду, яка пов'язує між собою фактори і результативний показник: $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$.

Діяльність господарська (від англ. economic activity) – діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, які мають цінову визначеність. Податкове законодавство трактує господарську діяльність як будь-яку діяльність особи, спрямовану на одержання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою.

Діяльність звичайна (від англ. usual activity) – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають у результаті здійснення такої діяльності. У комерційних підприємствах звичайною діяльністю вважається виробництво та реалізація продукції, необоротних та оборотних активів, надання послуг, виконання робіт, а в некомерційних (неприбуткових) – надання благодійної допомоги, інформаційних, освітніх, культурних, наукових послуг тощо.

Діяльність інвестиційна (від англ. investment activities) – сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Діяльність надзвичайна (від англ. unusual activity) – події й операції, відмінні від основної діяльності, які мають не періодичний, а разовий характер, тому не очікується їх повторення в кожному наступному звітному періоді. До такої діяльності належать роботи, пов'язані з ліквідацією наслідків стихійного лиха (повінь, пожежа, заморозки, землетрус), а також техногенних катастроф і аварій (аварія на Чорнобильській АЕС), відшкодуванням збитків і витрат із запобігання таких наслідків.

Діяльність операційна (від англ. operating activity) – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, що не є інвестиційною і фінансовою діяльністю.

Діяльність основна (від англ. main activity) – операції, пов'язані з виробництвом чи реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою підприємства і забезпечують основну частину його доходу. Основна діяльність залежить від виду економічної діяльності, спеціалізації суб'єктів господарювання. Основною діяльністю для торговельних

підприємств є придбання та продаж товарів, для виробничих – придбання матеріалів і сировини, виготовлення та реалізація продукції, для інвестиційних компаній – формування портфеля інвестицій та ін.

Діяльність фінансова (від англ. financial activity) – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позичкового капіталу підприємства. Головним напрямом фінансової діяльності будь-якого підприємства є формування і використання грошових фондів, за допомогою яких забезпечується грошовими коштами його виробничо-господарська діяльність, а також здійснюється просте і розширене відтворення.

Додатковий капітал – це джерело засобів підприємства, яке утворюється в результаті переоцінки майна або продажу акцій за ціною, вищою від їхньої номінальної вартості.

Доречність (від англ. relevance) інформації – здатність інформації впливати на прийняття рішень користувачів, допомагаючи їм оцінювати отримані результати та прогнозувати майбутні події. Інформація вважається доречною, якщо вона своєчасна, суттєва і має цінність для складання прогнозів та оцінки результатів на базі звітних показників минулих років і поточного періоду.

Достовірність або надійність (від англ. reliability) інформації – висока якість, об'єктивне відображення господарської діяльності, відсутність суттєвих помилок або упереджених оцінок. Для цього інформація має бути правдивою, у ній повинен переважати економічний зміст над юридичною формою, вона має забезпечувати можливість перевірки і нейтральність.

Доступність і зрозумілість (від англ. simplicity, accessibility) інформації – можливість сприйняття інформації різними групами користувачів, аналітиків, однозначність, чіткість без зайвої деталізації.

Доходи – збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Доходи від фінансово-інвестиційної діяльності – грошові кошти, отримані у вигляді дивідендів, відсотків за корпоративними, державними, іншими цінними паперами, розміщення коштів на депозитних рахунках у комерційних банках.

Збиток – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Звичайні акції дають право голосу на зборах акціонерів; величина дивідендів за ними не фіксується і відсутні гарантії щодо їх отримання.

Звіт про власний капітал – звіт, який відображує зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про рух грошових коштів – звіт, який відображує надходження і видаток грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства у звітному періоді.

Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) – звіт про доходи, витрати, фінансові результати і сукупний дохід діяльності підприємства.

Звітність – система підсумкових і взаємопов'язаних даних (показників), що мають форму звітів, складених за допомогою спеціально затвердженої форми, які характеризують умови та результати діяльності підприємства за визначений відрізок часу.

Звітність податкова – звітність, що характеризує стан зобов'язань підприємства, пов'язаних з нарахуванням і сплатою податків та інших обов'язкових платежів. Вона подається до органів податкової служби і позабюджетних фондів.

Звітність статистична – форма статистичного спостереження державою, при якій уповноваженим органам надходить від підприємств (організацій, установ) необхідна їм інформація у вигляді законно встановлених звітних документів (статистичних звітів) за підписами осіб, відповідальних за подання і достовірність даних.

Зіставність і стабільність (від англ. comparability, consistency) інформації – запорука проведення ефективного економічного аналізу і прийняття обґрунтованих рішень. Зіставність означає можливість порівняння даних за об'єктами,

різними джерелами даних, обсягом, у часі (за декількома періодами) і просторі (з іншими підприємствами, регіонами, країнами).

Знос основних засобів – утрата вартості основних засобів у процесі їхньої експлуатації.

Зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, які містять у собі економічні вигоди.

Зовнішній фінансовий аналіз – це аналіз, який здійснюється партнерами підприємства та контролюючими органами на підставі даних публічної фінансової звітності.

Еквіваленти грошових коштів (грошей) – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються в певні суми грошей і характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

Економічна вигода – це потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів. Тому слід пам'ятати, що отримання економічних вигод і прибутку – це не одне і те саме.

Елімінування – усунення впливу на величину результативного показника всіх факторів, крім одного, який вивчається, тобто вивчення впливу одного фактора незалежно від інших.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Інвестиційна нерухомість – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів і (або) збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності.

Індекс (від лат. index – показник) – це відносна величина, за допомогою якої можна порівнювати окремі показники однорідного об'єкта та складні економічні явища, утворені з

різномірних елементів, що не підлягають безпосередньому підсумовуванню.

Інформаційна база фінансового аналізу – дані бухгалтерського управлінського обліку та звітність всіх видів.

Інформаційне забезпечення фінансового аналізу – створення бази даних, комплексу інформаційних засобів, необхідних для дослідження господарської діяльності та вирішення завдань управління.

Інший сукупний дохід – доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства.

Капітал – це засоби, які є в розпорядженні суб'єкта господарювання для здійснення діяльності з метою одержання прибутку.

Капітальні вкладення – інвестиції у відновлення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів. Капітальні вкладення здійснюються у формі нового будівництва, розширення конструкції та технічного переустаткування.

Комерційний кредит – короткотерміновий кредит, що надається продавцем (виробником) покупцеві у формі відстрочення оплати за продані товари (виконані роботи чи надані послуги). Здебільшого оформляється переказним векселем.

Конкурентоспроможність підприємства – спроможність підприємства отримувати питомий прибуток на вкладений капітал не нижче від середньогалузевого за рахунок конкурентних переваг.

Консолідована фінансова звітність – звітність, яка відображує фінансовий стан, результати діяльності і рух грошових коштів підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.

Конфіденційність (від англ. confidentiality) інформації – надання користувачам тільки тих відомостей, які не принесуть шкоди підприємству з боку конкурентів.

Кореляційний зв'язок – такий зв'язок між ознаками суспільно-економічних явищ, при якому на величину результативної ознаки, крім факторної, впливає багато інших ознак, які можуть діяти в різних напрямках одночасно чи послідовно. Цей зв'язок характеризується тим, що між факторною

і результативною ознаками нема повної відповідності, а лише є певне співвідношення. Особливістю кореляційного зв'язку є те, що кожному значенню факторної ознаки відповідає не одне, а ціла низка значень результативної ознаки. Кореляційний зв'язок можна виявити тільки у вигляді загальної тенденції при масовому порівнянні факторів.

Кореляція (від лат. correlation – відношення) означає співвідношення, відповідність речей, понять.

Корисність (від англ. usefulness) інформації – основна вимога до якості інформації, що означає можливість використання її для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Користувачі звітності – фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Користувачі фінансового аналізу – одержувачі його результатів. Вони можуть бути внутрішніми і зовнішніми. Частіше користувачами аналізу є керівники різних рівнів управління, які уповноважені приймати управлінські рішення, головні спеціалісти, спеціалісти, власники (акціонери, окремі приватні особи, кредитори). Крім того, дані аналізу можуть надаватися членам трудового колективу.

Користувачі фінансового аналізу внутрішні – одержувачі аналітичної інформації в межах підприємства, організації чи їхніх структурних підрозділів (управлінський персонал, власники контрольних пакетів акцій, члени трудового колективу, бухгалтери, економісти, фінансисти, внутрішні аудитори, профспілки).

Користувачі фінансового аналізу зовнішні – одержувачі результатів економічного аналізу, які перебувають поза межами господарських структур (представники вищих органів управління, державних контролюючих і регулюючих органів, кредитори, контрагенти, спеціалісти зі злиття і поглинання, дрібні власники та потенційні інвестори, незалежні аналітики, зовнішні аудитори, конкуренти).

Кредиторська заборгованість – позапланове залучення джерел формування оборотних коштів, що свідчить про участь у господарському обороті підприємства коштів інших суб'єктів

господарювання (заборгованість постачальникам ресурсів, персоналові підприємства з оплати праці, бюджету, позабюджетним фондам).

Кредитоспроможність – здатність своєчасно розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Кредитоспроможність позичальника – це наявність передумов для одержання кредиту і здатність повністю та в установленій термін розраховуватися з банком за своїми зобов'язаннями.

Ліквідні активи – майно підприємства, що користується високим попитом на ринку та може бути швидко реалізоване.

Ліквідність активів – це величина, зворотна ліквідності балансу за часом перетворення активів у грошові кошти. Що менше необхідно часу для перетворення того чи іншого активу в грошову форму, то вища його ліквідність.

Ліквідність балансу – можливість суб'єкта господарювання перетворити активи в готівку і погасити свої платіжні зобов'язання.

Ліквідність підприємства – його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. З точки зору фінансового менеджменту – це фінансова гнучкість, тобто здатність позичати кошти з різних джерел, збільшувати акціонерний капітал, продавати активи, швидко реагувати на кон'юнктуру ринку.

Маневреність власного капіталу – показник, який характеризує частку власного капіталу, що використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладається в оборотні кошти.

Матричний аналіз – метод порівняльного аналізу діяльності декількох складних систем (наприклад, структурних підрозділів одного підприємства або декількох різних підприємств у цілому).

Мета проведення зовнішнього фінансового аналізу – інформаційне забезпечення рішень управлінського характеру, що приймаються; для забезпечення необхідно отримати невелику кількість ключових параметрів, які дозволять надати об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства.

Мета фінансового аналізу – розроблення та обґрунтування управлінських рішень у галузі фінансів.

Метод (від грец. *methodos* – спосіб) – спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Залежно від специфіки науки використовують ті чи інші методичні підходи дослідження.

Метод балансовий, або як його ще називають, балансове погодження, – метод, який полягає у зіставленні врівноважуваних одна одну систем взаємопов'язаних показників. Наприклад, ув'язка в балансі матеріальних ресурсів підприємства має вигляд такої рівності:

$$\begin{aligned} \text{Залишок на початок року} - \text{Надходження} &= \\ &= \text{Вибуття} + \text{Залишок на кінець року}. \end{aligned}$$

Метод у фінансовому аналізі – сукупність способів, прийомів, операцій практичного і теоретичного характеру з вивчення економічних процесів, підпорядкованих досягненню основної мети – обґрунтуванню управлінських рішень у галузі фінансів.

Метод елімінування (від лат. *eliminate* – виключати, усувати) – метод, який полягає в послідовному визначенні впливу кожного фактора на результативний показник за умови незмінності інших факторів та абстрагування їх взаємного впливу.

Метод інтегральний – метод, який полягає в розкладанні абсолютного відхилення (приросту) результативного показника на окремі показники-фактори з урахуванням взаємозв'язку між ними. Інтегральний метод досить точний і придатний для застосування як для мультиплікативних, так і для кратних і комбінованих моделей. Способи розрахунку відповідних показників залежать від типу факторної моделі.

Метод коефіцієнтів – метод, що передбачає визначення загального інтегрального показника у вигляді добутку відповідних часткових коефіцієнтів, які показують відносну зміну досліджуваних показників.

Метод логарифмування – застосовується в детермінованому факторному аналізі мультиплікативних моделей типу $T = a \times b \times c$. Сутність його полягає у пропорційному розподілі між окремими факторами їх сукупного впливу на

результативний показник. Перевагою цього методу є простота в розрахунках, незалежність результатів щодо впливу факторів від порядку їхнього розміщення в аналітичній моделі, а також вища точність порівняно з іншими методами детермінованого факторного аналізу. При логарифмуванні в розрахунках використовуються не абсолютні, а відносні показники (індекси), що характеризують зміни факторних і результативних ознак.

Метод суми місць – полягає в попередньому розподілі кожного показника досліджуваних об'єктів за місцями серед інших однойменних показників з наступним їх додаванням для визначення кращих об'єктів. Для цього застосовують ранжування визначеної суми місць. Критерій оцінки найкращого об'єкта – мінімальна сума місць, бо чим менша сума місць, тим кращі результати роботи.

Методи стохастичного факторного аналізу – методи, які, на відміну від жорстко регламентованих методів детермінованого аналізу, заснованих на функціональній залежності результативного показника від факторних, дають змогу врахувати вплив сукупності факторів, що мають імовірнісний, невизначений характер. До методів стохастичного факторного аналізу належать дисперсійний, регресійний, кореляційний, компонентний, багатовимірний та інші види аналізу.

Методи фінансового аналізу – комплекс науково-методичних інструментів і принципів дослідження фінансового стану підприємства.

Методологія та методика фінансового аналізу – сукупність видів, прийомів, методів фінансового аналізу, які використовуються для конкретних цілей вивчення фінансового стану підприємства.

Міжнародні стандарти фінансової звітності – прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності.

Модель (від лат. *modulus* – міра, зразок) – абстрактний образ, який відтворює основні ознаки описуваного явища. Оскільки модель відтворює сутність відповідного об'єкта, вона відтворює й об'єкт, відволікаючись при цьому від другорядних властивостей, які реально властиві досліджуваному об'єкту. Тому

модель ніколи повністю не є адекватною об'єкту і передбачає використання процедур абстрагування та ідеалізації. Терміном "модель" позначають також аналог досліджуваного процесу, предмета чи явища, що відображує суттєві функції та характеристики об'єкта, який моделюється, з огляду на мету дослідження.

Модель економіко-математична – математичний опис досліджуваного економічного процесу чи об'єкта. Математична модель будь-якого процесу в економіці здебільшого характеризується за допомогою системи рівностей і нерівностей, які включають певний набір параметрів і змінних величин. Процедура економіко-математичного моделювання замінює дорогі та трудомісткі натуральні експерименти розрахунками.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – нормативно-правовий акт, затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, що визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам фінансової звітності.

Негрошові операції – операції, які не потребують використання грошей і їхніх еквівалентів.

Необоротні активи – всі активи, що не є оборотними.

Неплатоспроможність – це неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати платіжні зобов'язання, термін сплати яких настав, пов'язана з браком активів у ліквідній формі.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – показує, на скільки збільшилася величина власного капіталу підприємства за рахунок результатів його діяльності.

Об'єкт фінансового аналізу – фінансовий стан підприємства та ефективність (результативність) його діяльності.

Облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Облікові джерела інформації – документи бухгалтерського, статистичного обліку та звітності.

Оборотні активи – гроші та їхні еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для

реалізації або споживання протягом операційного циклу або протягом 12 місяців з дати складання балансу.

Оборотні виробничі фонди – оборотні кошти у виробничих запасах і виробництві.

Оборотні кошти – кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу.

Оборотність коштів – кількість оборотів, що здійснюють кошти підприємства за період, який аналізується.

Одержання інформації – набуття, придбання, нагромадження відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою.

Одиниці виміру вартісні (грошові) – грошові одиниці – гривні, долари, євро, франки та ін. У грошовому вираженні визначають вартість виробленої і реалізованої продукції, вартість основних засобів, розмір витрат, прибутку тощо.

Одиниці виміру натуральні – відповідають природним або споживчим якостям досліджуваного об'єкта та виражаються у фізичних одиницях (кількість, вага, довжина, площа, об'єм та ін.). В економічному аналізі натуральні одиниці виміру характеризують результати господарської діяльності, виробництва і споживання домогосподарств, підприємств, держави.

Одиниці виміру трудові – комбіновані одиниці, які виражають затрати робочого часу: людино-година, людино-день, людино-рік.

Одиниці виміру умовно-натуральні – ті, які використовують для вимірювання об'ємів однорідних, але неоднакових явищ. їх отримують шляхом приведення різних натуральних одиниць до однієї, прийнятої за основу, – еталона.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Операційна нерухомість – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою використання для виробництва або постачання товарів чи надання послуг, або ж в адміністративних цілях.

Операційний цикл – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням грошей і їхніх еквівалентів від реалізації виробленої з них продукції, товарів, послуг.

Основний капітал – це вкладення коштів з довгостроковою метою в основні засоби, фінансові інвестиції, нематеріальні активи, спільні підприємства та ін.

Основні засоби – матеріальні цінності, що використовуються підприємством понад один календарний рік із дня введення їх в експлуатацію.

Основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Оцінка фінансового стану підприємства – систематичний і всебічний аналіз фінансового стану підприємства на підставі використання системи показників оцінки, різних методів, прийомів і методик аналізу.

Первісна вартість основних засобів (історична вартість) – вартість окремих об'єктів основних фондів, за якою їх було зараховано на баланс підприємства. Вона визначається сумою витрат, пов'язаних з виготовленням, придбанням, доставкою, спорудженням, установами, страхуванням під час транспортування, державною реєстрацією, реконструкцією, модернізацією та іншим поліпшенням основних фондів, якщо останні мали місце.

Переважання економічного змісту над формою (від англ. substance over form) інформації означає відображення даних з погляду економічної сутності господарської операції, а не юридичної форми.

Підмет таблиці – відображує явище, про яке йдеться в таблиці. Він може бути представленим у вигляді одиниць сукупності, груп і підгруп, які характеризуються показниками.

Платоспроможність – це наявність у підприємства коштів для погашення ним у встановлений термін і в повному обсязі своїх боргових зобов'язань, які впливають із кредитних та інших операцій грошового характеру. Надає характеристику

здатності юридичної чи фізичної особи своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання.

Платоспроможність підприємства – його спроможність своєчасно й повністю виконувати платіжні зобов'язання, які виникають з операцій грошового характеру.

Податок на прибуток – прямий податок, що його сплачують суб'єкти господарювання за рахунок прибутку і який обчислюється у відсотках суми оподаткованого прибутку згідно з податковим законодавством.

Позиковий капітал – це кредити банків і фінансових компаній, позики, кредиторська заборгованість, лізинг, комерційні папери та ін.

Показник – чисельний параметр, критерій якої-небудь властивості, якості економічного об'єкта, явища, процесу чи рішення.

Показники абсолютні – іменовані числа з певною розмірністю й одиницями виміру, які відображують розміри (рівні, обсяги) соціально-економічних явищ і процесів (обсяг промислової і сільськогосподарської продукції, розмір потреби в сировині і матеріалах, робочій силі тощо).

Показники відносні – показники, які відображують кількісні співвідношення двох величин. Як правило, це відношення середніх або отриманих раніше відносних показників до абсолютних. Відносний показник розраховується як частка від ділення однієї величини, яка здебільшого називається поточною або звітною, на іншу, базисну величину, взяту за базу порівняння (основа відносної величини).

Показники відносні динаміки – характеризують зміну суспільних явищ і процесів у часі, виявляють напрям і вимірюють інтенсивність розвитку. Розрізняють відносні показники динаміки з постійною базою порівняння (базисні показники), коли показники ряду порівнюють з однією і тією самою величиною (базисною), і зі змінною базою, коли показники кожного періоду відносять до показника попереднього періоду (ланцюгові показники). Відносні показники динаміки представляють у вигляді коефіцієнтів, темпів зростання та інших показників динаміки.

Показники індивідуальні – ті, що характеризують розмір кількісних ознак окремих одиниць. Наприклад, рівень заробітної плати одного працівника.

Показники інтервальні – показники, які характеризують розвиток явищ у часі.

Показники моментні – такі, що відображують розвиток явищ на конкретну дату.

Показники об'ємні (кількісні) – виражаються в числовому вимірі. Як правило, для них характерні фізичні (одиниці міри, ваги, об'єму, довжини, площі) або грошові одиниці.

Показники результативні – показники, що формуються під дією на них інших показників (факторних) і виступають основним об'єктом дослідження.

Показники якісні характеризують відношення величини двох показників (без урахування їхньої однорідності). Вони зазвичай відображують ефективність економічних рішень суб'єктів, а також частку і темпи змін економічних величин.

Поточний рахунок суб'єкта господарювання – рахунок, пов'язаний із реалізацією продукції, виконанням робіт, наданням послуг.

Правдивість (від англ. *faithfulness*) інформації – основна вимога до економічної інформації, яка означає те, що інформація повинна об'єктивно та повною мірою відображувати сутність предмета чи явища, процесу, які вивчаються.

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Прибуток від звичайної діяльності – прибуток (збиток), що отриманий від операційної діяльності (основної та іншої операційної діяльності), фінансових інвестицій та іншої звичайної діяльності.

Прибуток від іншої звичайної діяльності – прибуток (збиток) від реалізації основних засобів, нематеріальних активів, фінансових інвестицій; від ліквідації необоротних активів, безоплатно отриманих оборотних активів, уцінки необоротних активів і фінансових інвестицій, неопераційних курсових різниць; від іншої звичайної діяльності.

Прибуток від операційної діяльності – прибуток (збиток) від основної діяльності (реалізації продукції, товарів, робіт,

послуг) та іншої операційної діяльності (реалізації оборотних активів і іноземної валюти; доходи від операційної оренди, операційних курсових різниць, списання кредиторської заборгованості; одержані (сплачені) штрафи, пені, неустойки; відшкодування раніше списаних активів; одержані гранти, субсидії; інші доходи).

Прибуток від реалізації продукції – прибуток (збиток), що визначається вирахуванням з доходу від реалізації непрямих податків і собівартості реалізованої продукції.

Прибуток від фінансових операцій – прибуток (збиток), отриманий від інвестицій в асоційовані й дочірні підприємства, спільної діяльності; одержані дивіденди, відсотки за облігаціями та іншими цінними паперами; інші доходи від фінансових інвестицій.

Прибуток підприємства – прибуток (збиток), отриманий від операційної діяльності (основної та іншої), фінансових операцій, іншої звичайної діяльності, надзвичайних подій за звітний період.

Приєм абсолютних (арифметичних) різниць – модифікація прийому ланцюгових підстановок. Він може застосовуватися при визначенні впливу факторних показників на результативний у мультиплікативних і змішаних моделях. Проте цей метод недоцільно використовувати для кратних моделей. Для визначення впливу зміни двох факторів (кількісного та якісного) на динаміку результативного показника за допомогою прийому абсолютних різниць необхідно: для розрахунку впливу об'ємного фактора – відхилення фактичного від базисного рівня кількісного показника перемножити на базисне значення якісного показника; для розрахунку впливу якісного фактора відхилення фактичного від базисного рівня якісного показника слід помножити на фактичне значення кількісного показника.

Приєм відносних (відсоткових) різниць – різновид прийому ланцюгових підстановок, який використовується в мультиплікативних моделях, коли вихідні дані представлені у відносних величинах. Визначення впливу факторів за допомогою прийому відносних різниць передбачає виконання таких послідовних дій: для визначення впливу першого фактора слід базисне значення результативного показника помножити на

відносне відхилення (темپ приросту) першого показника, взятого у відсотках, і поділити на 100; для розрахунку впливу другого та подальших факторів необхідно суму базисного значення результативного показника та величину впливу попередніх факторів помножити на відносне відхилення аналізованого фактора-показника, виражене у відсотках, і поділити на 100.

Приєм ланцюгових підстановок – основний прийом елімінування, який використовується в дослідженні функціональних залежностей і призначений для виміру впливу зміни факторних ознак на зміну результативного показника за незмінного (фіксованого) значення інших. Для цього послідовно замінюються базисні значення кожного фактора (планові, минулого періоду) на фактичні його дані (звітні). Отримані результати почергової заміни кожного фактора-показника порівнюються. Різниця між кожним наступним і попереднім показниками характеризуватиме вплив фактора за умови усунення впливу всіх інших факторів. При застосуванні прийому ланцюгових підстановок слід дотримуватися чіткого порядку заміни факторів: у першу чергу замінюються об'ємні (кількісні) показники, у другу – структурні, у третю чергу – якісні. У випадках, коли в аналітичній моделі є декілька кількісних чи якісних показників, тоді серед них теж встановлюють черговість – спочатку замінюють основні, первинні (загальні) показники, а потім – вторинні, похідні (часткові).

Примітки до фінансової звітності – сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію і обґрунтованість статей фінансової звітності, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності.

Принцип бухгалтерського обліку – правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їхніх результатів у фінансовій звітності.

Припинена діяльність – ліквідований або визнаний як утримуваний для продажу компонент підприємства, який являє собою:

а) відокремлюваний напрям або сегмент діяльності підприємства;

б) частину єдиного скоординованого плану відмови від окремого напрямку або сегмента діяльності підприємства;

в) дочірнє підприємство, що було придбане винятково з метою його перепродажу.

Присудок таблиці виступає у вигляді показників, за допомогою яких аналізується досліджуваний об'єкт, тобто підмет таблиці.

Регресійний аналіз (від англ. regression analysis) – метод визначення відокремленого і спільного впливу факторів на результативну ознаку та кількісної оцінки цього впливу шляхом використання відповідних критеріїв. Регресійний аналіз проводиться на основі побудованого рівняння регресії та визначає внесок кожної незалежної змінної у варіацію досліджуваної (прогнозованої) залежної змінної величини. Основним завданням регресійного аналізу є розрахунок впливу факторів на результативний показник (в абсолютних показниках). Насамперед для цього необхідно підібрати та обґрунтувати рівняння зв'язку, що відповідає характеру аналітичної стохастичної залежності між досліджуваними ознаками. Рівняння регресії показує, як у середньому змінюється результативна ознака під впливом зміни факторних ознак. Залежно від кількості змінних величин виділяють різні види регресійного аналізу. Якщо змінна величина завжди одна, то змінних може бути як одна, так і декілька. Виходячи з цього виділяють два види регресійного аналізу: парний (простий) регресійний аналіз і регресійний аналіз на основі множинної регресії, або багатофакторний.

Регресійний аналіз багатофакторний – вид регресійного аналізу, що включає розгляд двох і більше незалежних змінних величин.

Регресійний аналіз парний – вид регресійного аналізу, що включає розгляд однієї незалежної змінної величини.

Резервний капітал створюється згідно з законодавством або відповідно до установчих документів за рахунок чистого прибутку підприємства.

Рентабельність – показник рівня дохідності продукції, підприємства в цілому. Визначається як відношення прибутку до поточних витрат, авансованої вартості у відсотках.

Рентабельність – це відносний показник дохідності, вигідності, прибутковості бізнесу.

Рентабельність основних засобів – показник ефективності їхнього використання, що обчислюється відношенням загального прибутку до вартості основних засобів.

Розрахунок прибутку – обчислення його суми на підставі відповідних вихідних показників, урахування факторів впливу, застосування певних методів розрахунку.

Рух грошових коштів – надходження і вибуття грошей і їхніх еквівалентів.

Ряд динаміки – ряд чисел, що характеризує зміну суспільних явищ у часі. Фактично це сукупність значень показника, розміщених у певному хронологічному порядку.

Своєчасність (від англ. timeliness) інформації – тримання та подання інформації без затримки в чітко встановлені строки. Своєчасність інформації означає уміння задовольнити інтереси її користувачів у потрібний момент або до певного строку.

Середня величина – узагальнюючий показник, який характеризує типовий рівень варіюючої ознаки в розрахунку на одиницю однорідної сукупності.

Склад оборотних коштів – сукупність вартості окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу.

Собівартість продукції – витрати, пов'язані з її виробництвом. Собівартість включає прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати. Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості встановлюється підприємством.

Стабілізація фінансового стану підприємства – досягнення стійкої динаміки основних оцінних показників фінансового стану в межах їхніх нормативних значень.

Стаття – елемент фінансового звіту, який відповідає критеріям, установленим цим Національним положенням (стандартом).

Структура оборотних коштів – питома вага вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів.

Суб'єкти фінансового аналізу – особи, які збираються проводити аналіз і використовувати його результати.

Сукупний дохід – зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками).

Суттєва інформація – інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності.

Суттєвість (від англ. materiality) **інформації** – важлива умова забезпечення її доречності. Суттєвість означає значущість інформації у відпрацюванні і прийнятті відповідних рішень і визначається відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності та керівництвом підприємства.

Таблиця – спосіб раціонального, компактного, наочного викладення систематизованої інформації про досліджуваний об'єкт у цифровій формі та певному порядку розміщення.

Темп зростання – показник, який відображує інтенсивність зміни рівнів ряду динаміки. Це відношення поточного рівня до попереднього або базисного. Цей показник здебільшого виражається у відсотках. Темп зростання може виражатися і в коефіцієнтах. Тоді він показує, у скільки разів цей рівень ряду більший (менший) від рівня базисного року або яку частину його він становить.

Темп приросту – показник, призначений для виявлення змін величини абсолютного приросту рівнів ряду динаміки у відносних величинах. Він є відношенням абсолютного приросту до попереднього або базисного рівня. Темп приросту свідчить про те, на скільки відсотків певний рівень ряду більший (менший) від рівня попереднього чи базисного рівня ряду.

Теорія (від грец. theoria – спостереження, дослідження) означає логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, яке включає систему керівних ідей у будь-якій галузі знань.

Точка (поріг) беззбитковості – графічне зображення стану господарської діяльності компанії (фірми), що показує, за яким обсягом цієї діяльності чистий дохід від реалізації продукції (товарів, послуг) дорівнює сумі поточних постійних і змінних затрат (тобто досягається беззбиткова діяльність).

Фактор – рушійна сила, умова і причина, які визначають рівень того чи іншого (результативного) показника.

Факторний аналіз – аналіз впливу окремих факторів на результативний показник. Під факторним аналізом розуміють методику комплексного і системного вивчення та виміру впливу факторів на величину результативного показника.

Фізичний знос основних засобів – зменшення вартості основних засобів унаслідок виробничого використання.

Фінансова діяльність підприємства: 1) діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства; 2) використання різних прийомів і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємства, досягнення визначеної ним мети – отримання прибутку, підвищення ефективності діяльності.

Фінансова звітність – бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період (документи встановленої форми, які відображують фінансові показники діяльності підприємства за звітний період і передаються контролюючим органам). Вона складається за даними поточного (синтетичного та аналітичного) обліку. Форми фінансової звітності встановлюються Міністерством фінансів і Державним комітетом статистики України.

Фінансова звітність консолідована – об'єднана фінансова звітність об'єднаних підприємств, що ведуть спільну діяльність.

Фінансова звітність публічна – звітність, до складу якої входять аудиторський звіт, баланс, звіт про фінансові результати (або декларація про доходи) та інша бухгалтерська інформація, подання якої користувачам здійснюється шляхом публікації окремим виданням чи у визначених збірниках.

Фінансова стійкість підприємства – це здатність суб'єкта господарювання функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у мінливому внутрішньому і зовнішньому середовищі, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику.

Фінансовий аналіз у вузькому сенсі – метод оцінювання й прогнозування фінансового стану та результативності діяльності підприємства.

Фінансовий аналіз у широкому сенсі – сукупність аналітичних процедур, які дозволяють приймати обґрунтовані рішення фінансового характеру відносно суб'єкта господарювання.

Фінансовий стан підприємства – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображують наявність, розміщення й використання фінансових ресурсів.

Фонди обігу – готова продукція на складі та відвантажена; кошти на рахунках у банках і в розрахунках, дебіторська заборгованість.

Фондовіддача основних засобів – показник ефективності використання основних засобів, що обчислюється як відношення обсягу продукції до середньорічної вартості основних засобів.

Формалізовані методи фінансового аналізу – методи аналізу, в основу яких покладено жорстко формалізовані аналітичні залежності.

Функції фінансового аналізу – об'єктивна оцінка фінансового стану, фінансових результатів та ефективності діяльності підприємства – об'єкта аналізу; виявлення факторів і причин досягнення стану й отриманих результатів; виявлення і мобілізація резервів покращення фінансового стану і фінансових результатів, підвищення ефективності всієї господарської діяльності підприємства; підготовка й обґрунтування управлінських рішень, які приймаються в галузі фінансів.

Холдинг або **голдинг** (від англ. holding – утримання, зберігання) – сукупність материнської компанії та контрольованих нею дочірніх компаній.

Чистий дохід – грошове вираження вартості новоствореного продукту, що визначається як різниця між валовим доходом і обов'язковими вирахуваннями (ПДВ, мито, акциз тощо).

Чистий прибуток – прибуток підприємства, який залишається після сплати податку на прибуток.

ДОДАТОК 1

Таблиця Д.1.1

Методика заповнення балансу підприємства

Стаття активу	Код	Порядок заповнення
1	2	3
I. Необоротні активи		
Нематеріальні активи	1000	= 1001 – 1002
первісна вартість	1001	
накопичена амортизація	1002	
Незавершені капітальні інвестиції	1005	
Основні засоби	1010	= 1011 – 1012
первісна вартість	1011	
знос	1012	
Інвестиційна нерухомість	1015	= 1016 – 1017
Довгострокові біологічні активи	1020	= 1021 – 1022
Довгострокові фінансові інвестиції:		
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	
інші фінансові інвестиції	1035	
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	
Відстрочені податкові активи	1045	
Інші необоротні активи	1090	
Усього за розділом I	1095	=1000+1005+1010+1015+1020+ +1030+1035+1040+1045+1090
II. Оборотні активи		
Запаси	1100	= 1101 + 1102 + 1103 + 1104
Поточні біологічні активи	1110	
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	

Продовження табл. Д.1.1

1	2	3
Дебіторська заборгованість за розрахунками:		
за виданими авансами	1130	
з бюджетом	1135	
у тому числі з податку на прибуток	1136	
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	
Поточні фінансові інвестиції	1160	
Гроші та їхні еквіваленти	1165	
Витрати майбутніх періодів	1170	
Інші оборотні активи	1190	
Усього за розділом II	1195	= 1100+1110+1115+1120+1125+ +1130+1135+1140+1145+1155+ +1160+1165+1170+1180+1190
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, і групи вибуття	1200	
Баланс	1300	= 1095+1195+1200
Стаття пасиву	Код	Порядок заповнення
I. Власний капітал		
Зареєстрований капітал	1400	
Капітал у дооцінках	1405	
Додатковий капітал	1410	
Резервний капітал	1415	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	
Неоплачений капітал	1425	()
Вилучений капітал	1430	()
Усього за розділом I	1495	= 1400+1405+1410+1415±1420- -1425-1430+1435
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення		
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	
Довгострокові кредити банків	1510	

Продовження табл. Д.1.1

1	2	3
Інші довгострокові зобов'язання	1515	
Довгострокові забезпечення	1520	
Цільове фінансування	1525	
Усього за розділом II	1595	=1500+1505+1510+1515+1520+ +1525+1530+1535+1540+1545
III. Поточні зобов'язання і забезпечення		
Короткострокові кредити банків	1600	
Поточна кредиторська заборгованість:		
за довгостроковими зобов'язаннями	1610	
товари, роботи, послуги	1615	
розрахунками з бюджетом	1620	
у тому числі з податку на прибуток	1621	
розрахунками зі страхування	1625	
розрахунками з оплати праці	1630	
Поточні забезпечення	1660	
Доходи майбутніх періодів	1665	
Інші поточні зобов'язання	1690	
Усього за розділом III	1695	=1600+1605+1610+1615+1620+ +1625+1630+1635+1640+1645+ +1650+1660+ +1665+1670+1690
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, і групами вибуття	1700	
Баланс	1900	= 1495+1595+1695+1700+1800 або рядок1300

Таблиця Д.1.2

Перелік додаткових статей до форми Балансу
(Звіту про фінансовий стан): актив

Назва додаткової статті з переліку, наведеного в додатку 3 до НП(С)БУ 1	Код рядка додаткової статті	Примітки
Первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016	
Знос інвестиційної нерухомості	1017	
Первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021	
Накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022	
Гудвіл	1050	
Відстрочені аквизаційні витрати*	1060	Для страховиків
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	Для страховиків
Виробничі запаси	1101	
Незавершене виробництво	1102	
Готова продукція	1103	
Товари	1104	
Депозити перестрашування	1115	Для страховиків
Векселі одержані	1120	
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145	
Готівка	1166	
Рахунки в банках	1167	
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	Для страховиків
у тому числі:		
у резервах довгострокових зобов'язань	1181	Для страховиків
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	Для страховиків
резервах незароблених премій	1183	Для страховиків
інших страхових резервах	1184	Для страховиків

* Аквизаційні витрати – витрати страховика, пов'язані з укладанням і пролонгацією угод страхування.

Таблиця Д.1.3

Перелік додаткових статей до форми Балансу
(Звіту про фінансовий стан): пасив

Назва додаткової статті з переліку, наведеного в додатку 3 до НП(С)БУ 1	Код рядка додаткової статті	Примітки
Емісійний дохід	1411	
Накопичені курсові різниці	1412	
Інші резерви	1435	
Пенсійні зобов'язання	1505	
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	
Благодійна допомога	1526	
Страхові резерви	1530	
у тому числі:		
резерв довгострокових зобов'язань	1531	Для страховиків
резерв збитків або резерв належних виплат	1532	Для страховиків
резерв незароблених премій	1533	Для страховиків
інші страхові резерви	1534	Для страховиків
Інвестиційні контракти	1535	
Призовий фонд	1540	
Резерв на виплату джек-поту	1545	
Векселі видані	1605	
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645	
Поточна кредиторська заборгованість за страховою діяльністю	1650	Для страховиків
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	Для страховиків
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	Для НПФ

ДОДАТОК 2

Таблиця Д.2.1

Методика заповнення Звіту про фінансові результати підприємства

Стаття	Код	Порядок заповнення
1	2	3
I. Фінансові результати		
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	
Валовий		
прибуток	2090	= 2000 – 2050
збиток	2095	
Інші операційні доходи	2120	
Адміністративні витрати	2130	
Витрати на збут	2150	
Інші операційні витрати	2180	
Фінансовий результат від операційної діяльності:		
прибуток	2190	=(2090–2095)+2120 – – 2130 – 2150 – 2180
збиток	2195	
Дохід від участі в капіталі	2200	
Інші фінансові доходи	2220	
Інші доходи	2240	
Фінансові витрати	2250	
Втрати від участі в капіталі	2255	
Інші витрати	2270	
Фінансовий результат до оподаткування:		
прибуток	2290	=(2190–2195)+2200+ + 2220 + 2240 – –2250 – 2255 – 2270
збиток	2295	
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300*	
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	
Чистий фінансовий результат:		
прибуток	2350	=(2290 – 2295) – – 2300 ± 2305
збиток	2355	

1	2	3
II. Сукупний дохід		
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	
Накопичені курсові різниці	2410	
Частка іншого сукупного доходу асоційованих і спільних підприємств	2415	
Інший сукупний дохід	2445	
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	= 2400 + 2405 + +2410+2415+2445
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	= 2450 – 2455
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	=(2350 – 2355) + +2460
III. Елементи операційних витрат		
Матеріальні затрати	2500	
Витрати на оплату праці	2505	
Відрахування на соціальні заходи	2510	
Амортизація	2515	
Інші операційні витрати	2520	
Разом	2550	= 2500 + 2505 + +2510+2515+2520
IV. Розрахунок показників прибутковості акцій		
Середньорічна кількість простих акцій	2600	
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	
Дивіденди на одну просту акцію	2650	
<p><i>* За п. 18 П(С)БУ 17 «Податок на прибуток» витрати з податку на прибуток від звичайної діяльності відображаються в статті «Податок на прибуток від звичайної діяльності» форми «Звіту про фінансові результати», яка була відмінена. Дохід з податку на прибуток відображувався в статті, що вписується в «Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності», а при визначенні фінансового результату від звичайної діяльності на його суму зменшується збиток від звичайної діяльності до оподаткування.</i></p>		

Перелік додаткових статей до форми Звіту про фінансові
результати підприємства

Назва додаткової статті з переліку, наведеного в додатку 3 до НП(С)БУ 1	Код рядка додаткової статті	Примітки
Чисті зароблені страхові премії	2010	Для страховиків
Премії підписані, валова сума	2011	Для страховиків
Премії, передані у перестраховання	2012	Для страховиків
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	Для страховиків
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	Для страховиків
Чисті зазнані збитки за страховими виплатами	2070	Для страховиків
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	Для страховиків
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	Для страховиків
Зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	Для страховиків
Зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	Для страховиків
Дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121	
Дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122	
Витрати від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181	
Витрати від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182	
Дохід від благодійної допомоги	2241	
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	

ДОДАТОК 3

Таблиця Д.3.1

Методика заповнення Звіту про рух грошових коштів
(прямий метод)

Стаття	Код	Порядок заповнення
1	2	3
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності		
Надходження від:		
Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000	
Повернення податків і зборів	3005	
у тому числі податку на додану вартість	3006	
Цільового фінансування	3010	
Інші надходження	3095	
Витрачання на оплату:		
Товарів (робіт, послуг)	3100	()
Праці	3105	()
Відрахувань на соціальні заходи	3110	()
Зобов'язань з податків і зборів	3115	()
Інші витрачання	3190	()
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	=3000+3005+3010+3095–3100– –3105–3110–3115–3190
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності		
Надходження від реалізації:		
фінансових інвестицій	3200	
необоротних активів	3205	
Надходження від отриманих:		
відсотків	3215	
дивідендів	3220	
Надходження від деривативів	3225	
Інші надходження	3250	
Витрачання на придбання:		
фінансових інвестицій	3255	()
необоротних активів	3260	()

Продовження табл. Д.3.1

1	2	3
Виплати за деривативами	3270	()
Інші платежі	3290	()
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295	=3200+3205+3215+3220+3225+ +3250-3255-3260-3270-3290
ІІІ. Рух коштів у результаті фінансової діяльності		
Надходження від:		
Власного капіталу	3300	
Отримання позик	3305	
Інші надходження	3340	
Витрачання на:		
Викуп власних акцій	3345	()
Погашення позик	3350	()
Сплату дивідендів	3355	()
Інші платежі	3390	()
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395	= 3300 + 3305 + 3340 – – 3345 – 3350 – 3355 – 3390
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400	= ± 3195 ± 3295 ± 3395
Залишок коштів на початок року	3405	сума залишку грошових коштів на початок звітнього року, наведений у Балансі (рядок 1165, стовпець 3)
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410	
Залишок коштів на кінець року	3415	= 3405 ± 3400 ± 3410 або сума залишку грошових коштів на кінець звітнього року, наведений у Балансі (рядок 1165, стовпець 4)

Таблиця Д.3.2

Методика заповнення I розділу Звіту про рух грошових коштів
(непрямий метод)

Стаття	Код	Порядок заповнення	
		надходження	видаток
1	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	3500	сума прибутку або збитку до оподаткування за звітний період, наведений у Звіті про фінансові результати (рядок 2290 або 2295, стовпець 3)*	
Коригування:			
на амортизацію необоротних активів	3505		X
збільшення (зменшення) забезпечень	3510		
збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	3515		
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій	3520	сума прибутку або збитку від іншої діяльності за звітний період, розрахований за даними Звіту про фінансові результати (рядок 2250 + 2255 + 2270 – 2200 – 2220 – 2240, стовпець 3)*	
Зменшення (збільшення) оборотних активів	3550		
Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань	3560		
Грошові кошти від операційної діяльності	3570	= 3500 + 3505 ± 3510 ± 3515 ± 3520 ± ± 3550 ± 3560**	
Сплачений податок на прибуток	3580	X	
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	=3750, ст. 3–3580, ст. 4	= 3750, ст. 4–3580, ст. 3

Продовження табл. Д.3.2

1	2	3	4
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Надходження від реалізації:			
фінансових інвестицій	3200		X
необоротних активів	3205		X
Надходження від отриманих:			
відсотків	3215		X
дивідендів	3220		X
Надходження від деривативів	3225		X
Інші надходження	3250		X
Витрачання на придбання:			
фінансових інвестицій	3255	X	
необоротних активів	3260	X	
Виплати за деривативами	3270	X	
Інші платежі	3290	X	
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295		
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Надходження від:			
власного капіталу	3300		X
отримання позик	3305		X
Інші надходження	3340		X
Витрачання на:			
викуп власних акцій	3345	X	
погашення позик	3350	X	
сплату дивідендів	3355	X	
Інші платежі	3390	X	
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395		
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400		
Залишок коштів на початок року	3405		X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410		
Залишок коштів на кінець року	3415		
* Якщо результат розрахунку має додатне значення, то він заноситься в стовпець 3, від'ємне – у стовпець 4.			
** Дані стовпця 3 додаються, дані стовпця 4 віднімаються.			

Таблиця Д.3.3

Перелік додаткових статей до форми Звіту про фінансові
результати підприємства

Назва додаткової статті з переліку, наведеного в додатку 3 до НП(С)БУ 1	Код рядка додаткової статті
1	2
Надходження від отримання субсидій, дотацій	3011
Надходження авансів від покупців і замовників	3015
Надходження від повернення авансів	3020
Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	3025
Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)	3035
Надходження від операційної оренди	3040
Надходження від отримання роялті, авторських винагород	3045
Надходження від страхових премій	3050
Надходження фінансових установ від повернення позик	3055
Зобов'язання з податку на прибуток	3116
Зобов'язання з податку на додану вартість	3117
Зобов'язання з інших податків і зборів	3118
Витрачання на оплату авансів	3135
Витрачання на оплату повернення авансів	3140
Витрачання на оплату цільових внесків	3145
Витрачання на оплату зобов'язань за страховими контрактами	3150
Витрачання фінансових установ на надання позик	3155
Надходження від погашення позик	3230
Надходження від вибуття дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3235
Витрачання на надання позик	3275
Витрачання на придбання дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3280
Надходження від продажу частки в дочірньому підприємстві	3310
Витрачання на сплату відсотків	3360
Витрачання на сплату заборгованості з фінансової оренди	3365

Продовження табл. Д.3.3

1	2
Витрачання на придбання частки в дочірньому підприємстві	3370
Витрачання на виплати неконтрольованим часткам у дочірніх підприємствах	3375
Прибуток (збиток) від участі в капіталі	3521
Зміна вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю, і дохід (витрати) від первісного визнання	3522
Збиток (прибуток) від реалізації необоротних активів, утримуваних для продажу та груп вибуття	3523
Збиток (прибуток) від реалізації фінансових інвестицій	3524
Зменшення (відновлення) корисності необоротних активів	3526
Фінансові витрати	3540
Збільшення (зменшення) запасів	3551
Збільшення (зменшення) поточних біологічних активів	3552
Збільшення (зменшення) дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги	3553
Зменшення (збільшення) іншої поточної дебіторської заборгованості	3554
Зменшення (збільшення) витрат майбутніх періодів	3556
Зменшення (збільшення) інших оборотних активів	3557
Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги	3571
Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом	3572
Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за розрахунками зі страхування	3573
Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за розрахунками з оплати праці	3574
Збільшення (зменшення) доходів майбутніх періодів	3576
Збільшення (зменшення) інших поточних зобов'язань	3577
Сплачені відсотки	3585

ДОДАТОК 4

Таблиця Д.4.1

Методика заповнення Звіту про власний капітал

Стаття	Код рядка	Зареєстрований капітал	Капітал у дооцінках	Додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Залишок на початок року	4000	суми власного капіталу на початок року, наведені в Балансі (рядки 1400-1495, стовпець 3)							
Коригування:									
Зміна облікової політики	4005								
Виправлення помилок	4010								
Інші зміни	4090								
Скоригований залишок на початок року	4095	$= 4000 \pm 4005 \pm 4010 \pm 4090$							
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	4100	сума чистого прибутку (збитку), наведена у Звіті про фінансові результати (рядок 2350 або 2355, стовпець 3)							
Інший сукупний дохід за звітний період	4110	сума іншого сукупного доходу за звітний період, наведена у Звіті про фінансові результати (рядок 2460, стовпець 3)							
Розподіл прибутку:									
Виплати власникам (дивіденди)	4200								
Спрямування прибутку до зареєстрованого капіталу	4205	+A*				-A*			

Продовження табл. Д.4.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відрахування до резервного капіталу	4210				+Б*	-Б*			
Внески учасників:									
Внески до капіталу	4240								
Погашення заборгованості з капіталу	4245								
Вилучення капіталу:									
Викуп акцій (часток)	4260								
Перепродаж викуплених акцій (часток)	4265								
Анулювання викуплених акцій (часток)	4270								
Вилучення частки в капіталі	4275								
Інші зміни в капіталі	4290								
Разом змін у капіталі	4295	=4100+4110-4200±4205±4210+4240+4245- - 4260 - 4265 - 4270 - 4275 ± 4290							
Залишок на кінець року	4300	= 4095 ± 4295 суми власного капіталу на кінець року, наведені в Балансі (рядок 1495, стовпець 4)							
* Взаємозв'язок між показниками окремих стовпців форми 4 (А, Б – будь-яке число).									

Таблиця Д.4.2

Перелік додаткових статей до форми Звіту про власний капітал

Назва додаткової статті з переліку, наведеного в додатку 3 до НП(С)БУ 1	Код рядка додаткової статті
Сума чистого прибутку, належна до бюджету відповідно до законодавства	4215
Сума чистого прибутку на створення спеціальних (цільових) фондів	4220
Сума чистого прибутку на матеріальне заохочення	4225
Зменшення номінальної вартості акцій	4280
Придбання (продаж) неконтрольованої частки в дочірньому підприємстві	4291

ДОДАТОК 5

ПРИМІТКИ ДО РІЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ за 20__ рік

Форма N 5

Код за ДКУД

1801008

I. Нематеріальні активи

Втрати від зменшення корисності за рік	Код рядка	Залишок на початок року		Надішло за рік	Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибуло за рік		Нараховано амортизації за рік	Втрати від зменшення корисності за рік	Інші зміни за рік		Залишок на кінець року	
		первісна (переоцінена) вартість	накопичена амортизація		первісна (переоцінена) вартість	накопичена амортизація	первісна (переоцінена) вартість	накопичена амортизація			первісна (переоцінена) вартість	накопичена амортизація	первісна (переоцінена) вартість	накопичена амортизація
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Права користування природними ресурсами	010													
Права користування майном	020													
Права на знаки для товарів і послуг	030													
Права на об'єкти промислової власності	040													
Авторські та суміжні з ними права	050													
Інші нематеріальні активи	060													
Разом	070													
	080													

3 рядка 080, графа 14 вартість нематеріальних активів, щодо яких існує обмеження права власності (081) _____
 вартість оформлених у заставу нематеріальних активів (082) _____
 вартість створених підприємством нематеріальних активів (083) _____
 3 рядка 080, графа 5 вартість нематеріальних активів, отриманих за рахунок цільових асигнувань (084) _____
 3 рядка 080, графа 15 накопичена амортизація нематеріальних активів, щодо яких існує обмеження права власності (085) _____

II. Основні засоби

Групи основних засобів	Код рядка	Залишок на початок року		Надійшло за рік	Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибуло за рік		Нараховано амортизації за рік	Втрати від зменшення корисності	Інші зміни за рік		Залишок на кінець року		у тому числі				
		первісна (переоцінена) вартість	знос		первісна (переоцінена) вартість	знос	первісна (переоцінена) вартість	знос			первісна (переоцінена) вартість	знос	первісна (переоцінена) вартість	знос	первісна (переоцінена) вартість	знос	первісна (переоцінена) вартість	знос	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Земельні ділянки	100																		
Капітальні витрати на поліпшення земель	110																		
Будинки, споруди та передавальні пристрої	120																		
Машини та обладнання	130																		
Транспортні засоби	140																		
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	150																		
Робоча і продуктивна худоба	160																		
Багаторічні насадження	170																		
Інші основні засоби	180																		
Бібліотечні фонди	190																		
Малоцінні необоротні матеріальні активи	200																		
Тимчасові (нетитульні) споруди	210																		
Природні ресурси	220																		
Інвентарна тара	230																		
Предмети прокату	240																		
Інші необоротні матеріальні активи	250																		
Разом	260																		
3 рядка 260, графа 14		вартість основних засобів, щодо яких існують передбачені чинним законодавством обмеження права власності														(261)			
		вартість оформлених у заставу основних засобів														(262)			
		залишкова вартість основних засобів, що тимчасово не використовуються (консервація, реконструкція тощо)														(263)			
		залишкова вартість основних засобів, вилучених з експлуатації для продажу														(264)			
3 рядка 260, графа 5		первісна (переоцінена) вартість повністю амортизованих основних засобів														(265)			
		вартість основних засобів, придбаних за рахунок цільового фінансування														(266)			
		вартість основних засобів, що взяті в операційну оренду														(267)			
3 рядка 260, графа 15		знос основних засобів, щодо яких існують обмеження права власності														(268)			

III. Капітальні інвестиції

Показник	Код рядка	За рік	На кінець року
Капітальне будівництво	280		
Придбання (виготовлення) основних засобів	290		
Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів	300		
Придбання (створення) нематеріальних активів	310		
Формування основного стада	320		
Інші	330		
Разом	340		

IV. Фінансові інвестиції

Показник	Код рядка	За рік	На кінець року	
			довго- строкові	поточні
А. Фінансові інвестиції за методом участі в капіталі:				
в асоційовані підприємства	350			
дочірні підприємства	360			
спільну діяльність	370			
Б. Інші фінансові інвестиції:				
в частки і паї у статутному капіталі інших підприємств	380			
акції	390			
облігації	400			
інші	410			
Разом (розд. А + розд. Б)	420			

3 рядка 045, графа 4 Балансу Інші довгострокові фінансові інвестиції відображені:

за собівартістю (421) _____
за справедливою вартістю (422) _____
за амортизованою собівартістю (423) _____

3 рядка 220, графа 4 Балансу Поточні фінансові інвестиції відображені:

за собівартістю (424) _____
за справедливою вартістю (425) _____
за амортизованою собівартістю (426) _____

V. Доходи і витрати

Найменування показника	Код рядка	Доходи	Витрати
А. Інші операційні доходи і витрати			
Операційна оренда активів	440		
Операційна курсова різниця	450		
Реалізація інших оборотних активів	460		
Штрафи, пені, неустойки	470		
Утримання об'єктів житлово-комунального і соціально-культурного призначення	480		
Інші операційні доходи і витрати	490		
у тому числі:			
відрахування до резерву сумнівних боргів	491	X	
непродуктивні витрати і втрати	492	X	
Б. Доходи і втрати від участі в капіталі за інвестиціями:			
в асоційовані підприємства	500		
дочірні підприємства	510		
спільну діяльність	520		
В. Інші фінансові доходи і витрати			
Дивіденди	530		X
Відсотки	540	X	
Фінансова оренда активів	550		
Інші фінансові доходи і витрати	560		
Г. Інші доходи і витрати			
Реалізація фінансових інвестицій	570		
Реалізація необоротних активів	580		
Реалізація майнових комплексів	590		
Неопераційна курсова різниця	600		
Безоплатно одержані активи	610		X
Списання необоротних активів	620	X	
Інші доходи і витрати	630		

Товарообмінні (бартерні) операції з продукцією (товарами, роботами, послугами) (631) ____

Частка доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за товарообмінними (бартерними) контрактами з пов'язаними сторонами (632) __ %

VI. Грошові кошти

Показник	Код рядка	На кінець року
Каса	640	
Поточний рахунок у банку	650	
Інші рахунки в банку (акредитиви, чекові книжки)	660	
Грошові кошти в дорозі	670	
Еквіваленти грошових коштів	680	
Разом	690	

З рядка 070, графа 4 Грошові кошти, використання яких
Балансу обмежено

(691) _____

VII. Забезпечення і резерви

Види забезпечень і резервів	Код рядка	Залишок на початок року	Збільшення за звітний рік		Використано у звітному році	Сторновано невикористану суму у звітному році	Сума очікуваного відшкодування витрат іншою стороною, що врахована при оцінці забезпечення	Залишок на кінець року
			нараховано (створено)	довід-раховання				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Забезпечення на виплату відпусток працівникам	710							
Забезпечення наступних витрат на додаткове пенсійне забезпечення	720							
Забезпечення наступних витрат на виконання гарантійних зобов'язань	730							
Забезпечення наступних витрат на реструктуризацію	740							
Забезпечення наступних витрат на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів	750							
	760							
	770							
Резерв сумнівних боргів	775							
Разом	780							

VIII. Запаси

Показник	Код рядка	Балансова вартість на кінець року	Переоцінка за рік	
			збільшення чистої вартості реалізації*	уцінка
Сировина і матеріали	800			
Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби	810			
Паливо	820			
Тара і тарні матеріали	830			
Будівельні матеріали	840			
Запасні частини	850			
Матеріали сільськогосподарського призначення	860			
Тварини на вирощуванні та відгодівлі	870			
Малоцінні та швидкозношувані предмети	880			
Незавершене виробництво	890			
Готова продукція	900			
Товари	910			
Разом	920			
* визначається за п. 28 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 "Запаси".				

З рядка 920, Балансова вартість запасів:
графа 3

відображених за чистою вартістю реалізації (921) _____
переданих у переробку (922) _____
оформлених в заставу (923) _____
переданих на комісію (924) _____

Активи на відповідальному зберіганні (позабалансовий
рахунок 02) (925) _____

ІХ. Дебіторська заборгованість

Показник	Код рядка	Всього на кінець року	У т. ч. за термінами непогашення		
			до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 12 місяців
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	940				
Інша поточна дебіторська заборгованість	950				

Списано у звітному році безнадійної дебіторської заборгованості (951) _____

Із рядків 940 і 950, графа 3, заборгованість з пов'язаними сторонами (952) _____

Х. Нестачі і втрати від псування цінностей

Показник	Код рядка	Сума
Виявлено (списано) за рік нестач і втрат	960	
Визнано заборгованістю винних осіб у звітному році	970	
Сума нестач і втрат, остаточне рішення щодо винуватців за якими на кінець року не прийнято (позабалансовий рахунок 072)	980	

ХІ. Будівельні контракти

Показник	Код рядка	Сума
Дохід за будівельними контрактами за звітний рік	1110	
Заборгованість на кінець звітного року:		
валова замовників	1120	
валова замовникам	1130	
з авансів отриманих	1140	
Сума затриманих коштів на кінець року	1150	
Вартість виконаних субпідрядниками робіт за незавершеними будівельними контрактами	1160	

ХІІ. Податок на прибуток

Показник	Код рядка	Сума
Поточний податок на прибуток	1210	
Відстрочені податкові активи:		
на початок звітнього року	1220	
кінець звітнього року	1225	
Відстрочені податкові зобов'язання:		
на початок звітнього року	1230	
кінець звітнього року	1235	
Включено до Звіту про фінансові результати – усього	1240	
у тому числі:		
поточний податок на прибуток	1241	
зменшення (збільшення) відстрочених податкових активів	1242	
збільшення (зменшення) відстрочених податкових зобов'язань	1243	
Відображено у складі власного капіталу – усього	1250	
у тому числі:		
поточний податок на прибуток	1251	
зменшення (збільшення) відстрочених податкових активів	1252	
збільшення (зменшення) відстрочених податкових зобов'язань	1253	

ХІІІ. Використання амортизаційних відрахувань

Показник	Код рядка	Сума
Нараховано за звітний рік	1300	
Використано за рік – усього	1310	
у тому числі:		
на будівництво об'єктів	1311	
придбання (виготовлення) і поліпшення основних засобів	1312	
з них машини та обладнання	1313	
придбання (створення) нематеріальних активів	1314	
погашення отриманих на капітальні інвестиції позик	1315	
	1316	
	1317	

XIV. Біологічні активи

Група біологічних активів	Код рядка	Обліковуються за первісною вартістю						Обліковуються за справедливою вартістю					
		залишок на початок року		надійшло за рік	нараховано амортизації за рік	втрати від зменшення корисності	вигоди від відновлення корисності	залишок на кінець року		залишок на початок року	надійшло за рік	зміни вартості за рік	залишок на кінець року
		первісна вартість	амортизація					первісна вартість	амортизація				
Довгострокові біологічні активи													
- усього	1410												
у тому числі:													
робоча худоба	1411												
продуктивна худоба	1412												
багаторічні насадження	1413												
	1414												
інші довгострокові біологічні активи	1415												
Поточні біологічні активи													
- усього	1420					X	X						
у тому числі:													
тварини на вирощуванні та відгодівлі	1421					X	X						
біологічні активи в стані біологічних перетворень (крім тварин на вирощуванні та відгодівлі)	1422					X	X						
інші поточні біологічні активи	1423					X	X						
Разом	1430					X	X						

З рядка 1430, графа 5 і графа 14 вартість біологічних активів, придбаних за рахунок цільового фінансування залишкова вартість довгострокових біологічних активів, первісна вартість поточних біологічних активів і справедлива вартість біологічних активів, утрачених унаслідок надзвичайних подій

З рядка 1430, графа 6 і графа 16 балансова вартість біологічних активів, щодо яких існують передбачені законодавством обмеження права власності

З рядка 1430, графа 11 і графа 17 (1431) (1432) (1433)

XV. Фінансові результати від первісного визнання та реалізації

Показник	Код рядка	Вартість первісного визнання	Витрати, пов'язані з біологічними перетвореннями	Результат від первісного визнання		Уцінка	Виручка від реалізації	Собівартість реалізації	Фінансовий результат (прибуток +, збиток -)	
				дохід	витрати				від реалізації	від первісного визнання та реалізації
Продукція та додаткові біологічні активи рослинництва										
- усього	1500		()	()				()		
у тому числі:										
зернові і зернобобові	1510		()	()				()		
з них:										
пшениця	1511		()	()				()		
соя	1512		()	()				()		
сояшник	1513		()	()				()		
ріпак	1514		()	()				()		
цукрові буряки (фабричні)	1515		()	()				()		
картопля	1516		()	()				()		
плоди (зерняткові, кісточкові)	1517		()	()				()		
інша продукція рослинництва	1518		()	()				()		
додаткові біологічні активи рослинництва	1519		()	()				()		
Продукція та додаткові біологічні активи тваринництва										
- усього	1520		()	()				()		
у тому числі:										
приріст живої маси – усього	1530		()	()				()		
з нього:										
великої рогатої худоби	1531		()	()				()		
свиней	1532		()	()				()		
молоко	1533		()	()				()		
вовна	1534		()	()				()		
яйця	1535		()	()				()		
інша продукція тваринництва	1536		()	()				()		
додаткові біологічні активи тваринництва	1537		()	()				()		
продукція рибництва	1538		()	()				()		
	1539		()	()				()		
Сільськогосподарська продукція та додаткові біологічні активи – разом	1540		()	()				()		

